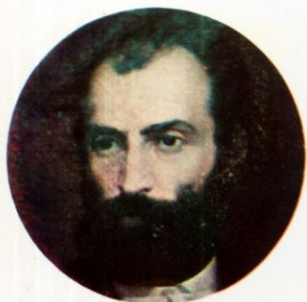

magazin istoric

ANUL VIII Nr. 3 (84) MARTIE 1974

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VIII - Nr. 3 (84)

martie 1974

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIPI
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

- ① Călăreți munteni din sec. XVII. Imagini de pe fragmente de teracotă, descoperite la Curtea Veche și aflate în colecțiile Muzeului de Istorie al Municipiului București (*Neașteptatul sfârșit al unei mari campanii*, p. 13)
- ② Doi străluciți înaintași ai vieții academice românești: Gh. Barițiu și Al. Papiu-Illarian (portretele fac parte din colecțiile Academiei R. S. România); la mijloc: emblema Academiei; dreapta: sala de ședințe (*Istorici în aula Academiei Române*, p. 55)
- ③ Gheorghe Rákóczi II — unul din iscusii conducători ai luptei antiotomane. Desen aflat la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R. S. România (*Neașteptatul sfârșit al unei mari campanii*, p. 13)
- ④ Mărturie despre voievodul a cărei legendă a înfruntat veacurile: chipul lui Vlad Tepeș sculptat în lemn și casa din Sighișoara în care, potrivit tradiției, ar fi locuit Vlad Dracul (*Viteazul și temutul Vlad Tepeș*, p. 2)

S U M A R

Viteazul și temutul Vlad Tepeș: CONST. C. GIURESCU	2
1657-1662 — Neașteptatul sfârșit al unei mari campanii: CRISTINA ANTON-MANEA, SERGIU IOSIPESCU	13
Adamclisi — o victorie scump plătită: RADU VULPE	19
„Înainte pentru o Românie liberă și democratică!": N. AJITĂRIȚEI, I. DRAGOMIRESCU, V. ȘIMANDAN	24
George Enescu în apărarea demnității umane: T. PINTEAN	43
Un ducat pentru o familie: CĂTĂLINA DIACONESCU	44
Așa s-a născut Royal Society: DAVID MARTIN	52
Istorici în aula Academiei Române: ȘTEFAN S. GOROVEI	55
Bătălia pentru Rostov: A. I. ERIOMENKO	60
Intellectualii români antifasciști. Dante D. Gherman: MIRCEA BĂLTESCU, MIRCEA GHERMAN	67
Din anii luptei ilegale. „N-aveți o batistă roșie?": ELISABETA IONIȚĂ	70
Cea mai absurdă copilărie: AISIN GIORRO PU YI	72
Memorii de război: D. EISENHOWER	84
Adevărata istorie a lui d' Artagnan: L. AGUADO	93

● Zimbete din cronici... 37 ● Cărți sosite la redacție... 51 ● Poșta Magazin istoric... 98

VITEAZUL ȘI TEMUTUL VLAD ȚEPEȘ

CONST. C. GIURESCU

● O legendă și peste 400 filme ● Aspru, dar drept
● Cuceritorul Constantinopolului încearcă un vicleșug ● Minia lui Mateiaș și scrisorile falsificate ●
„Casa unui mare stăpînitor“ ● Prima mențiune documentară despre „Cetatea București“ ● O proclă meritată și un nume ce dăinuie peste veacuri

Vlad Țepeș* este unul dintre voievozii români care, prin personalitatea și faptele sale, a atras, într-un grad deosebit, atenția nu numai a contemporanilor, dar și a istoriografilor și a literaturii din vremea noastră. Încă pe cînd era în viață, s-a răspîndit în lumea germană o povestire despre el; pînă la finele secolului XV, această povestire s-a tipărit de cinci ori, constituind, așadar, tot atîtea incunabule; în același răstimp, și anume în anul 1486, s-a alcătuit și o povestire în limba rusă, care apoi s-a difuzat în mediul rusec. Istoriografia modernă românească s-a ocupat îndeaproape de acest voievod, emițînd asupra lui judecăți contradictorii: unii istorici au văzut în el un erou, luptînd pentru independența țării sale și pentru creștinătate, precum și un asigurator al ordinii interne, alții, dimpotrivă, au crezut că sîntem în fața cazului unui om bolnav, care chinula și ucidea din sadism.

Literații moderni au fost și ei impresionați de această puternică personalitate. Marele poet Mihail Eminescu a văzut în Vlad Țepeș tipul voievozului aspru dar drept, care nu iubește minciuna, falsitatea și lenea, al justițiarului dorit de mulțime. Iar scriitorul american Bram Stoker a alcătuit un întreg roman publicat în 1897, inspirîndu-se, în ce privește personajul central, din figura acestui voievod, titlul romanului — *Dracula* — fiind chiar numele popular pe care i-l dădea voievozului poporul din Muntenia și adoptat în cele din urmă de Țepeș însuși. Romanul lui Stoker cuprinde, ca orice roman, o serie de fapte imaginare; cea mai impor-

tantă dintre ele este transformarea lui Dracula într-un vampir, transformare care, bineînțeles, n-are nici un temei.

Credința — mai exact superstiția — populară despre vampiri a avut un caracter general european, ea întîlnindu-se, în evul mediu, în toate țările continentului, din Peninsula Balcanică pînă în cea Iberică, din Italia pînă în Rusia. Dar tocmai fiindcă cuprinde această superstiție sîngeroasă și înfrîntoare, romanul lui Bram Stoker s-a bucurat de o largă difuzare, fiind nu numai reeditat de numeroase ori, dar și tradus în mai multe rînduri în diferite limbi. Romanul a inspirat piese de teatru, apoi filme care au rulat în multe țări (pînă în prezent, legenda lui Dracula a fost tălmăcită în peste 400 filme

* Vezi Magazin istorie, nr. 6/1970.

pentru marele și micul ecran), în sfârșit tot felul de articole și lucrări. Până și ultima lucrare, de caracter istoric totuși — nu de fabulație, ca a lui Stoker — **In search of Dracula** („În căutarea lui Dracula”) scrisă de Raymond Mc Nally și Radu Florescu*, apărută în Statele Unite ale Americii în 1972 și în Franța în 1973, are două capitole întregi consacrate vampirismului ca legendă populară și ca element de senzație în romanul lui Bram Stoker. Se poate spune, în concluzie, că Vlad Tepeș s-a bucurat de o foarte mare notorietate, atât în timpul vieții lui, cât și în vremea noastră.

Cine a fost însă, acest voievod Vlad Tepeș, supranumit Dracula? Cum s-a desfășurat viața lui, care sînt faptele lui de seamă?

Între prima și a doua domnie

Vlad Tepeș a fost unul din cei trei fii legitimi — au mai existat și doi nelegitimi — pe care i-a avut Vlad Dracul, voievodul care a domnit în Muntenia între 1436 și 1447. După cum se vede, și părintele său a avut o poreclă asemănătoare — **Dracul** — pe care unii istorici o pun în legătură cu ordinul Dragonului, în care fusese primit Vlad de către Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei și apoi împărat al Sfîntului Imperiu romano-german; alții o atribuie, însă, cruzimii sale, cruzime pe care a moștenit-o și fiul său. Prin tatăl său, Tepeș a fost nepotul direct al marelui voievod Mircea cel Bătrîn (1386-1418) din dinastia Basarabilor, luptătorul timp de decenii contra turcilor, pe care un cronicar al acestora din urmă, deci al adversarilor săi, Leunclavius, îl califica drept „principe între creștini cel mai viteaz și cel mai ager”**. Prin mama sa, fiica lui Alexandru cel Bun, voievodul Moldovei (1400-1432), Tepeș s-a tras din dinastia Mușatinilor. Prin dubla sa ascendență, Tepeș a fost, așadar, un exponent al celor două dinastii ale statelor românești în sec. XIV-XVI; el a fost, astfel, rudă apropiată — văr primar — cu Ștefan cel Mare, strălucitul voievod al Moldovei (1457-1504)***, care a ocupat tronul cu ajutor militar de la Tepeș.

* Vezî Magazin Istoric, nr. 12/1969.

** Vezî Magazin Istoric, nr. 1/1973.

*** Vezî Magazin Istoric, nr. 1/1974.

Nu știm data nașterii lui Vlad Tepeș. Dacă, așa cum se arată într-o cercetare recentă, el a ajuns pentru prima dată, la domnia Munteniei în 1448, atunci trebuie să admitem că avea în acel moment, cel puțin 20 ani; așadar s-a născut pe la 1428. Poate să se fi născut și mai înainte; în orice caz, nu era un om bătrîn atunci cînd a început a doua sa domnie, din 1456-1462. La aceeași concluzie ajungem și cînd examinăm portretele care ni-l înfățișează ca domn, atît portretul din prima publicație germană, cît și acela păstrat în Castelul Ambras din Tirol. Ele ne prezintă un om în prima jumătate a vieții, între treizeci și patruzeci de ani.

Porecla **Drăculea** — poreclă populară — face parte din categoria antroponimelor românești terminate în -ulea, așa cum sînt, de pildă, Mamulea, Tătulea, Rădulea etc. Faptul că părintele său avea porecla **Dracul** ne sugerează o explicație prin filiație a poreclei lui Tepeș; ea ar însemna deci: fiul Dracului, așa cum Tătulea ar însemna fiul lui Tatul, iar Rădulea — fiul lui Radul.

Dar poporul i-a mai zis într-un fel — **Tepeș** — din cauza pedepsei capitale pe care o aplica de preferință: tragere în țeară. N-a fost, însă, un inovator în ceea ce privește această pedeapsă: ea exista de mult și se aplica și de alți cîrmuitori, unii chiar din vremea lui Tepeș, ca, de pildă, domnul Moldovei, Ștefan cel Mare. Documentar, porecla **Tepeș** apare pentru prima dată într-un act intern din 1550; așa îi vor spune, mai tirziu, și cronicile muntenesti și așa va rămîne el în istoriografia românească.

Sfîrșitul tragic al tatălui său — se știe că a fost decapitat, în 1447, de către Iancu de Hunedoara — l-a făcut pe Tepeș să se îndrepte spre turci, adversarii lui Iancu și să intre în relații cu pașalele de la Dunăre și în special cu pașa de Nicopole. Cu ajutorul acestuia, a izbutit să ocupe tronul Munteniei în toamna anului 1448, pe cînd Vladislav II, domnul țării, participa, cu un contingent militar alături de Iancu de Hunedoara, la campania din Balcani, terminată însă în mod nefericit pentru creștini, prin bătălia de la Kossovo (Cîmpia Mierlei) din octombrie 1448. Cînd însă Vladislav s-a întors cu oastea sa, de la Kossovo, tînărul Vlad n-a putut rezista și a trebuit să se retragă.

Prima sa domnie nu a durat, așadar, decît o lună, maximum două.

Pentru anii care au urmat pînă în 1456, știm puține despre viitorul Țepeș. Constatăm însă că în relațiile sale externe s-a produs o schimbare fundamentală: a părăsit pe turci și a intrat în legătură cu Iancu de Hunedoara. Explicația schimbării de atitudine a tînărului Vlad trebuie căutată în dorința sa puternică de a ajunge din nou la domnia Munteniei. El urmărea, deci, cu mare atenție legăturile lui Vladislav cu Iancu și cînd a constatat în primăvara lui 1452, că ele se deterioraseră — după 23 aprilie 1452, Iancu a re-tras lui Vladislav stăpînirea asupra posesiunilor transilvănene Făgăraș și Amlaș — el s-a oferit ca pretendent la tronul muntean, asigurînd pe Iancu de credința sa și cerîndu-i sprijinul. Cînd Vladislav, supărat de pierderea celor două posesiuni, a atacat, înainte de 6 aprilie 1456, cetatea Făgărașului și a ars cîteva sate, Vlad, care stătea acum în Transilvania, a obținut un corp de oaste și a pornit împotriva domnului muntean. Expediția a avut loc după 6 aprilie, cînd regele Ungariei, Ladislav, ordona sibiienilor să lupte împotriva lui Vladislav, și, foarte probabil, chiar după 15 aprilie de cînd datează ultimul hrisov al acestuia din urmă. Expediția a decurs favorabil; înfrînt, Vladislav a fost prins și — se pare — decapitat; executarea lui ar fi avut loc la Tîrgșor; așa se poate interpreta știrea din cronică, potrivit căreia Vladislav a murit de sabie în mijlocul acestui oraș. La 3 iulie 1456, Vlad Țepeș domnea și asigura pe brașoveni că-i va apăra împotriva unui eventual atac turcesc. A urmat, la 6 septembrie același an, un nou act dat brașovenilor prin care, recunoscînd sprijinul ce a avut din partea lor, Țepeș le făgăduia că-i va apăra împotriva turcilor cu toate puterile sale, ei, la rîndul lor, fiind obligați să-l adăpostescă în cazul cînd ar fi nevoiți să se retragă din țară; brașovenii vor putea, de asemenea, continua nestîngerhiți negoțul lor dincoace de munți.

Spaimă la Țarigrad!

Scurtă vreme după aceasta, peste trei luni numai, se constată însă o modificare în atitudinea oficialității ungurești și a sașilor față de Țepeș. Ladislav Huniade — fiul lui Iancu — scria brașovenilor, la 17 decembrie, să ajute pe pretendentul muntean „Dan voievod”. Pe de altă parte,

un al doilea pretendent, Vlad Călugărul — și el fiu al lui Vlad Dracul — se adăpostea în țara Amlașului, ceea ce a adus protestul categoric al lui Țepeș. Se vede că protestul lui Țepeș, însoțit și de unele represalii pe care le amintește o scrisoare a regelui Mateiaș din 3 martie 1458, a avut, pentru moment, efectul dorit, deoarece în cursul anului 1458 raporturile au fost normale. Dar la începutul anului următor, un al treilea pretendent, „Basarab voievod” găsea adăpost și sprijin lîngă Sighișoara; acest continuu sprijin acordat tuturor celor care vinau tronul muntean, era de ajuns ca să justifice singeroasele represalii ale lui Țepeș. Patruzeci și unu de negustori brașoveni, aflați în Țara Românească, au fost trași în țeapă; alți trei sute, între care mulți tineri, care serveau și ca informatori ai sașilor, au fost arși de vii. În același timp, Țepeș a atacat ținutul Sibului; cîteva sate — între ele, se pare, Noul Săsesc, Hărmanul și Bendorful — au fost arse și prădate. Un alt corp de oaste a năvălit în Țara Birsei; Brașovul a fost atacat, suburbiile și biserica Sf. Vartolomei au căzut pradă focului. Toate acestea au avut loc în primele luni ale anului 1459. Negustorii munteni care se aflau în mod obișnuit la Brașov, n-au suferit nimic, deoarece Vlad Țepeș avusese grijă să-i cheme în taină, mai dinainte, în țară.

În urma acestor fapte, Dan pretendentul, avînd, se pare, și sprijinul brașovenilor, a trecut cu un corp de oaste peste munți ca să-și încerce norocul (martie 1460). În lupta care s-a dat, însă, el a fost învins și făcut prizonier. Țepeș a poruncit să i se sape groapa — după altă versiune, groapa și-ar fi săpat-o singur — i-a făcut slujba înmormîntării și apoi a pus călăul să-i taie capul: pildă și pentru ceilalți pretendenți care rîvneau tronul. Iar, fiindcă Dan venise și cu sprijinul locuitorilor din Făgăraș și Amlaș, a trimis împotriva acestor ținuturi o oaste care le-a jefuit și le-a ars cumplit (august 1460). Amlașul a fost luat la 24 august; sătenii, în frunte cu preotul, au suferit pedeapsa pe care o aplica voievodul: tragerea în țeapă. Brașovenilor nu le-a făcut nimic, se pare, de data aceasta: mai mult chiar, le-a trimis, la 26 iulie, o scrisoare, invitîndu-i să stea liniștiți, deoarece el tot ce are de socotit e numai cu ținutul Făgărașului „posesiunea noastră”.

După ce și-a consolidat în felul acesta stăpînirea, decapitînd pe unul din pretenzenți și îngrozind pe ceilalți și pe eventualii lor susținători, Țepeș a pășit împotriva turcilor. Tributul în bani nu-l mai plătiese de trei ani de zile; cu atît mai puțin se gîndise să le dea copiii care i se cereau pentru corpul de ieniceri. Sultanul Mohamed II, cuceritorul Constantinopolului, cunoscînd, se vede, ce putea domnul muntean, a voit, mai întîi, să-l înlătorească prin forța armelor, ci prin viclesug. I-a trimis, deci, vorbă printr-un grec, Catavolinos, să vină la Giurgiu pentru ca, de comun acord cu demnitarul turci, să rezolve o problemă de hotăr. Țepeș a venit, aducînd cu sine, spre a amăgi la rîndu-i pe dușman, tributul și chiar un număr de copii: avea însă, în același timp, pregătită și o oaste care, la semnul voievodului, a înconjurat pe neașteptate detașamentul otoman, luînd prizonieri și pe comandantul lui, Hamza, beiu de Nicopole, împreună cu grecul Catavolinos. Prizonierii au fost duși la Tirgoviște și acolo, în marginea orașului, s-a ridicat pentru fiecare soldat turc cite o țeară, cea a lui Hamza și cea a lui Catavolinos fiind mai înalte. Giurgiu a căzut astfel, în mîna lui Țepeș; malul drept al Dunării, de la guri și pînă la Zimnicea, a fost arși și prădat; un alt comandant turc, Mehmed-pașa a scăpat cu fuga. Într-o scrisoare pe care a trimis-o la 11 ianuarie 1462 lui Mateiaș, regele Ungariei, Țepeș, povestind această campanie, arată că au fost uciși 23 809 oameni — precizia cifrei se explică prin aceea că se strîngeau cu grijă capetele tăiate — „afară de 884 care au fost arși în casele lor și ale căror capete n-au putut fi înfățișate”. În total, deci, 24 693 dușmani. Cît erau de îngrozii turcii, se vede din împrejurarea că înșiși locuitorii Constantinopolului se pregăteau să părăsească orașul, temîndu-se că Țepeș ar putea să ajungă pînă acolo. „Se speriaseră intru atîta mulțimile [turcilor] — spune o mărturie contemporană — încît se socotea fericit cel ce putea trece dincolo, în Anatolia”.

Rațiuni și sentimente

Evident, o asemenea îndrăzneală provocare nu putea rămîne fără răspuns din partea lui Mohamed II. În primăvara anului 1462, la 26 aprilie, o armată însemnată — cronicarul grec Chalcocondil

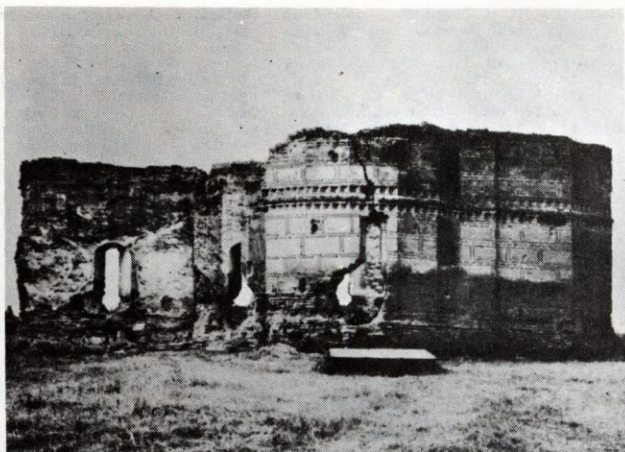
dă cifra, mult exagerată însă, de 250 000 — și o flotă au pornit spre Dunăre. Față de puhoiul turcesc, Țepeș nu avea decît oastea de țară, călăreții în cea mai mare parte, vreo 10 000 oameni în totul. O luptă pe cîmp deschis nu era, deci, cu putință. Trecerea turcilor pe țarmul stîng s-a făcut în dreptul Nicopolei, ostașii români neputînd-o împiedica. Au urmat apoi o serie de ciocniri, în locuri alese de Țepeș, unde mulțimea turcilor n-avea cum să se desfășoare — tactica clasică a domnilor noștri — și unde repeziciunea de mișcări, îndrăzneala și vitejia voievodului au pricinuit dușmanului pagube însemnate. Într-o noapte, Țepeș a atacat chiar tabăra turcească, vrînd să pătrundă pînă la sultan spre a-l ucide. Ajutați de întuneric și de zăpăceala produsă de o asemenea extraordinară tentativă, românii au măcelărit un număr considerabil de turci — un participant, ienicerul de origine sîrbă Constantin Mihailovici, dă cifra, iarăși mult exagerată, de 100 000 — și s-au retras fără mari pierderi.

O hotărîre pe calea armelor, printr-o luptă decisivă, în cîmp deschis, era clar că Țepeș nu va putea obține, dată fiind disproporția de forțe. Dar nici sultanul care, înaintînd între timp, ajunsese la Tirgoviște, nu putea spera să sfărîme oastea domnului muntean. Mai ales că oastea turcă ducea lipsă de alimente — se pustiise totul în fața năvălitorilor, după metoda străveche — și, pe deasupra, se ivise și ciuma. Pe de altă parte, nici flota trimisă să cucerească cetatea Chilie, din Delta Dunării — unde era încă garnizoana pusă cu ani înainte de Iancu de Hunedoara — nu putuse isprăvi nimic și fusese nevoită să se retragă.

Campania s-ar fi terminat, astfel, printr-un eșec, dacă sultanul n-ar fi găsit în persoana lui Radu cel Frumos — porecla și-o căpătase în haremul împăratesc — omul care-i trebuia. Acest frate bun al lui Vlad Țepeș, care însoțise în expediție pe sultan, s-a grăbit să făgăduiască supunere și tribut; el a izbutit să atragă de partea lui o sumă dintre boieri, mai ales după ce pusese mîna pe locul — pare-se Mănăstirea Snagovul — unde aceștia își adăpostiseră familiile și averea. Mohamed l-a investit deci, ca domn al Munteniei și, ordonînd lui Ali beg să-l instaleze în scaun, a trecut îndărăt Dunărea; la 11 iulie era la Istanbul.

Vlad Țepeș, părăsit de cei cărora le convenea mai bine un domn șters, fără

Ruinele
bisericii
din Tîrşor,
ctitoria lui
Vlad Ţepeş

personalitate, a trebuit să se retragă în munţi, în Transilvania, aşteptînd acolo sprijinul regelui Mateiaş (august 1462). Acesta a pornit, într-adevăr, o armată spre a-l restabili pe tron; însă o intrigă a duşmanilor lui Ţepeş a zădărnicit totul. I s-au prezentat lui Mateiaş trei scrisori, ca din partea voievodului, dintre care una adresată lui Mohamed II, prin care el se ruga de iertare şi făgăduia să-i înlesnească sultanului cucerirea Transilvaniei, după care ar putea uşor urma supunerea întregii Ungarii. Dar aceste scrisori nu pot fi decît nişte falsuri; nu exista nici o raţiune ca Ţepeş să scrie un asemenea text, după toate cele ce se întimplaseră; apoi, localitatea de unde se presupune că au fost trimise scrisorile, „Rothel“, nu există. Destul însă că Mateiaş le-a dat crezare, a întrerupt expediţia şi a aruncat pe Vlad în închisoare, la Vişegrad — o cetate pe Dunăre, mai sus de Buda — unde a stat 12 ani, apoi i-a fixat reşedinţa în Pesta, în faţa Budei, dîndu-i acolo o casă. Abia în 1476 şi-a putut recupa tronul, însă pentru foarte scurt timp.

În ultimii ani, interpretîndu-se anumite izvoare şi ignorîndu-se altele, s-a emis părerea că Ţepeş ar fi biruit în luptele cu

Mohamed II, că acesta ar fi fost obligat să părăsească Muntenia şi că abia după aceea, în cursul toamnei anului 1462, o revoltă a boierilor nemulţumiţi l-ar fi silit pe Ţepeş să renunţe la tron, lăsîndu-l pe seama lui Radu cel Frumos şi retrăgîndu-se în Transilvania. Nu împărtăşim acest punct de vedere. Dacă Ţepeş ar fi biruit armata turcă şi ar fi silit pe cuceritorul Constantinopolului să se retragă precipitat, autoritatea şi prestigiul lui ar fi fost atît de mari — să ne gîndim la răsunetul pe care l-a avut victoria **defensivă** a lui Iancu de Hunedoara la apărarea Belgradului, în 1456 — încît ele ar fi făcut imposibilă o revoltă a boierilor lui. De altfel, de ce s-ar fi răscolat aceşti boieri, după victoria la care participaseră, de ce l-ar fi părăsit pe Ţepeş şi s-ar fi alăturat lui Radu cel Frumos care însoţise armata turcească bătută şi ale cărei merite nu se dovediseră niciodată pe cîmpul de luptă? În ipoteza unei victorii militare a lui Ţepeş, desfăşurarea evenimentelor ulterioare, de la finele verii şi din toamna lui 1462, devine bizară, inexplicabilă.

Dimpotrivă, în ipoteza că Ţepeş a trebuit să se retragă în faţa forţei mult superioare a lui Mohamed, părăsind atît

Bucureștii cît și Tîrgoviștea, cele două cetăți de scaun, comportarea boierilor devine explicabilă: l-au abandonat pe cel învins și s-au alăturat celui care însoțea armata biruitoare a lui „El-Fatih”, cuceritorul. Faptul nu e un **unicum**; el s-a mai repetat de atîtea ori în decursul istoriei noastre — de pildă, în cazul lui Petru Rareș în 1538, al lui Despot Vodă, al lui Ioan vodă cel Viteaz — și nu numai în istoria românilor, ci și, cu prisosință, în istoria universală, încît a stărui asupra lui devine inutil. Așadar, părerea recentă asupra consecințelor militare ale campaniei din 1462 și asupra revoltei boierilor trebuie înălțurată, ca necorespunzînd realității istorice.

Unii istorici au făcut mare caz de „nerecunoștință” lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, care a atacat, în iunie 1462, cetatea Chiliei*, pe cînd Tepeș, cu al cărui ajutor ocupase tronul, trebuia să înfrunte armata sultanului. Credem hotărît că **Ștefan nu putea face altfel**. Să fi lăsat pe turci să ocupe Chilia, portul atît de însemnat prin care se făcea o bună parte a comerțului moldovenesc, cetatea care domina toată partea de miazăzi a țării, ar fi însemnat ca, din capul locului, să renunțe la independența sa militară și economică. De aceea, cînd a aflat de expediția turcilor și de flota care se îndrepta spre gurile Dunării, a trebuit s-o ia înainte și să asedieze cetatea care, de fapt, nici nu era în mîna lui Tepeș, ci avea garnizoană ungurească, încă din vremea lui Iancu de Hunedoara. Interese superioare de stat i-au impus, așadar, lui Ștefan atitudinea pe care a luat-o. Iar dacă e vorba de ales între aceste interese și un sentiment de recunoștință personală, îndoială nu poate încăpea: primele trebuiau să biruie.

Ctitor și dăruitor

Asupra lungului răstimp cît a stat în captivitate, la Vișegrad și apoi, cu domiciliul comandat, la Pesta, nu avem alte informațiuni decît ceea ce ne spun, pe bază de tradiție, povestirile germane și cea rusă. Ele trebuie luate sub beneficiu de inventar. Verosimilă pare știrea, transmisă de povestirea rusă, potrivit căreia Tepeș a tăiat capul unui pristav ce pătrunsese în casa lui din Pesta, urmărind pe un

răufăcător ce se refugiase în amintita casă. Justificarea pe care a dat-o Tepeș regelui Mateiaș despre actul său — a pedepsit pe agentul care-și îngăduia să pătrundă „tilhărește” în casa lui, „în casa unui mare stăpînitor”, fără să-i ceară, în prealabil, voie — se potrivește cu ceea ce știm despre concepția sa privind rangul său de voievod și cîntea care trebuia să i se acorde.

Din momentul în care s-a instalat la Pesta, adică din 1474, situația lui Tepeș s-a îmbunătățit. El aștepta acum un prilej potrivit pentru a-și relua tronul. Și prilejul s-a ivit în legătură cu luptele dintre Ștefan cel Mare și turci. E posibil ca Tepeș să fi făcut parte din contingentul transilvănean și unguresc trimis de regele Mateiaș în ajutor lui Ștefan, înainte de lupta de la Vaslui (10 ianuarie 1475). Ceea ce știm sigur este că el era, alături de voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthory, în fruntea armatei care, în toamna lui 1476, a intrat în Muntenia trecînd munții, în timp ce Ștefan cel Mare venea dinspre hotarul Moldovei, dinspre Milcov. În lupta care a avut loc, domnul muntean, Laiotă Basarab, a fost învins și silit să se refugieze la turci. La 8 noiembrie, vestea era comunicată brașovenilor de însuși Tepeș, aflător la Tîrgoviște; la 11 noiembrie, învingătorii se găseau lângă București și Tepeș ocupa tronul.

Dar această ultimă domnie nu a durat mult. Laiotă, primind ajutor de la turci, s-a ntors după numai o lună, a surprins pe Tepeș fără oaste strînsă și l-a ucis. Garda personală de 200 oameni, lăsată de Ștefan cel Mare a avut, mai toată (numai 10 au scăpat), aceeași soartă. Capul tăiat al voievodului, care îngrozise altădată pe turci, a fost trimis la Istanbul, ca să-l vadă mulțimea: așa ne spune Bonfinius, cronicarul regelui Mateiaș. Astfel și-a încheiat domnia și zilele Vlad Tepeș, vestitul stăpînitor al Munteniei.

Mormîntul nu i se cunoaște. După tradiție, rămășițele lui pămîntesti ar fi fost îngropate în biserica Mănăstirii Snagov, biserică pe care el ar fi zidit-o. Știm că lăcașul e mult mai vechi, fiind constatat documentar pe vremea lui Mircea cel Bătrîn, bunicul lui Tepeș. Pe de altă parte, nu ni s-a păstrat nici piatra lui de mormînt, nici vreo inscripție care să-l ateste drept ctitor. Iar săpăturile care s-au făcut în cuprinsul bisericii n-au găsit sub lespedea fără inscripție pe care tradiția o atribuie ca fiind a mor-

* Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1974.

Faima domnului român a depășit hotarele țării: un portret mai puțin cunoscut a fost introdus de un pictor austriac în compoziția reprezentând martiriul Sfântului Andrei...

mintului lui Tepeș, nici un schelet omenesc, ci numai oseminte de cal și ceramică preistorică.

Dar, dacă nu cunoaștem locul unde a fost înmormântat, știm, în schimb, câte ceva despre ctitoriile lui. În 1922 am găsit în satul Strejnicu (jud. Prahova) pisană, în limba slavă — limba oficială în cancelaria vremii — a bisericii ridicată de el în **Tîrgșor**, pisanie ce se află astăzi la Vălenii de Munte. Tot lui Tepeș i se datorește, foarte probabil, și Mănăstirea **Comana**, pe care a înzestrat-o în 1462 cu moșia Călugăreni. A făcut danii Mănăstirii Rossikon și Mănăstirii lui Filoteu, ambele de la Muntele Athos; documentele respective au amîndouă data 12 iunie 1457.

Însemnat este rolul lui Tepeș în legătură cu orașul București, oraș care, sub acest voievod, apare în ipostază de reședință domnească. Ni s-a păstrat documentul din 20 septembrie 1459, dat de el „în cetatea București”: este prima mențiune documentară sigură despre orașul destinat să aibă un viitor strălucit. Bucureștii au existat, însă, ca așezare urbană, ca tîrg, cu mult înainte de Tepeș; după părerea noastră, el este anterior întemeierii statului muntean; în orice caz, exista în sec. XIV, așa cum arată recente descoperiri arheologice. Lui Tepeș i se datorește ridicarea unei cetăți la București, sau, poate, mai degrabă, refacerea cetății de aici, cetate în cuprinsul căreia se aflau și casele domnești.

Vlad Tepeș este unul din puținii domni români de la care ni s-a păstrat un portret contemporan. Este vorba, anume, de pictura înulei aflată la Castelul din Ambras lângă Innsbruck, în Tirol (Austria), pictură reprezentînd o copie după original. Voievodul are fața smeadă, ochii mari, cu sprîncenele bine arcuite, nasul subțire, bărbia ascuțită. Poartă plete lungi, revărsate pe umeri, și mustață. Pe cap — o căciuliță, împodobită în partea inferioară, de jur împrejur, cu șiruri de mărgăritare și avînd în față un surguci*, bătut în pietre prețioase. Tunica sau mantia sa poartă un guler larg de samur sau zibelină și este închisă în față prin nasturi rotunzi, de aur. Nu cunoaștem numele pictorului care, probabil la Curtea din Buda a regelui Mateiaș, sau în casa din Pesta, a făcut acest portret al lui Tepeș, ce se păstrează în copie și la Muzeul de Istoria Artei din Viena. Alte patru portrete, dintre care

două mai puțin reușite, se află sub formă de gravuri — negru pe alb — în broșurile germane care i-au dus faima în toată Europa. Unul din aceste patru portrete aduce cu cel din Austria.

Povestirile contemporanilor și judecata istoriei

Să ne oprim puțin și asupra faptelor pe care le pun în seama lui Tepeș povestirile în limba germană și rusă. Ele sînt redată din auzite, au deci caracterul unor tradiții orale. Prin transmiterea din om în om, unele din aceste tradiții au putut fi înflorite, amplificate, cum se întîmplă de obicei; totuși, o seamă din ele par a

...iar *Bram Stoker* l-a făcut eroul unui roman dintre cele mai răspîndite (scriitorul e înfățișat aici costumat în... Wilhelm Cuceritorul!)

* Penaj (în general din pene de struț) folosit ca podoabă.

reda realitatea. Ne referim, în primul rând, la cele care voiau să constituie un exemplu și o învățătură. Astfel este, de pildă, povestirea despre negustorul străin. Iată textul respectiv: „Odată a venit un oarecare negustor străin din Țara Ungurească în cetatea lui. Și, după poruncă, și-a lăsat căruța lui pe ulița orașului, înaintea casei, și marfa lui în căruță, iar el însuși a dormit în casă. Și a venit cineva și a furat din căruță 160 ducăți de aur. Negustorul s-a dus la Dracula și i-a spus de pierderea aurului. Iar Dracula i-a spus: „Du-te; în această noapte vei găsi aurul”. Și a poruncit să se caute aurul în tot orașul, spunând: „Dacă nu se află hoțul, atunci voi nimici tot orașul”. Și a poruncit să se pue peste noapte în car, din aurul său, toți banii și a mai

adăugat un zlot. Negustorul, sculându-se, a găsit aurul și a numărat o dată și de două ori: s-a aflat un zlot mai mult. Și s-a dus la Dracula și i-a spus: „Stăpîne am găsit aurul. Și iată, este un zlot mai mult, care nu este al meu”. Atunci au adus și pe hoț cu aurul. Și a spus negustorului: „Mergi în pace; dacă nu mi-ai fi spus despre zlot, eram gata să te pun în țeapă cu acest hoț”.

O altă povestire privește teama pe care o inspira Țepeș oricui ar fi vrut să facă vreo faptă nelegiuită. „Atît de temut era Dracula în țara sa — citim în povestirea rusă — căci nu suferea să se facă nimănui nici un rău, fie hoție, siluire sau nedreptate, încît cine făcea de acestea, nu rămînea cu nici un preț între cei vii, orice ar fi fost: popă, boier sau om de rînd; și oricît de bogat ar fi fost cineva, nu putea să scape de moarte. Într-un loc oarecare — continuă povestirea — era un izvor de apă rece și dulce și mulți din multe părți veneau la acel izvor, de beau apă dintr-însul. Dracula făcu o cupă de aur, mare și frumoasă, și o puse lingă izvorul acela, și toți ciți beau din acea cupă de aur o puneau îndărăt la locul ei, și de frică nime-nă n-a îndrăznit să pună mîna pe ea, cită vreme a trăit el”.

O a treia povestire este în legătură cu războiul purtat de Țepeș contra turcilor. Se arată cum sultanul „porni cu război asupra lui Dracula, luînd cu sine multă putere. Acesta — adică Dracula — își adună toată oștirea ce avea cu dînsul și-i lovi peste noapte și măcelări o mulțime de turci; dar cu puținii săi ostași nu putu să ție piept mulțimilor turcești și, retrăgîndu-se din luptă, începu să se uite la ai săi, care ce fel de rane avea. La cine vedea rana în față pe acela îl cinstea și-l dăruia și-l făcea boier, iar cine era rănit în spate, porunca să-l puie în țeapă ca pe un fugar ticălos. Iar cînd se porni din nou asupra turcului, zise oștirii sale: „cine se gîndește la moarte, acela să nu meargă cu mine, să rămînă aci”.

Care este judecata istoriei asupra personalității lui Vlad Țepeș? Cum privește ea faptele acestui voievod? Desigur, Țepeș își merită porecla și actele lui de reprăsiune au fost o realitate. Ele însă nu s-au exercitat fără rost, numai dintr-o pornire a firii lui sau dintr-un capriciu, ci au avut întotdeauna o rațiune, și anume, cel mai adesea, o rațiune de stat. Ele serveau drept exemplu: pentru pretențiile la tron care ar fi vrut să tulbure ordinea instituită și

Turnul în care Țepeș a fost închis la Vișegrad

pentru susținătorii lor, pentru făcătorii de rele, atât de numeroși în urma necontenitelor lupte interne și care periclitau desfășurarea normală a negocierii, siguranța drumurilor, în sfârșit, chiar pentru dușmanii din afară care simțeau astfel că e în țară o voință puternică. Să nu uităm, de altfel, că, în întreaga Europă feudală, exista în vremea aceea o atmosferă de cruzime, că Vlad Tepeș n-a întrecut, în privința aceasta, pe alți monarhi ai sec. XV și XVI, de la Ludovic XI pînă la Ivan cel Groaznic, de la Henric VIII pînă la Matei Corvin.

Sub raport politic, trebuie relevată lupta sa contra turcilor, avînd ca ultim scop, esențial, apărarea independenței țării. Este un fapt de cea mai mare însemnătate, deoarece această luptă, dusă împotriva lui Mohamed II, cuceritorul Constantinopolului, a contribuit, ca și luptele anterioare, duse de Mircea cel Bătrîn și Dan II, ca și luptele contemporane ale lui Iancu de Hunedoara, ca și cele următoare ale lui Ștefan cel Mare, iar, în sec. XVI, ale lui Radu de la Afumați, Ioan vodă Viteazul și Mihai Viteazul, să asigure ființa necontenită a statelor românești.

Nu se poate accentua îndestul asupra acestei continuități care a asigurat manifestarea complexă a vieții poporului român, sub toate raporturile, politic, administrativ, economic, social și cultural, în timp ce popoarele din Balcani au fost supuse de puterea otomană și statele lor desființate pentru secole întregi; chiar unele state mai mari și-au văzut suprimată ființa proprie timp îndelungat, cu toate consecințele ce decurgeau din această suprimare.

Meritul cel mare al lui Vlad Tepeș este, deci, de a fi contribuit la acțiunea de păstrare a ființei statului muntean, de a fi făcut pe otomani, pe atunci în plină expansiune politică și militară, să renunțe a aplica la Munteniei regulim pe care-l aplicaseră statelor din Peninsula Balcanică, adică s-o transforme în pașalic. Acest merit estompează duritatea extremă a pedepselor lui care au impresionat pe contemporani și face ca judecata istoriei asupra lui Tepeș să fie, în ultimă instanță, pozitivă, el ocupînd un loc de cinste și de mare însemnătate în Panteonul voievozilor români apărători de țară și iubitori de popor.

● Clio anunță ● Clio anunță ● Clio anun

■ Un vas-pirat redivivus

De curînd a ancorat în rada Londrei vasul-amiral GOLDEN HIND, pe care a navigat, în urmă cu patru secole, celebrul pirat Francis Drake. După cum se știe, regina Elisabeta I a beneficiat din plin de activitatea desfășurată de Drake împotriva flotei comerciale și militare a spaniolilor în Oceanul Atlantic și Marea Caraibilor. În afară de faptul că, datorită îndrăznețelor și surprinzătoarelor atacuri ale corsarului, inamicul cel mai puternic de atunci al Angliei a suferit grele pierderi, tezaurul reginei s-a îmbogățit cu o bună parte din prada recoltată. Motive suficiente pentru ca atitudinea ei să evolueze în mod semnificativ: după ce un timp a adoptat o poziție oficială de „condamnare” a raidurilor, sprijinindu-l însă pe ascuns, Elisabeta I-a luat pe Drake sub directul său patronaj, acordîndu-i un titlu nobiliar și rangul de amiral.

De fapt, nava GOLDEN HIND a pierit de mult. Cea la care ne referim este o replică exactă dar recentă, construită la șantierul din Appledore, un mic port din sud-vestul Angliei, în comitatul Devon, unde s-a născut Drake.

Construcția a durat doi ani, deoarece meșterii care au lucrat la ea au ținut să respecte întocmai toate caracteristicile vasului. Ca și originalul, mica dar viguroasă corabie cu plînze are un deplasament de 100 tone și e dotată cu 18 tunuri. Pînă și mobilierul de stejar din interior reproduce cu fidelitate stilul elisabetan și a necesitat participarea celor mai talentați ebeniști din întreaga Anglie.

După ce a staționat trei săptămîni în apele Tamisei, vreme în care a fost vizitat de sute de mii de londonezi, GOLDEN HIND a plecat la Plymouth, în ale căruia șantiere navale i s-au adus unele modificări. Căci la sfîrșitul anului 1973, vasul a plecat într-o lungă călătorie, înfruntînd — ca și modelul său — Oceanul Atlantic. Spre deosebire de gloriosul lui omonim, GOLDEN HIND de astăzi, care a navigat sub comanda căpitanului Adrian Small, cu un echipaj de 16 oameni (în loc de 80, cît avea Sir Francis Drake), va trece și prin canalul Panama, urcînd apoi spre nord, în Oceanul Pacific. Destinația sa finală este San Francisco, unde e așteptat să sosească prin octombrie 1974, pentru a se stabili definitiv, ca muzeu plutitor, în Golful Poarta de aur.

Trebuie spus că GOLDEN HIND nr.2 a fost construit din inițiativa și cu banii unei companii americane, care speră să-și amortizeze repede toate cheltuielile, scoțînd și un frumos profit de pe urma taxelor de intrare în muzeu. Proprietarii vasului-replică au mers atît de departe, încît au cerut (și obținut) o modificare de ordin.... patronimic: adăugarea unui e la cel de-al doilea cuvînt al numelui, care a devenit astfel GOLDEN HINDE. De ce? Pentru că, după părerea lor, așa sînd mai arhaici și deci mai atrăgători pentru clienții în perspectivă. Bine, li s-a obiectat, dar cum rămîne cu adevărul istoric? Proprietarii companiei au înălțat din umeri: ce importanță prezintă aici adevărul istoric?

D.M.

A Koledburg
B Fiume Koled
C Vilașcu de Zădărnici
D Sărbăntu de Jos
E Koledburg
F Căminu de Jos

G Căminu de Jos
H Căminu de Jos
I Fântâna de Jos
J Căminu de Jos
K Căminu de Jos

1657-1662:

front comun al țărilor române
împotriva Semilunei

NEAȘTEPTATUL SFÎRȘIT AL UNEI MARI CAMPANII

CRISTINA ANTON-MANEA, SERGIU IOSIPESCU

Anul 1662 a început în Transilvania cu geruri mari și înșori abundente, care s-au transformat la mijlocul lunii ianuarie în ploii; drumurile desfundate, mocirloase, deveniseră impracticabile. Apoi, sub cerul acoperit, sumbru, s-a lăsat din nou gerul, iar pământul s-a acoperit cu o poighiță de gheață.

În seara zilei de 20 ianuarie, în cetatea Sighișoarei, noul principe al Transilvaniei, Mihail Apaffi, ales și împus de otomani, ținea sfat cu Ibrahim pașa, comandantul celor 3 888 turci lăsați de Ali pașa de Timișoara ca să-l apere contra rebelului Ioan Kemény ce se ridicase împotriva Semilunei, ca nu de mult Gheorghe Rákóczi II, fostul principe al Transilvaniei. Cei doi așteptau cu înfrigurare sosirea unei oștiri turcești și a ajutorului pe care Ali pașa promisese că-l va trimite din Muntenia și Moldova.

În aceeași seară de 20 ianuarie, în castelul de la Albești, bătrînul principe Ioan Kemény, înfășurat în blănuri scumpe, se gîdea posomorît la situația sa: trupele sale — între care și detașamente românești — erau lîngă Sighișoara; cavaleria germană și croată fusese așezată în satul Vulcan, iar huserii lui Ștefan Ebeni — în satul Șaș; principele însuși, cu nobilii săi, își fixase reședința în castelul familiei Haller, din Albești. Știrea pe care tocmai o primise nu era deloc îmbucurătoare: iscoadele sale îi confirmaseră zvonul intrării unei armate turcești în Mediaș. Ar fi fost vreo 2 000 cavaleriști turci de elită, conduși de energicul Cuciuc Mehmed pașa de Oradea, mare serdar al armatei otomane în Transilvania.

Principele a convocat sfatul nobililor și al ofițerilor săi și le-a comunicat această veste. Dar adunarea nu s-a lăsat impresionată de mișcările trupelor dușmane; toți s-au arătat gata să pornească împotriva ambițiosului pașă și să-l înfrîngă înainte de a ajunge să-și unească forțele sale cu cele aflate la Sighișoara. În mod cu totul neașteptat, însă, Kemény a respins această propunere — plecarea sa ar fi putut să pară principelui Apaffi o retragere, o fugă; mai bine vor rămîne aici încă o noapte, urmînd ca a doua zi dimineața întreaga armată să se adune la Albești.

În adevăr, a doua zi spre prînz, locuitorii Sighișoarei au văzut armata principelui Ioan Kemény care părea gata să atace orașul dinspre sud, dinspre cîmpie. Dar, contrar așteptărilor, acesta și-a condus oamenii spre nord, înaintînd încet și posomorît spre satul Hetiur, unde a făcut popas.

În același timp, la o jumătate de milă depărtare, cavaleria turcă în frunte cu Cuciuc pașa se îndrepta cu iuteală spre Sighișoara. La ora patru după-amiază, în onoarea generalului turc intrat în oraș se trăgeau mai multe salve de tun. Zgomotul lor s-a auzit pînă la Hetiur, unde principele răzvrătit ținea sfat cu ofițerii săi. Ce-au hotărît, nu se știe. Dar, odată cu lăsarea serii, Kemény a încălecat și, în-

soțit de 300 cavaleri, a pornit să cerceteze drumul mai departe, spre Seleușul Mare, unde s-a oprit, așteptîndu-și restul armatei. Căruțele cu merinde, trăsurile și carele cu tunuri au ieșit din Seuleș, încercînd să se îndrepte spre Nadeș, dar drumul era rău și convolul s-a împotmolit.

În timpul nopții, în cetatea Sighișoarei au sosit doi oameni. Ei au arătat lui Mihail Apaffi și celor două pașale itinerarul urmat de Kemény și de oastea sa. Au adăugat, apoi, că principele dușman — aflat acum la Seleușul Mare — părea să se îndrepte spre Ungaria. Fire neobosită și dornică de glorie, Cuciuc pașa a hotărît să pornească în urmărirea lui chiar a doua zi în zori, fără un moment de odihnă.

Cele două oști erau acum aproape față în față: lupta devenise de neînălțurat. Cum s-a ajuns, însă, la această situație și ce a însemnat ea în cadrul general al politicii externe românești de acum trei veacuri?

Tradiția unei linii politice

Lupta de la Seleușul Mare nu este un eveniment izolat în istoria țărilor române de la începutul deceniului șapte al sec. XVII; ea reprezintă, de fapt, epilogul unei acțiuni antiotomane de o considerabilă importanță. Acest adevărat război antiotoman s-a desfășurat între anii 1657 și 1662 și a antrenat țărele române într-o rezistență îndrîjită împotriva Porții. Coaliția a fost formată la început de principele Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi II (1648-1660), domnul Munteniei Constantin Șerban (1654-1658), apoi Mihnea III (1658-1659) și domnul Moldovei, Gheorghe Ștefan (1653-1658).

Închegarea acestui sistem de alianțe, îndreptat împotriva Imperiului otoman, corespondea, de altfel, dorinței maselor populare și a voievozilor din Moldova și Muntenia. Astfel, încă din primăvara anului 1654, solii lui Gheorghe Ștefan arătau țarului Moscovei dorința voievo-
dului de a colabora cu el în lupta împo-

triva turcilor și tătarilor, ajungându-se, în cele din urmă, la încheierea unui tratat (7 mai 1656), care prevedea și o alianță militară în acest scop. De asemenea, în Muntenia, semenii răsculați în 1655* au dat mișcării lor și un caracter antiotoman, trecând prin ascuțișul săbiei pe mulți dintre turcii aflați atunci în țară.

Pe de altă parte, nici ideea unirii celor trei țări în această luptă nu era ceva nou. Încercări similare se constată încă din veacurile XV-XVI, culminând cu unirea realizată de Mihai Viteazul în 1600. Mai târziu, planul unei mari răscoale antiotomane a fost ținut de Matei Basarab (1632-1654) și de Gheorghe Rákóczi I, principele Transilvaniei (1630-1648), care au încercat să-l atragă de partea lor și pe voievodul moldovean Vasile Lupu (1634-1653). La o înțelegere deplină s-a ajuns abia la 1647, după ce și regele Poloniei s-a pronunțat pentru organizarea unei campanii antiotomane. Dar această coaliție n-a avut și rezultate efective, pe de o parte datorită intereselor divergente ale monarhilor care o alcătuiau, iar pe de altă parte din cauza faptului că inițiatorii și principalii ei susținători — Gheorghe Rákóczi I și regele Poloniei — au murit în anul următor (1648). Esențial este, însă, faptul că ideea unirii țărilor române în lupta antiotomană a căpătat, prin aceste eforturi și încercări, valoarea unei linii politice pe care au urmat-o și succesorii celor trei conducători și în care se înscrie și coaliția de care ne ocupăm.

Profitând de eclipsa temporară a unui factor de autoritate la Istanbul, ca și de faptul că Polonia era antrenată în război atît cu Rusia (1654-1667) cît și cu Suedia (1655-1660), Gheorghe Rákóczi II a încercat să obțină pe calea armelor tronul acestui regat, ademenitor prin amintirea lui Ștefan Báthory**. În cazul unui succes, frontul antiotoman al țărilor române ar fi cîștigat considerabil în forță și prestigiu; de aceea voievozii Moldovei și Munteniei — Gheorghe Ștefan și, respectiv, Constantin Șerban — s-au alăturat de la început acțiunii lui Rákóczi. Dar, firește, o asemenea perspectivă nu putea fi pe placul turcilor, la conducerea cărora se ridicase între timp un vizir destoinic în persoana lui Mahomed Köprülü, decis să redea Imperiului otoman vechea lui strălucire. El a amenințat pe domnii români că vor fi aspru pedepsiți dacă vor rămîne în alianță cu Rákóczi, împotriva Poloniei.

În pofida acestei vădite ostilități a Porții, principele Transilvaniei a intrat în regatul vecin, reușind să ocupe Cracovia și Varșovia, dar a fost înfrînt decisiv de poloni la 22 iulie 1657. Oastea otomană

trimisă în ajutorul regelui polon a fost atacată, în aceeași lună, la sud de Orhei, de trupe moldovene, muntene și transilvănene, fiind astfel împiedicată să ajungă la destinație. Urmarea a fost că toți cei trei conducători ai țărilor române au fost maziliți de Poartă: Rákóczi în octombrie 1657, Constantin Șerban în ianuarie 1658, iar Gheorghe Ștefan în martie 1658.

Singurul care și-a putut păstra tronul a fost Rákóczi, întrucît principele impus de turci a fost înlăturat foarte curînd de Dieta Transilvaniei. Realegîndu-l pe Rákóczi, Dieta a hotărît, în același timp, la 24 ianuarie 1658, ridicarea țării la oaste. Astfel a început acest război antiotoman al țărilor române, care a durat aproape cinci ani. De-a lungul lui, oștile în luptă cu turcii au evoluat pe întregul spațiu carpato-dunărean, hotarele dintre principate stergîndu-se pentru a crea unitatea în luptă. Turcii și tătarii, dirijați cu abilitate de preceputul Mahomed Köprülü, au atacat țările române din toate părțile: tătarii crîmleni și bugeceni de la est, turcii pașei de Silistra de la sud, iar cei ai pașalelor de Timișoara și Buda de la vest. Astfel, centrul firesc de rezistență a devenit Transilvania — apărută de arcul carpatic și de cetățile vestice (Înăul și Oradea) — mai ales că principii acestei țări puteau beneficia de un refugiu în Ungaria Superioară, unde aveau mari proprietăți și de unde puteau oricînd recruta ostași. Așa se explică, de altfel, și importanța precumpănitoare a evenimentelor care s-au desfășurat în Transilvania.

Înțelegînd acest lucru, Poarta a considerat necesară înlăturarea lui Rákóczi. Cum prima tentativă în acest sens eșuase, de data aceasta a fost trimisă o mare oaste turco-tătară, care, condusă de vizirul Köprülü, a intrat în Transilvania în august 1658 și a impus Dietei alegerea, ca principe, a lui Acatiu Barcsai (7 octombrie). În fața acestei situații, Rákóczi s-a retras temporar pe domeniile sale din Ungaria.

„Noi din țară nu vom leși!”

În Moldova și Muntenia, în locul voievozilor maziliți în 1658, și care, refugiați în Transilvania, încercaseră, apoi, zadarnic să-și recîștige tronurile cu sprijinul lui Rákóczi, turcii instalaseră doi domnitori în care credeau că pot avea încredere: bătrînul vornic Gheorghe Ghica în Moldova și Mihnea III în Muntenia. Dacă primul a confirmat așteptările turcilor, nu același lucru s-a întîmplat cu cel de-al doilea***. Mare admirator al lui Mihai Viteazul, el a înțeles să urmeze și linia politică a ilustrului său predecesor. Încă din vara anului 1658, el încercase o rezisten-

* Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1972.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1973.

*** Vezi Magazin Istoric, nr. 7-8/1968.

ță antiotomană, dar, nesprijinit de sfetnicii săi, fusese silit să urmeze oastea lui Köprülü în Transilvania. În anul următor, însă, după ce a suprimat pe adversarii politicii sale, Mihnea a declanșat răzcoala antiotomană, măcelărind pe creditori turci, și atacând cetățile dunărene, ocupate de garnizoane turcești.

În același timp, Rákóczi, împreună cu Gheorghe Ștefan și Constantin Șerban, a revenit în Transilvania, a cărei Dietă l-a proclamat din nou principe (29 septembrie 1659), înălțându-l pe Barcsai. Alianța s-a refăcut prin tratatul încheiat peste câteva zile între Mihnea și Rákóczi, urmat de stabilirea planului campaniei antiotomane. Conform acestui plan, Constantin Șerban a ocupat tronul Moldovei* (2 noiembrie 1659) ajutat de trupe muntene și transilvănene.

Frontul antiotoman părea, astfel, integral refăcut în toamna anului 1659.

Rákóczi II a încercat — și chiar a reușit — să ridice la luptă pe iobagi, făgăduindu-le eliberarea. De altfel, nota dominantă a ansamblului de confruntări militare cu Poarta în cursul acestui război a fost tocmai folosirea cu precădere a resurselor proprii de rezistență. Cronicarul sas Georg Kraus scria, în acest sens, în *Cronica Transilvaniei*: „Ca să spunem însă adevărul, cea mai mare parte a țării a fost tot timpul mai mult de partea lui Rákóczi decât cu Barcsai [și] ceea ce-i de mirare este că, și după ce Rákóczi a pierit, vreo doi ani [țărani iobagi — n.n.] n-au voit să creadă cu adevărat în moartea lui, ci au nădărdit și au așteptat mereu să fie sloboziți de el”. Ultimul aspect al acestei mărțurii este semnificativ pentru a discerne anvergura și profunzimea caracterului popular al războiului. Și sintem tentați să facem legătura între acest aspect so-

Constantin Șerban, voievodul Țării Românești...

În p. 13: bătălia de la Suleușul Mare

... și succesorul său, Mihnea III

Dar același an a adus și destrămarea lui: după numai 19 zile de domnie, Constantin Șerban a fost alungat de tătari din Moldova și înlocuit cu Ștefăniță, fiul lui Vasile Lupu; zece zile mai târziu și Mihnea III a fost înfrânt de o oaste turco-tătară, fiind silit să se refugieze în Transilvania, unde a și murit în primăvara următoare.

Astfel, misiunea continuării luptei antiotomane a revenit iarăși Transilvaniei și principelui ei. Căutînd să dea o bază cât mai solidă rezistenței sale, Gheorghe

cial și acțiunea lui Mihnea III de eliberare a sutelor de rumâni, de faptul că și apropiase pe dorobanți și le asculta sfaturile lor „rele” — cum scrie cronicarul, care nu vedea cu ochi buni aceste acțiuni de ridicare a maselor la luptă — „găsindu-și dorobanții domn după inima lor”. Observator atent al realităților românești din această perioadă de criză, călătorul turc Evlia Celebi a remarcat, prin satele și târgurile muntene, că „mai toată populația bărbătească mersese cu oastea lui Mihnea, iar cei ce ieșeau înaintea năvăliților turci sau tătari, cu steag alb [...] cu minile la spate, fără arme [erau] boieri și hatmani din Iflac”.

* În acest interval, Gheorghe Ștefan a renunțat la drepturile sale la tronul Moldovei și a plecat în pribegie.

Hotărîrea fermă de a lupta împotriva turcilor și-a găsit o expresie fidelă în manifestul principelui Transilvaniei din 18 mai 1660. Cu patru zile înainte de lupta decisivă cu turcii, Gheorghe Rákóczi II declara: „noi din țară nu vom ieși [...] în ceea ce privește pregătirea armatei pentru rămânerea noastră, vom folosi toate mijloacele atât timp cât vom avea capul pe umeri; sîntem gata să urmărim orice cale și nu ne vom zgîrci să ne vîrșăm sîngele”. Este un moment deosebit, este clipa în care principele se confundă cu masa anonimă a supușilor săi ce luptau contra otomanilor; refugiul și moșiile princiare nu mai există, țara este una singură: Transilvania.

La 7 iunie 1660, însă, în urma luptei de la Florești (22 mai), Rákóczi a murit; Dieta a ales ca principe al Transilvaniei pe Ioan Kemény, care, sperînd într-un ajutor habsburgic, a proclamat, la 23 apri-

tern, atît social-economic, cît și militar. Dintre cauzele militare, însă, una pare mai evidentă. Se știe că, în sec.XVII, cavaleria rămăsese cu precădere arma de ofensivă, șarjînd dușmanul zgduit de focul mușchetelor. Or, oștirile române, chiar dacă dispuneau de oarecare unități de cavalerie în stare să șarjeze, în schimb, nu aveau pușcașii capabili să provoace șocul care să permită finalizarea. Pe de altă parte, a lupta cu pedestrași și călăreți împotriva artileriei, nu era — după cum constata și Miron Costin — „războiul sau vreo apărare, ce dreptă meserniță [măcel]”. Încercările făcute de a adapta oștilor române noua tactică de luptă nu au putut da rezultate: lipseau instrucția, experiența, armamentul. Pentru ca aceste condiții să fie îndeplinite, era necesară o armată permanentă; or, în țările române oștirile se ridicau numai în caz de război, cînd se apela și la sprijinul mercenarilor străini.

Ioan Kemény, principe și războinic iscusit și viteaz...

... și mareșalul Montecuccoli, conducătorul trupelor imperiale, care, în clipa supremă, n-a mai fost decît un ajutor

lie 1661, abolirea suzeranității turcești și trecerea sub cea imperială. În septembrie, turcii au impus ca principe pe Mihail Apaffi, și atunci Kemény s-a retras temporar în Ungaria Superioară, împreună cu generalul Raimondo Montecuccoli, comandantul trupelor imperiale care-i veniseră în ajutor. Transilvania avea acum doi principii — unul sprijinit de turci, altul de habsburgi — a căror luptă, la Seleușul Mare, a însemnat și sfîrșitul campaniei antiotomane a țărilor române.

Asupra cauzelor care au determinat eșecul ei, nu putem insista aici; ele sînt multiple, de ordin atît intern, cît și ex-

Surprins și trădat

În zorii zilei de 22 ianuarie 1662, în timp ce aproximativ 5 000 turci conduși de Cuciuc Mehmed pașa și de Ibrahim pașa părăseau cetatea Sighișoarei, în tabăra de la Seleușul Mare Ioan Kemény asculta părerile comandanților săi și sfaturile nobililor transilvăni, aflați cu el. Acum nu mai aveau încredere în forțele lor și cei mai mulți voiau să se retragă cît mai repede spre domeniile lor din Ungaria.

Principele părea și el obosit și lipsit de hotărîre. Planul său suna cam ciudat

pentru un războinic de seama lui: voia să rămână încă o zi la Seleușul Mare, ca să se poată face aprovizionarea cu nutreț, apoi să pornească spre Dumbrăveni, unde să rămână încă o zi, timp în care să se dea voie soldaților să jefuiască castelul și satul stăpînite de Mihail Apaffi; apoi vor jefui Mediașul și vor porni spre Ungaria; presupunea că armata turcă va obosi urmărindu-i, și va fi mai ușor de înfrînt în regiunile nordice ale țării.

Pentru moment, nimeni nu a îndrăznit să se împotrivescă, poate tocmai pentru că asemenea gânduri nu se potriveau cu firea principelui. În tăcere care se lăsase, a izbucnit vocea contelui Petru Huszár, care a încercat să-i convingă pe ceilalți comandanți că turcii nu vor zăbovi în Sighișoara, ci vor porni pe urma lor; el adăuga că ar fi bine ca armatele lui Kemény să nu se oprească din drum, ci să pornească direct spre Ungaria.

Contele Huszár avea dreptate: după ce a pornit, întii spre Albești, să se convingă că într-adevăr armata principelui a plecat, Cuciuc pașa și-a îndreptat trupele spre Hetiur; a găsit satul părăsit și urmele trecerii lui Ioan Kemény. De aici, Kemény pornise mai departe, spre Seleușul Mare, unde încheiasă sfatul fără să ia hotărîri efective. Poruncise, însă, să se adune nutreț, iar cancelarului Ioan Bethlen îi ceruse să alcătuiască o scrisoare către reprezentanții autorităților imperiale, cerînd noi ajutoare.

În primele ore ale dimineții, cătanele plecate cu o zi înainte din tabăra de la Seleuș după informații s-au întors și au povestit că o armată păgînă, gata de luptă, era în drum spre tabăra lor. Se apropia ora prînzului cînd armata otomană a apărut la orizont. Principele Ioan Kemény a sărit pe cal și a ordonat să se sune din trîmbiță. Ostașii risipiți prin sat și pe vale au ascultat cu uimire și neîncredere chemarea; puțini au răspuns la apel, astfel încît principele a constatat cu neliniște că îi lipseau oamenii cei mai buni, plecați după provizii; numai cu greu i-a putut așeza pe cei prezenți în poziție de luptă, împărțindu-i în mai multe corpuri dispuse în valea destul de îngustă de la marginea satului.

Corpul de pedestrași condus de Emerik Radak și format din 600 haiduci, tineri veniți de bunăvoie să lupte împotriva turcilor, au fost așezați la marginea pădurii, ca aripă dreaptă; în partea opusă, la marginea satului, a fost trimisă cavaleria germană și croată; centrul a fost alcătuit din cavaleria maghiară condusă de Ștefan Ebeni și de Ioan Kemény. Ca să poată rezista dușmanului și ca să preîntîmpine o eventuală încercuire a armatei sale, principele a trimis la celălalt capăt al satului un corp de rezervă, alcătuit din 300 cavaleri unguri și 300 cavaleri germani.

În timp ce-și dispunea forțele pentru luptă, Kemény a fost avertizat de un hussar maghiar că nobilii îl vor trăda. Nefiind timp pentru o cercetare amănunțită, principele a poruncit lui Mihail Teleki să-i conducă pe domnii Ioan și Wolfgang Bethlen, Gabriel și Paul Haller, Dionisie Banffy, Petru Huszár, Francisc Rhédey și Andrei Ugron la cavaleria germană, unde va veni și el. Este greu de spus dacă principele Kemény a fost într-adevăr trădat, ori au existat numai presupuneri. Se pare — după cum relatează Gheorghe Șincai — că numai Ioan Bethlen și Gabriel Haller au fost de „mai înainte amăgiți de turci [și] l-au și vîndut pe Kemény”.

Armata dușmană se apropia tot mai mult. Era formată din patru corpuri, două în față, două în spate, cei mai destoinici soldați turci în frunte, urmați de cavaleria de elită condusă de Cuciuc pașa. Acesta ordonase oștenilor săi să nu tragă cu pușca, ci să se lase pe coama calului și să lovească orbește, în dreapta și-n stînga; el însuși s-a îndreptat cu detașamentul principal și a lovit centrul armatei potrivnice, unde se afla și Kemény, obligînd cavaleria maghiară să se retragă. Spre aripa stîngă, turcii au întîmpinat rezistență dîră a ostașilor germani care trăsese primul foc și se pregăteau să-i respingă pe turci. Dar retragerea cavaleriei maghiare și înaintarea turcilor prin centrul dispozitivului forțelor creștine amenința pe germani cu încercuirea, astfel încît aceștia au început să dea înapoi și, treptat, retragerea s-a transformat într-o fugă, care a antrenat oastea întreagă. În această goană generală, bătrînul principe Ioan Kemény a alunecat de pe cal. Sluga sa, Ștefan Gyulai a încercat să-i dea calul său, dar a fost strivit, odată cu principele, sub copitele cailor.

Acesta a fost sfîrșitul principelui Kemény, om înzestrat cu mari calități, cu experiență îndelungată de război, dar care, în această ultimă expediție, a dat dovadă de lipsă de prudență și a adoptat o atitudine de stranie imobilitate; așa, cel puțin, s-ar presupune după ultimele sale acțiuni și discursurile pe care le-a ținut în acele zile. Oricum ar fi, el a murit trădat și înfrînt.

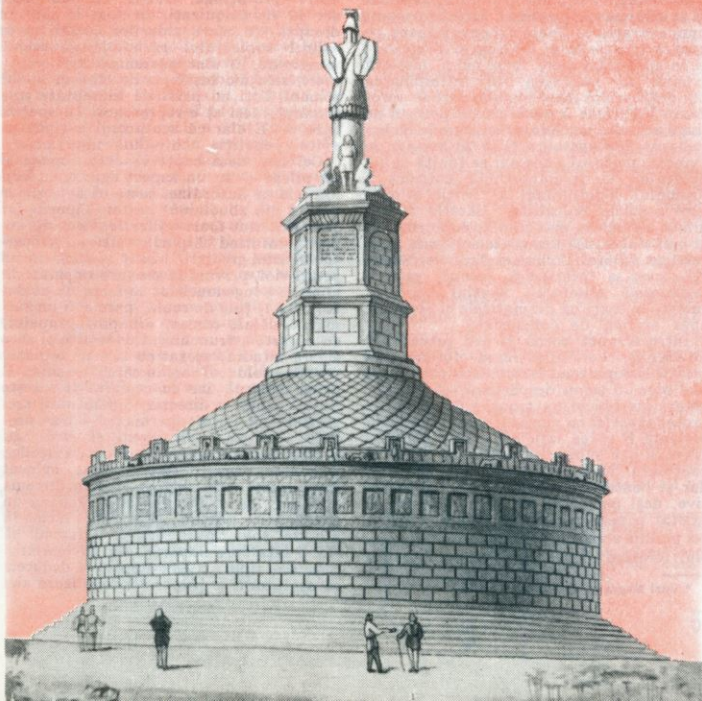
★

Rezistența îndelungată, coordonarea forțelor Principatelor Române, Transilvania, Moldova și Muntenia, și acțiunile lor comune dau, în sec. XVII, un caracter unic războiului antiotoman încheiat prin lupta de la Seleușul Mare. Întîmplările acestui război s-au modelat adesea după tradiția politică ce o crease fapta lui Mihail Viteazul. Conducătorii lui i s-au vrut urmași, și chiar dacă sabia Viteazului le-a copleșit brațul, măcar și gîndul de a o ridica a fost o cutezanță care merită a fi prețuită.

O VICTORIE SCUMP PLĂTITĂ

Prof. univ. dr. doc. RADU VULPE
membru al Academiei de Științe Sociale și Politice

● Între orgoliu și sinceritate ● Nu Tapae, ci Adam-clisi! ● Neașteptatul sprijin al veteranilor ● Daci fugari sau romani deghizați? ● „Secerile“ și „coasele“ dacilor

CRONICĂ ÎN PIATRĂ DE LA ADAMCLISI

Victoria lui Traian de la Adamclisi a reprezentat suprema fază a unei campanii pe care împăratul roman a fost silit s-o ducă în Moesia Inferioară la începutul anului 102, pentru a face față unei puternice diversiuni întreprinse la Dunărea de Jos și în Balcani de aliații lui Decebal, potrivit unui vast și iscusit plan strategic al acestuia, destinat să încercuiască și să izoleze armata romană pătrunsă în Dacia.

Lipsit pe neașteptate de inițiativa operațiilor, care i-a fost smulșă cu abilitate de către Decebal, împăratul Traian trebuise să-și împartă forțele, lăsînd o parte în fața regelui dac, în munții Sarmizegetusei, iar restul, transportat cu navele flotei danubiene, fiind condus de el însuși în grabă pe noul teatru de război*. După o primă biruință asupra cavaleriei sarmate la est de Novae, Traian a izbutit să surprindă și să zdrobească, în apropierea pasului Șipka, o coloană dacă, înainte ca ea să fi putut trece Balcanii pentru a intercepta principală cale de legătură a forțelor romane cu bogatele provincii din Orient. Dar dacă aceste prime succese îi salvaseră împăratului o principală comunicație cu interiorul imperiului, situația lui nu încetase de a fi la fel de gravă. El nu avusese încă de-a face decît cu primele eșaloane ale unităților angajate de aliații lui Decebal în organizarea diversiunii. Grosul forțelor buro-daco-sarmate, care trecuseră Dunărea prin nordul Dobrogei, înainta amenințător spre Balcani.

În acel moment, Traian se afla pe locul izbînzii sale din fața pasului Șipka, fiind ocupat cu colonizarea dacilor care făcuseră act de supunere (*dediției*) și cu organizarea cetății Nicopolis ad Istrum, destinată să străjuiască pe viitor acest important punct strategic. Toate trupele romane pe care le adusese cu el, precum și altele care li se mai adăugaseră între timp, fuseseră trimise în Dobrogea, în întîmpinarea impunătoarelor mase inamice care se apropiau. Întîlnirea a avut loc pe podișul de lîngă actualul sat Adamclisi, cam la 50 km sud-vest de Constanța și la 22 km est de Dunăre, pe locul unde azi se înalță ruina Trofeului la o importantă cotitură a drumului longitudinal al Scîției Minore spre pasurile Balcanilor. Bătălia care a urmat a fost cea mai amplă, mai crîncenă și mai sîngeroasă din toate acțiunile figurate pe relieful Columnei Traiane. Scena XL, care o înfățișează, ocupă, printre segmentele reliefului, spațiul cel mai întins, cu toate că dramaticele ei episoade apar extrem de condensate.

Între această scenă și cea precedentă (XXXIX), care ilustrează întemeierea cetății Nicopolis ad Istrum, sculptorul n-a pus nici un semn despărțitor, ca în alte locuri (de obicei un trunchi de pom). A procedat astfel nu numai fiindcă în această privință îi părea suficient răspicalul contrast dintre subiectul pacific al uneia și conținutul foarte frămîntat al celeilalte, dar și pentru că între episoadele respective, deși petrecute în locuri diferite, a existat o nemijlocită succesiune; aceasta i-a permis artistului și o economie de spațiu, folosind figura lui Traian în același

timp pentru amîndouă scenele, printr-un truc convențional, frecvent pe Columnă. În adevăr, în vreme ce, în scena XXXIX, în mijlocul cetății Nicopolis, Traian privește spre stînga, tratînd cu daci care cer să fie colonizați, în spatele său, în dreapta, în afara zidurilor cetății și în cadrul subiectului războinic al scenei următoare, îi sînt prezentați trei prizonieri, strașnic înșfăcați de cîte un soldat roman. Toți au privirile îndreptate spre împărat, deși el e reprezentat cu spatele spre ei. E clar că sculptorul a ținut să evite repetiția chipului imperial.

Cei trei daci captivi — doi comați și un pileat — au un aspect agitat, cu vîșmintele în dezordine, semn că au ieșit de curînd din zbuciumul luptei. Tipurile lor somatice sînt foarte diferite. Unul din comați, amintind chipurile scitice din repertoriul artei grecești, hirsut și cîrn, cu un profil vioi, privind în sus spre împărat, în timp ce e îngenuncheat cu forța de soldatul care îl ține de ceață, pare a fi un sarmat. Celălalt comat, dinapoia grupului, cu o parte a trunchiului dezvelită și cu o figură mîndră, așezat cu sila pe o piatră de către soldatul roman care cu o mîină îi apasă umărul, iar cu cealaltă îi sucește brutal capul în direcția împăratului, prezintă un tip nordic, germanic — bur probabil — după cum sugerează și gîtul său înalt și fața prelungă. În sfîrșit, al treilea prizonier, pileatul, este un dac, evident caracterizat prin costum și prin dirzenia atitudinii. Deși legat și silit să pună un genunchi pe pămînt, el se zbate furios în minile soldatului roman, refuzînd să ridice fața spre împărat. Din diversitatea celor trei tipuri, avem dreptul să deducem că sculptorul a ținut să simbolizeze aici

* Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1978.

toate cele trei elemente etnice ale coaliției aliaților lui Decebal, care au luptat la Adamclisi și care se văd reproduse și pe sculpturile Trofeului. În restul scenei, artistul n-a mai dat nici o importanță deosebirilor somatice, desigur fiindcă nu le mai găsea precizate în textul **Comentariilor** lui Traian, azi pierdute, pe care el le transpunea în limbaj figurat*.

Cassius Dio este confirmat

Bătălia cea mare de la Adamclisi începute, așadar. Cei trei prizonieri fuseseră aduși de acolo. Ei și soldații care îi escortau sînt singurele personaje din această extremitate a scenei XL care, depinzînd de poziția împăratului, privesc spre stînga. Restul e orientat în direcția opusă. Imediat în spatele lor, apare un post sanitar de prim ajutor, cu doi răniți romani: un legionar și un soldat auxiliar, îngrijiți de medici militari. Auxiliarului, care exprimă o durere atroce, o sabie dădică i-a tăiat adînc o coapsă, pe care medicul i-o pansază legînd fîșii de pînză în jurul rănii. Sînt numai doi răniți, dar numărul lor e simbolic, închipuindu sute și mii.

Aici este unicul loc de pe relieful Columnei unde au fost reprezentați soldați romani răniți. Este o excepție care își are tîlcul său. Pentru ca orgoliul roman să cedeze nevoii de sinceritate realistă și să-i arate pe proprii soldați sub acest trist aspect, trebuia ca respectivul episod să fi fost menționat, cu o deosebită insistență, în **Comentariile** împăratului, scoțînd în evidență cît de sîngeroasă a fost respectiva bătălie, ce pierderi grele a avut de suferit armata romană și, prin urmare, cît de valoroasă a fost victoria dobîndită pînă la urmă. Episodul corespunde excelent pasajului din opera lui Cassius Dio, unde, vorbindu-se despre o bătălie și de marile pierderi îndurate, se precizează că numărul răniților romani a fost atît de mare, încît însuși Traian și-ar fi rupt veșmintele pentru a completa bandajele, care nu erau destule. Scena nu înfățișează acest gest, desigur, pentru că nu era amintit în textul **Comentariilor**, ceea ce rezultă și din formula precaută „după cum se spune”, cu care Dio își însoțește știrea, ca să arate că o deținea dintr-o tradiție orală, idealizantă. Dar pentru noi este de ajuns că se face mare caz de romanii răniți.

Passajul e pus, de obicei, în legătură cu lupta de la Tapae din Banat, de la începutul războiului, datorită numai unei greșite lecturi cauzate de modul defectuos în care a fost transmis pasajul respectiv de către intermediarii bizantini. Dar o comparație critică a scenei XXIV de pe Columnă, referitoare la lupta de la Tapae, cu scena

XL, înfățișînd bătălia din Dobrogea, ne obligă s-o scoatem din discuție pe cea dintîi. Acolo e vorba de o încăierare scurtă, la care nu participă din partea romanilor decît trupele ușoare de auxiliari, în timp ce legionarii stau în expectativă, fără a mai avea prilejul să intervină, deoarece urmările unui fulger puternic i-a determinat pe daci să întrerupă lupta înainte de vreme și să bată în retragere, pe cînd la Adamclisi, ne aflăm în fața unei bătălii de o amploare excepțională, în care apar nu numai răniții de care vorbește Cassius Dio, dar, precum vom vedea, și alte amănunte esențiale ale știrii provenite de la acest autor.

În planul din fund al scenei XL, deasupra grupurilor de captivi și derăniți, se vede, mergînd în pas alergător spre dreapta, în direcția bătăliei, o coloană de legionari sau de pretorienți (distincția nu e ușor de făcut), în frunte cu un grup de stegari și de trîmbițași în costum ritual sacru, cu blănuri de fiare pe cap. Mai departe, în planul întîi, apare Traian, în ținută de război, însoțit de Claudius Livianus, prefectul pretoriului**. În fața împăratului, un prizonier cu capul gol, părul vilvoi, mîinile legate la spate, este adus de un auxiliar roman. Fără îndoială, nu este un comat dac oarecare, ci o căpetenie de seamă dintr-un alt neam, poate un sarmat, a cărui captură trebuie să fi prezentat o semnificație deosebită, imprecizabilă pentru noi în starea actuală a știrilor.

Deasupra acestui episod, în planul din fund, două catapulte pe roți, trase de catiri, se îndreaptă spre locul luptei, în vreme ce un servanț legionar al mașinilor slobode din mers, asupra dușmanului, micile sulțe numite **pilum**. De aici înainte, spre dreapta, asistăm la încheierea culminantă a bătăliei. Participă trupe romane din toate armele: legionari, auxiliari provinciali obișnuiți, auxiliari din **numerii***** de germanici aduși de la Rin, luptînd cu trunchiul gol, fără cască, numai cu spada și scutul. Toți atacă aprig cu spadele, legionarii folosind și lăncile. Războinicii daci și aliații lor (nediferențiați tipologic), li se opun cu o energie disperată, apărîndu-se cu scuturile lor ovale și replicînd cu lovituri cumplite. Spre marginea dreaptă a scenei, victoria romană începe să se pronunțe prin intervenția cavaleriei, care izbește masa barbară din spate, lovindu-i pe dușmanii care încearcă să reziste și urmărindu-i pe

** Comandantul celor zece cohorte de pretorienți care formau garda imperială; avea poziția cea mai înaltă, în armata romană.

*** Unități auxiliare, formate din soldați aparținînd populațiilor neromanizate, luptînd cu arme proprii, după tradițiile lor specifice.

* Vezi **Magazin Istorie**, nr. 5/1973.

acea care au început deja să fugă. În colțul din dreapta jos, un dac a căzut grav rănit. Un altul, înșfăcat de un auxiliar roman, e pe cale să fie capturat. În restul scenei, printre picioarele luptătorilor romani, se văd alți dușmani doborâți. Cu tot numărul redus al indivizilor reprezentați (abia 24, dintre care 13 romani și 11 barbari), artistul a înfățișat învâlmășeala atât de strâns și de dramatic, încât a izbutit să simbolizeze foarte convingător miile de războinici din realitate.

Victoria romană a fost desăvârșită, după cum arată scena următoare, XLI, unde, în planul din fund, se văd războinicii învinși, aruncînd armele și căutînd să scape cu fuga, iar în cel din față o impresionantă grămadă de cadavre dușmane,

cărora împăratul „a poruncit să se ridice un altar și să li se aducă în fiecare an jertfe pentru pomenire”. E o dovadă în plus că acest fragment de text nu se poate referi la scurta luptă de la Tapae, unde nu numai că n-a fost timp să cadă, nici de o parte, nici de alta, un număr prea însemnat de răniți și de morți, dar nici nu există vreo urmă a unui altar ca acela amintit de Dio.

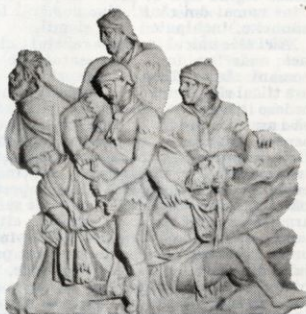
În schimb, Altarul a fost de mult descoperit la Adamclisi, unde se confirmă și toate celelalte date despre bătaia descrisă de acest autor. E vorba de temeliele unei construcții de formă pătrată, din calcar conchilifer, cu laturile de cîte 12 m, prezentînd la bază, de jur împrejur, o serie de trepte păstrate pînă azi. Aceste resturi se văd la numai 200 m depărtare

În mijlocul cetății Nicopolis, Traian tratează cu dacii, care cer să fie colonizați...

căzute unul peste altul în dezordine și în poziții variate. Deși numărul trupurilor celor fără viață e numai de nouă, sculptorul a reușit să dea și aici impresia unei mase mult mai mari, sugerînd cu eficacitate ideea unei adevărate hecatombe.

Morți romani nu se văd, bineînțeles; e de ajuns că sculptorul i-a reprezentat o dată pe romani printre răniți. Dar pasajul lui Cassius Dio mai sus-amintit, după ce arată cum Traian și-a văzut pe mulți dintre ai săi răniți și că mulți dintre dușmani au fost uciși, vorbește clar și despre soldații romani căzuți în luptă, în cîntea

...În timp ce ostașii romani îi prezintă trei prizonieri daci învingețuiți cu forța

de Tröfeu, tot pe platoul unde s-a dat bătaia. Prin studiul dărîmăturilor din suprastructură, făcut de G. Niemann, s-a constatat că, la origine, Altarul avea o înălțime de 6 m, că pereții săi erau acoperiți cu o mare inscripție conținînd lista ostașilor romani căzuți în luptă. Calculele arată că numărul acestora era de cel puțin 3 800, cifră enormă pentru efectivele acelor vremuri și pentru o oaste învingătoare, ceea ce dovedește că, așa cum reiese și din știrea lui Dio, și din scenele de pe Columnă, victoria romană a fost obținută cu mari pierderi.

„În onoarea și memoria prea vitejilor bărbați“

Dar sînt indicii că această biruință nici n-a fost obținută decît **in extremis**, după ce, la un moment dat, balanța înclinase chiar de partea vrăjmașului. Din inscripția Altarului s-au găsit numai cîteva fragmente, prezentînd totuși peste o sută de nume de soldați, inclusiv dedicația solemnă din frunte, care sună astfel: **In Honorem et in Memoriam fortissimorum virorum qui pugnantes pro Re Publica morte occubuerunt** („În onoarea și în memoria prea vitejilor bărbați care, luptînd pentru Stat, au fost doborîți cu moarte“). În fragmentele de care se dispune pînă în

caz ar fi trebuit să fie pomenit la unitatea sa, ci era, fără îndoială, un **praefectus castrorum***. Acesta era un personaj important în armată, provenind dintre cei mai capabili centurioni, care, după ce străbătuse toate treptele ierarhiei inferioare, începînd de la soldat, și se distinsese în nenumărate campanii, cunoștea la perfecție toate secretele artei militare și ale serviciului de campanie. Lui îi erau încredințate administrația și înțelegerea taberei, avînd sub comanda sa și rezervele, compuse din bolnavi și răniți recuperați, dar încă în convalescență și din veteranii numiți **missicii**, care își așteptau formele de liberare. Lui nu-i mai revenea nici o sarcină de combatant, dar în cazuri disperate, cînd linia frontului șovăia sau era

Unicul loc de pe Cîmpul de Bătălie care înfățișează soldați romani răniți

Stegari și trimbiși în costum ritual, cu blăniuri de animale pe cap, ostași legionari cu catapulte — toți se îndreaptă spre locul luptei; Traian primește un prizonier, probabil o căpetenie

prezent, nu s-a păstrat numele împăratului dedicant, dar, după celelalte elemente ale inscripției, ca și după situația monumentului, nu poate fi vorba decît de Traian. La sfîrșitul dedicației, înainte de lista soldaților și a ofițerilor de linie, figura, la locul cel mai de cinste, numele, azi distrus, al unui ofițer superior cu titlul, insuficient conservat, de **praefectus**, care nu putea fi nici **praefectus pretorio**, deoarece sub Traian deținătorul acestui grad, Claudius Livianus a trăit mult timp după împăratul său, nici vreun modest **praefectus** de unitate auxiliară, căci în acest

ruptă, putea interveni cu rezervele sale, care numărau numai ostași cu multă experiență, capabili să facă față cu eficacitate unei lupte scurte, în ciuda infirmităților ori vîrstei lor, adesea reușind să restabilească situația prin surpriza produsă asupra inamicului dezorganizat de beția prematură a succesului. Prezența acestui **praefectus castrorum** și a unora dintre

(Continuare în p. 38)

* Comandant al castrului; în timp de război — întendentul suprem al taberei.

**Ianuarie-iulie 1944:
împotriva dictaturii
militaro-fasciste
și a războiului
hitlerist**

„ÎNAINTE PENTRU O ROMÂNIE LIBERĂ ȘI DEMOCRATICĂ!“

N. AJITĂRIȚEI, I. DRAGOMIRESCU, V. ȘIMANDAN

Continuăm să răsfoim dosare cuprinzând note, rapoarte, buletine și sinteze informative din perioada ianuarie-iulie 1944, întocmite de autoritățile antonesciene despre starea de spirit a populației. Asemenea atitor documente oficiale confidentiale din acea perioadă, ele poartă amprenta agravării crizei regimului dictaturii militar-fasciste. Organele de stat urmăresc cu îngrijorare crescândă desfășurarea evenimentelor. Autoritățile au devenit mai precaute în acțiunile de reprimare a valului protestatar care cuprinsese cele mai largi mase. Documentele cercetate consemnează și ele amploarea crescândă a acțiunilor, din ce în ce mai hotărâte, inițiate și realizate de Partidul Comunist Român pentru coalizarea tuturor forțelor sociale, tuturor partidelor și oamenilor politici care se declarau pentru răsturnarea dictaturii militar-fasciste și ieșirea României din războiul hitlerist. „ROMÂNII! Pacea pe care întreaga națiune o dorește trebuie cucerită prin lupta poporului, care trebuie să ia în propriile sale mâini soarta sa — se arată în Manifestul Frontului Unic Muncitoresc din 1 mai 1944. Muncitorimea în front unic își strânge astăzi rîndurile, la noi ca pretutindeni. În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și de speranțe, muncitorimea organizată unită, de la comuniști la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile indiferent de culoarea politică, credința religioasă și apartenență socială, la lupta hotărâtă pentru:

Pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste, izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane, sprijinirea Armatei Roșii eliberatoare, alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă! Trăiască 1 Mai, ziua de înfrățire în [sub] semnul păcii și de unire a clasei muncitoare!“.

Autoritățile antonesciene consemnează, de asemenea, și unele încercări ale altor forțe politice, inclusiv ale liderilor partidelor burgheze național-țărănesc și național-liberal, de a găsi anumite soluții — conforme, desigur, cu interesele și pozițiile lor de clasă — de ieșire a României din războiul hitlerist. Deși incomplete și fragmentare, aceste documente oferă, la rîndul lor, o serie de mărturii despre voința întregului popor român de a răsturna dictatura antonesciană, de a ieși din războiul hitlerist și a alunga din țară trupele germane*. Ele confirmă acea stare de criză pe care documentele partidului comunist și presa ilegală o analizau și defineau cu clarviziune**.

* Vezi articolul Ianuarie-iulie 1944: împotriva dictaturii militar-fasciste și a războiului hitlerist din nr. 2/1974.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1967; 1/1968; 6 și 7-8/1969; 7 și 8/1970; 8 și 12/1971; 1, 2, 3 și 8/1972; 8/1973. În numerele care urmează revista noastră va publica alte mărturii, bazate pe documente ale partidului comunist și ale altor forțe revoluționare, democratice, progresiste despre lupta tot mai hotărâtă a poporului român împotriva fascismului și a războiului hitlerist.

De la interese speciale...

Înfringerile zdrobitoare suferite de Wehrmacht pe frontul de răsărit, la care se adăugau bombardamentele aliate asupra orașelor germane, operațiile forțelor anglo-americane în Italia, urmate de debarcarea în Franța, succesele tot mai evidente ale mișcărilor de partizani din diferite țări din Europa ocupată, accentuarea nemulțumirii maselor populare, agravarea crizei regimului dictatorial îi determină pe liderii partidelor burgheze la o anumită activizare în sensul scoaterii României din războiul hitlerist. Interesele cercurilor capitaliste pe care le reprezentau erau din ce în ce mai grav lezate. „Cercurile politice democratice, în special cele liberale — consemnează un buletin informativ al Președinției Consiliului de Miniștri — care au participări mai largi la viața economică a țării urmăresc cu atenție repercusiunile produse de situația frontului asupra pozițiilor [lor] economice și financiare [...] Cercurile menționate nu exclud posibilitatea unor crahuri, dacă situația de acum se va prelungi”.

Acțiunile liderilor Partidului Național-Tărănesc și ai Partidului Național-Liberal au fost însă sinuoase și inconsistente. Ei doreau înlăturarea regimului dictatorial militar-fascist și scoaterea țării din războiul hitlerist dar, evident, nu concepeau această acțiune decât în raport cu interesele lor și căutau cu orice chip să evite angajarea în luptă a maselor populare. Temându-se că prăbușirea dictaturii militar-fasciste va determina atunci prefaceri sociale, principalele partide burgheze ocolesc, pînă în mai 1944, conlucrarea cu P.C.R. și cu alte forțe progresiste. Mersul evenimentelor le presează, însă, să se pronunțe în ultimă instanță pentru ceea ce ei consideră drept soluții de rezolvare a gravei situații prin care trece țara. În sinteza informativă de pe luna martie a Inspectoratului Jandarmeriei București sînt inserate declarațiile făcute de Iuliu Maniu într-o consfătuire cu intimii săi politici la Sibiu: „Față de situația critică, dl. Iuliu Maniu a arătat că este timpul să ne gîndim la o pace separată cu anglo-americanii...”.

Aceeași opinie este relevantă și în rîndurile P.N.L. Un buletin al Președinției Consiliului de Miniștri din 3 aprilie specifică în acest sens: „Din discuțiile ce au avut loc între fruntașii liberali se desprind, în linii generale, următoarele: credința în necesitatea încetării războiului și a încheierii unui armistițiu...”.

În cercurile național-tărăniste și liberale se ventilează ideea ca un cabinet condus de I. Maniu să ia locul guvernului Antonescu. Cînd și cum? Previiziunile erau vagi: „Conducerea liberală a discu-

tat necesitatea unui guvern prezidat de Maniu — notează Buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri din 9 martie — care ar urma să ia puterea după ce împrejurările de ordin militar și extern ar duce în mod fatal la retragerea actualului regim...”.

Nevoind să apeleze la mase, temîndu-se de zguduirii sociale ce ar fi periclitat temeliile regimului burghez, cele două partide nu inițiază nici un fel de acțiuni pentru subminarea regimului antonescian. Un raport informativ din 3 aprilie arată că pentru P.N.Ț. „se pune dilemă — pe de o parte — a unei acțiuni imediate, socotind că altfel întregul viitor politic al grupării va fi compromis [...] iar — pe de altă parte — pentru aceste cercuri există certitudinea că orice mișcare ar duce imediat la represiuni [...] Unii susțin necesitatea de a convinge forurile de resort [guvernul Antonescu — n.a.] să realizeze ceea ce ei nu pot. Dar și în această situație au credința că dacă regimul ar realiza ceva ar fi atunci în propriul său avantaj [...] Modalitatea practică — cred liberalii — este ca actualul regim să continue politica sa, însă să lase libertate de mișcare democraților și să-i acopere la nevoie, pînă cînd un guvern de generali și fruntași democrați și-ar putea asuma răspunderea...”.

...la soluții specifice

Urmărind ieșirea din războiul hitlerist, liderii celor două partide burgheze își propuneau să obțină garantarea din partea autorităților antonesciene a libertății de formare a unui viitor guvern, care în momentul preluării puterii, să „permită o tranziție calmă de la un regim la altul, avînd un control perfect al situației”. Așadar, guvernul proiectat ar fi permis controlarea situației politice. Mai evident este subliniat acest lucru în Buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri din 6 aprilie, care se referă la un schimb de vederi între C.I.C. Brătianu, președintele P.N.L., și fruntașii liberali dr. I. Costinescu și I. Botez. Cu acest prilej, „dr. I. Costinescu a declarat că, pentru viitorul țării, se impune pregătirea unui organism politic puternic, care să poată apăra așezămintele constituționale și sociale...”.

Așadar activitatea politică pe plan intern este limitată la proteste și conciliabile cu guvernul antonescian. Cu totul nerealiste și sterile sînt, pe plan extern, încercările emisarilor trimiși la Cairo pentru a semna un eventual armistițiu numai cu Anglia și S.U.A.

Mai lucidă este poziția grupării liberale de sub conducerea lui Gheorghe Tătărașcu. Dintr-o sinteză informativă a Inspectoratului Jandarmeriei București pe

332

16 VI. 1944

523
OPERAT LA FIS

citro

ARMEE STAT MAJOR
- 5.0.1a II-a -

Avea onoare a vi comunica următoarele:

Partidul Comunist din România a dat instrucțiuni organizațiilor în subordine să pastreze legătura cu membrii mișcării, care se încorporează, pentru ca aceștia să continue activitatea printre recrui, în special pe tema tratamentului, socotit necorespunzător, ce se aplica recruiilor.

Fragment dintr-un document prin care organele de Siguranță antonesciene semnalau activitatea comunistilor în rândurile armatei

luna aprilie 1944, aflăm că Tătărescu încearcă „să regrupeze forțele politice liberale și democratice și, dacă este posibil, să realizeze o apropiere cu Iuliu Maniu și I. Mihalache, pentru a se crea forța democratică capabilă să facă față situației politice eventuale, și care să fie în asentimentul Angliei, Americii și chiar Rusiei, pentru a se putea salva interesele țării”. Gruparea tătăresciană își continuă aceste eforturi și în săptămânile următoare. Un raport al autorităților antonesciene arată că i s-a prezentat „d-lui Iuliu Maniu o scrisoare din partea lui Gh. Tătărescu prin care îi propune o reuniune a partidelor politice din România”. Au loc o serie de contacte între fruntașul liberal și conducători ai altor formații politice. Astfel, în ziua de 20 mai, „de la orele 10 pînă la 11,15 — citim în sinteza informativă de pe luna mai a Inspectoratului Jandarmeriei București — Gh. Tătărescu a mai avut o întrevedere cu Mihail Ralea [președintele

Partidului Socialist-Țărănesc]. La orele 12, Gh. Tătărescu a plecat [...] la domiciliul lui Titel Petrescu [președintele Partidului Social-Democrat], avocat din București, aflat la Sinaia, la proprietatea sa”.

Ca urmare a activității asidue duse de P.C.R., la 26 mai se realizează o înțelegere de colaborare politică în lupta anti-hitleristă între P.C.R. și gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu.

Sub presiunea realităților din țară și a situației internaționale, nevoind să rămână în afara evenimentelor, liderii P.N.Ț. și P.N.L. acceptă, la 20 iunie 1944, propunerile de alianță cu P.C.R. și P.S.D. prin crearea Blocului Național-Democratic. Un raport al organelor de stat antonesciene arată că I. Maniu duce tratative în București „în vederea unei coaliții de partide pentru a prelua succesiunea puterii de stat în cazul prăbușirii frontului german în Răsărit, discuțiuni [...] la care ar participa reprezentanți de frunte ai muncitorilor din toate curențele”.

Comuniștii în mijlocul maselor

Cercetarea documentelor pomenite duce la concluzia că polarizarea sentimentelor de revoltă ale păturilor largi ale populației, ca și a acțiunilor tuturor partidelor, grupărilor și oamenilor politici care se situau pe pozițiile potrivnice dictaturii antonesciene și a cotropitorilor hitleriști a fost marea operă concepută și realizată de Partidul Comunist Român. Ele întregesc mărturiile publicate de istoriografia noastră cu privire la rolul primordial avut de P.C.R. în pregătirea și declanșarea insurecției naționale antifasciste din august 1944.

Pentru atingerea acestor țeluri, Partidul Comunist Român s-a bazat în primul rând pe strânsele sale legături cu masele. Iată cum înregistrează efectele acestei acțiuni un Buletin informativ al Președinției Consiliului de Miniștri din 14 februarie 1944: „Pentru a ușura contactul partidului [comunist] cu masele populare și acțiunea de «lămurire» a acestora cu privire la situația politică și militară, conducerea partidului a reorganizat aparatul tehnic, care va asigura acum apariția și răspîndirea regulată a materialului de propagandă”.

Consecința acestei activități intense este lărgirea bazei de masă a P.C.R., care „caută să recruteze tot mai mulți aderenți din rîndurile muncitorilor, folosindu-se de nemulțumirile provocate în rîndul acestora...” (Sinteză informativă a Ministerului Afacerilor Interne pe luna mai 1944.) O altă informare subliniază: „S-a semnalat tendința elementelor comuniste de a exploata aceste nemulțumiri”, prin diferite acțiuni care trebuie să ducă la „conflicte de muncă, greve și acte violente”.

În același timp, din investigațiile întreprinse în localitățile rurale, autoritățile constată cu îngrijorare intensificarea propagandei P.C.R. în rîndurile țărănilor. Rapoartele organelor de represiune înregistrează faptul că, comuniștii care lucrează în întreprinderile dispersate la sate duc „o intensă propagandă printre țărani în sensul de a-i determina să ceară încetarea ostilităților față de U.R.S.S.”. Și mai detaliat este specificată această acțiune într-o informare pe luna iulie 1944 a Inspectoratului Jandarmeriei București, în care se specifică faptul că comuniștii agită „pe țărani pe [tema] nemulțumirilor specifice fiecărei localități”. Documentele mai constată că se adună „informații despre oameni, armamentul și munițiile de care dispune fie-

care post de jandarmi. De aceste toate informații, ca și de starea de agitație care s-ar produce în rîndurile țărănimii este nevoie pentru a se ști cum trebuie să se acționeze...”.

Influența comuniștilor în rîndul maseilor populare este în vizibilă creștere. În aprilie 1944, Inspectoratul Jandarmeriei București informează alarmat forurile sale superioare cu privire la această stare de lucruri, încercînd să indice și cauzele: „O parte din muncitori, principal, sînt cîștigați cauzei comuniste și așteaptă cu încredere o schimbare de regim [...] Cauzele care au dus la această stare de spirit sînt multiple și ele au fost raportate la timp. Printre cele principale sînt:

a. Insuficiența salariilor care a ținut muncitorimea, în multe cazuri, la marginele condiției umane;

b. Insuflarea credinței de către propaganda [comunistă] că muncitorimea este fundamentul întregii producții a statului și că, deci, se impune ca ea să fie chemată la conducerea lui [...] Agenții comunisti, speculînd aceste date și nemulțumiri inerente stării de războiu au reușit să facă pe muncitori să-i intereseze ideile comuniste [...]; după modul cum vorbesc în cercurile lor de încredere despre această chestiune se poate afirma cu siguranță că, la primul moment critic pentru stat, vor da ajutor comuniștilor pentru răsturnarea actualei ordini sociale”.

„Veniți în rîndurile noastre”

Pentru realizarea unui front patriotic cît mai cuprinzător, P.C.R. se adresează unor pături și categorii sociale largi: tineretului, intelectualilor, studenților etc., pe care le cheamă la lupta împotriva dictaturii militarofasciste și a războiului hitlist. Un raport al Ministerului Afacerilor Interne, inclus în Buletinul de informații al Președinției Consiliului de Miniștri din 23 martie 1944, consemnează că „agenți ai mișcării comuniste” acționînd „pe mai multe străzi centrale din Capitală, precum și în curtea Facultății de medicină și în fața localului Bursei” au chemat tineretul și studenții să lupte sub lozincile: „Pace!”, „Jos germanii și vinduții lor!”. Într-un alt buletin informativ, din 2 aprilie, se semnalează, că în zilele de 29 și 30 martie 1944, comuniștii „prin organizațiile «Frontului Patriotic»* sau «Uniunea Patriotică» au

* În cursul lunii iunie 1943 a fost lansată o platformă-program pe baza căreia, în septembrie, s-a constituit Frontul Patriotic Antihitlist la care au aderat Partidul Comunist Român, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Partidul Socialist-Tărănesc, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari (MADOSZ)

făcut propagandă în rândurile studenților de la Politehnică", îndemnându-i să acționeze împotriva ocupanților hitleristi și „contra actualului regim” și „să se încadreze în «Frontul Patriotic»”.

P.C.R. acționează cu asiduitate pentru atragerea în acțiune largă, antihitleristă, a Partidului Social-Democrat cu care, în aprilie 1944, realizează Frontul Unic Muncitoresc*, ca și a partidelor burgheze național-tărănesc și național-liberal. În urma îndelungatelor contacte, atât la centru cât și în provincie, între organizațiile locale, la 20 iunie 1944, cele patru partide înființează Blocul Național-Democratic**. În privința legăturilor din unele regiuni ale țării într-o sinteză informativă de pe luna iunie a Inspectoratului Jandarmeriei București se spune: „În legătură cu coeziunea dintre elementele comuniste din Prahova și parte dintre conducătorii fostului Partid Național-Tărănesc, din informațiile și observațiile făcute pînă în prezent, rezultă următoarele: încă din vara anului 1943, conducerea Regionalei comuniste de Prahova, printr-o serie de interpuși ai săi menținea permanent contact cu Dr. Filuță Popescu, fost prefect de Prahova, pensionar, cu ultimul domiciliu la Ploiești, str. Lt. Agraru, nr. 11, actualmente evacuat în comuna Homoriciu, Prahova, și av. [ocat] Paul Grigorescu, în prezent evacuat în orașul Sinaia. Pe timpul cercetărilor efectuate de Chestura Poliției Ploiești în legătură cu activitatea Regionalei comuniste de Prahova [care au avut loc în martie 1944 — n.a.] cei doi, prin relațiile de care dispun au căutat să caute situații favorabile celor arestați...”.

Referindu-se la lupta împotriva continuării războiului hitlerist, Buletinul de informații al Consiliului de Miniștri din 2 aprilie 1944, consemnează că P.C.R., prin manifeste, presă ilegală și muncă de la om la om arată populației că trupe germane speciale au misiunea „la retragerea lor din România să distrugă totul în urma lor”, și „îndeamnă populația să ia parte la lupta „contra distrugerilor”.

Propaganda este dusă în cadrul acțiunii antigermane și prin ea partidul comunist contează [pe] simpatia populației pentru o eventuală acțiune revoluționară”.

„Germania a pierdut războiul...”

Aceeași ostilitate față de continuarea războiului hitlerist este evidențiată și într-un alt document, provenit din aceeași sursă; în care se specifică acțiunea comu-

niștilor de demascare a guvernului antonescian, care intenționa să continue războiul, „în care scop se vor trimite pe frontul de est și ultimele unități militare de care mai dispune România”, că „actualul regim sacrifică România intereselor Germaniei”. Un alt document arată că P.C.R. folosea orice prilej prilenic în acest sens: „Cu ocazia bombardamentului asupra Capitalei în ziua de 4 aprilie***, elemente comuniste [...] au încercat să determine pe cetățenii din cartierele muncitorești și pe lucrătorii din fabrici să se maseze în Piața Palatului și să manifesteze pentru «pace» și «ieșirea din război»”.

În luna iulie 1944 are loc atentatul împotriva lui Hitler. „Păreră generală — notează o informare a Inspectoratului Jandarmeriei București — este că organizarea atentatului este consecința firească a neîncrederii care a început să-și facă loc în rândurile armatei [hitleriste — n.a.] în privința victoriei germane”. Arătînd cum este comentat evenimentul în diferite cercuri, informarea constată că, comunistii „consideră acest atentat ca un mijloc de propagandă [pe] care au început să o facă printre muncitori, cărora le spun că Germania a pierdut războiul...”.

Documentele despre care vorbim se referă la lupta acțiune desfășurată de P.C.R. prin numeroase manifeste răspindite în mii de exemplare, în care chema populația la sabotarea mașinii de război hitleriste, la lupta pentru alungarea trupelor naziste și pentru răsturnarea regimului antonescian.

„Citește, răspindește și acționează!”

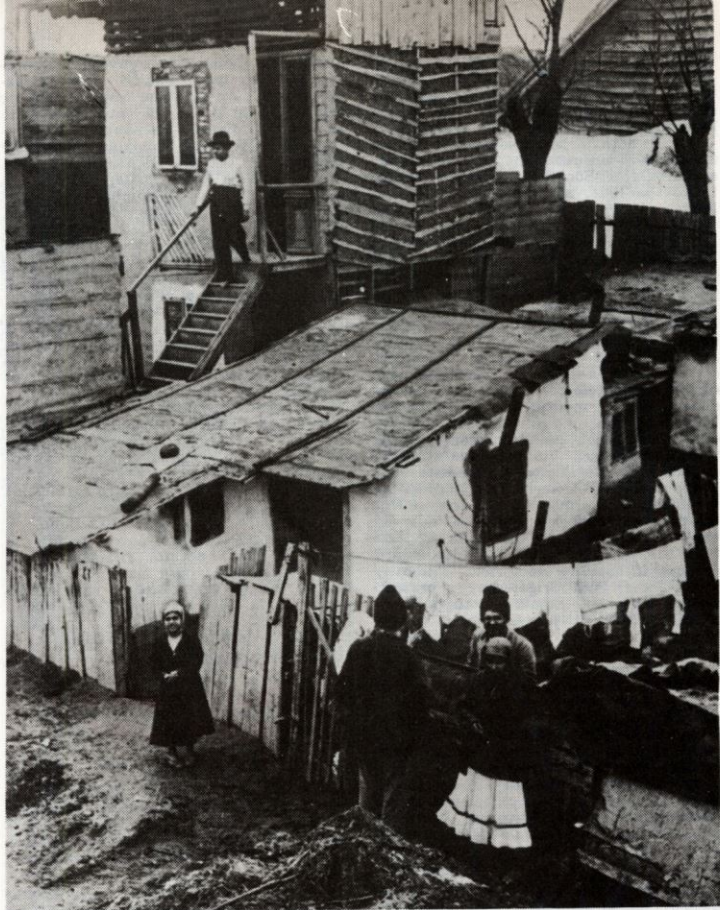
Dintr-un raport aflăm că „în noaptea de 1/2 iulie a.c. pe B-dul Elisabeta din Pitești a fost găsit un manifest [intitulat] «CĂTRE ÎNTREG TINERETUL DIN ROMÂNIA CU PRILEJUL ÎMPĂLĂNIRII A 3 ANI DE RĂZBOI» [cu următorul conținut]:

«În ziua de 22 iunie a.c. se împlinesc 3 ani de cînd poporul nostru a fost trînt în războiul nemțesc [...] Tineri muncitori, organizați distrugerea fabricilor care lucrează pentru războiul lui Hitler și Antonescu. Tineri ceferiști distrugeți căile ferate și șoselele ce transportă armată și muniții pentru război; aruncați în aer vagoanele cu muniții! Tineri studenți patrioți, distrugeți mașinile nemțesti, tăiați firele telegrafice și telefonice, organizați-vă în grupe de patrioți și acționați! Tineri țărani, tineret român, refuzați să plecați la moarte pentru bunul plac al lui Hitler și Antonescu [...] organizați-vă

* Vezi Magazin Istoric, nr. 7-8/1969.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1967 și nr. 4/1969.

*** Primul bombardament al aviației aliate asupra Capitalei.

Sărăcia și mizeria făceau casă bună împreună: „locuințe” într-o mahala bucureșteană, în anii războiului

în grupe de partizani antihitleriști, organizații manifestații de stradă, greve la instituții și fabrici, împotriva războiului, pentru încheierea imediată a păcii cu puterile democratice! Veniți alături de noi în rindurile Uniunii Tineretului Patriotic, care, în cadrul Frontului Patriotic Antihitlerist, luptă de la început împotriva cotropitorilor [...]

Citește, răspindește și acționează!“.

În aceste luni, P.C.R. își intensifică munca de propagandă și prin presa ile-

gală. În martie 1944, un raport al organelor de stat consemnează descoperirea, la Ploiești, a unor exemplare din „**Buletinul Tineretului Patriotic** [...]”, oficiosul clandestin al Uniunii Tineretului Comunist din Ploiești, multiplicat la șapirograf“. Buletinul de informații al Președinției Consiliului de Miniștri din 6 aprilie 1944 semnalează că „în Capitală circulă [...]” buletinul comunist „**România liberă**”, anul II, nr. 2, din 22 martie 1944. Bule-

tinul cuprinde următoarele articole de instigație în contra germanilor și a actualei regim [...]: **Salvarea sau catastrofa**, în care se îndeamnă populația să asculte «Chemarea Frontului Patriotic». Articoul îndeamnă pe șefii de partide în frunte cu Iuliu Maniu «să se alăture Frontului Patriotic și să pornească cu toate organizațiile antihitleriste din fruntea poporului la lupta hotărâtoare». Informarea mai reproduce și titlurile altor articole, printre care apelul **Către comandanții de mari unități, către generali, ofițerii și soldații armatei României; Aviz slugilor lui Hitler; Ceferiștii**, „în care se îndeamnă slujbașii de cale ferată să producă deraierea trenurilor, împiedicarea comunicațiilor etc.”.

Chemarea la împotrivire față de dictatura antonesciană și la sabotarea mașinii de război hitleriste s-a soldat cu numeroase acte de sabotaj economic și militar. Referindu-se la această activitate, un raport al Chesturii de Poliție Ploiești arată că, în martie 1944, comuniștii își creaseră „legături în toate întreprinderile din Ploiești și Valea Prahovei, pregătind materialul necesar pentru comiterea atentatelor de cale ferată, se făceau informații și tatonări pentru procurarea de arme și munițiuni”. Cu ocazia descinderilor făcute la locuințele unor comuniști s-au găsit, printre altele, și materiale „cu care urma să se execute atentate pe calea ferată contra trenurilor militare”. Au loc o serie de sabotaje. Astfel, un inginer din comuna Țintea-Prahova, „cu serviciul la Societatea petrolieră Steaua Română, în calitate de șef al stației de desbenzinare, nu justifică un număr de 9 vagoane de gazolină. Din declarațiile unor martori rezultă că numitul inginer, sub pretext că verifică conducta, execută scurgerea de gazolină în cantități foarte mari, care se pierdeau [...] Indivizii în cauză, cu actele dresate, au fost înaintați Curții Martiale Ploiești”.

În iulie 1944, sinteza informativă a Inspectoratului General al Jandarmeriei semnalează: „În ziua de 12 iulie a.c. orele 12,05 din stația Ploiești-Sud a plecat un tren compus din 29 vagoane-cisterne, pline cu benzină, cu destinația Berlin [...] În noaptea de 12/13 iulie a.c. la orele 3,50-4, după trecerea trenului prin stația Posada, s-a produs o explozie la unul din vagoanele-cisternă, care luând foc a aprins și alte 4 vagoane. Trenul fiind desfăcut, [ultima parte] a fost trasă din urmă în stația Posada, iar cea dinainte în stația Valea Largă. Pe la orele 8,15 la un vagon-cisternă de la gar-

nitura trasă în stația V. Largă s-a produs o a doua explozie, conținutul luind foc și aprinzând alte două vagoane. Pe o altă linie în aceeași direcție se găseau șase vagoane încărcate cu butoaie conținând benzină și ulei, care și acestea au luat foc, iar frinele slăbindu-se și linia fiind ușor în pantă, aceste vagoane au pornit în vale la rampa de încărcare, unde s-a aprins o stivă de lemne decca. 180 vagoane, proprietatea firmei Bibescu. Pagube: 7 vagoane-cisterne pline cu benzină, 6 vagoane de marfă conținând bidioane cu benzină și ulei, 180 vagoane lemne de foc și linie distrusă pe o distanță de circa 30 m...”.

Ancheta organelor de stat antonesciene constată existența legăturilor dintre autorii sabotajelor și organizația regională Prahova a P.C.R.: „Cu privire la actul de sabotaj petrecut în ziua de 12 iulie a.c. în stația Posada — V. Largă, chestura Ploiești semnalează amănunte în legătură cu activitatea organizației comuniste de Prahova” și autorii acestei acțiuni.

„1944 anul decisiv pentru eliberarea Europei”

În Buletinul de informații al Ministerului de Justiție pe perioada 23-31 ianuarie 1944 se consemnează: „Parchetul general Arad semnalează că în seara zilei de 20 ianuarie 1944, între orele 20-21, au fost răspândite pe teritoriul municipiului Arad manifeste comuniste cu următorul conținut: «Apel, muncitori, țărani și intelectuali antifasciști! [...] Anul 1944 înseamnă pentru întreaga lume o luptă decisivă până la eliberarea Europei de sub jugul hitlerist [...] Muncitori din fabrici și ateliere, organizați-vă până nu e târziu! [...] Numai de voi depinde dacă ajung sau nu trenurile în șanț sau în mîna lui Hitler! Țărani! Ascundeți recolta muncii voastre! N-o dați lui Hitler! Intelectuali! Voi, prin grai și scris, înaintea pentru o Românie liberă și democratică!»”.

„Parchetul general Timișoara semnalează că, în noaptea de 31 martie spre 1 aprilie 1944, de către autori rămași necunoscuți au fost împrăștiate manifeste comuniste în sectorul Circumscripției III Poliție, la Școala Politehnică, la Fabrica de Tutun și la Corpul de gardă al Comandamentului Militar din gara Domnița Ileana”, prin care „populația este îndemnată la răzvrătire”. Asemenea manifeste — după cum atestă rapoartele organelor

informative — sînt difuzate în mare număr și la București, Ploiești, Brașov, Tirgoviște, Piatra Neamț etc.

În sinteza informativă pe luna iunie, Inspectoratul Jandarmeriei București semnalează difuzarea la Brașov a două importante manifeste. Unul intitulat: „Către întreaga clasă muncitoare”, iar pe partea cealaltă „Către poporul român”. Documentul este semnat „Frontul Unic Muncitoresc”. Celălalt se adresa muncitorilor, ucenicilor, maiștrilor, inginerilor și funcționarilor Uzinelor Astra din Brașov: „Către sfîrșitul celui de-al 3-lea an de război, impus cu forța de coto-pitorii hitleriști și slugile lor trădătoare din țară de la cîrma țării — se spune în acest manifest — situația noastră din uzine a trecut marginea oricărei răbdări”.

Pornind de la aceste constatări, manifestul — care este o emanație a Frontului Unic Muncitoresc local — cheamă la luptă pe toți salariații, indiferent de apartenența lor politică:

„Greutățile prin care trecem și nevoia de acțiune imediată au apropiat sufletește pe toți salariații în suferință ai uzinei [...] Trebuie să trecem imediat la formarea de «comitete de acțiune» pe secții și pe ateliere, alegînd în aceste comitete pe muncitorii cei mai conștienți, devotați luptei noastre și curajoși”. Ca obiective minimale sînt înscrise: desființarea închisorii și carcerii, a amenzilor, a orelor suplimentare, a pedepsei cu bătaia a ucenicilor, anunțarea la timp a perico-

lului aerian, demilitarizarea uzinei etc. „Lupta pentru aceste cerințe minimale trebuie să înceapă imediat. Toată muncitorimea — în Front Unic Muncitoresc — și toți salariații uzinei trebuie să participe la ea [...] Soarta uzinei noastre — se spune în continuare în manifest — o au toate uzinele din România și întregul nostru popor, coto-pit de barbarii hitleriști [...] Care este datoria noastră în lupta pentru scurtarea războiului de pe teritoriul nostru, pentru salvarea vieții noastre și a familiei noastre, pentru salvarea onoarei și independenței de mîine a patriei noastre?

1. Să nu dăm nici un sprijin la refacerea uzinei, să sabotăm această refacere;

2. În cazul în care uzina se mută, să refuzăm în masă să o urmăm.

Lupta pentru cerințele noastre minimale trebuie deci să o legăm cu lupta întregului proletariat român și a întregului nostru popor pentru: ieșirea imediată din războiul hitlerist; sabotarea producției de armament pentru războiul hitlerist; alungarea coto-pitorilor germani din țară; răsturnarea guvernului trădător și aducerea la cîrma țării a unui adevărat guvern național al libertății; participarea activă la luptele patrioților români împotriva asupritorilor hitleriști, ajutarea și înarmarea lor.

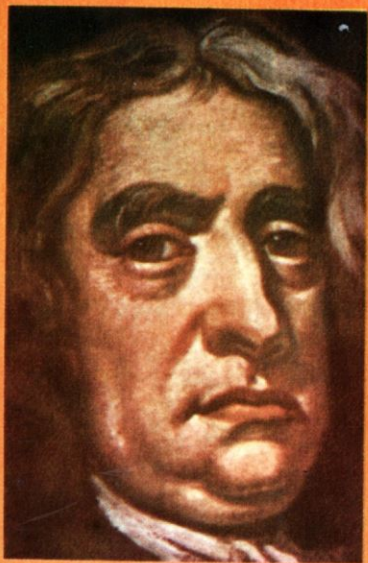
Pentru pace imediată.

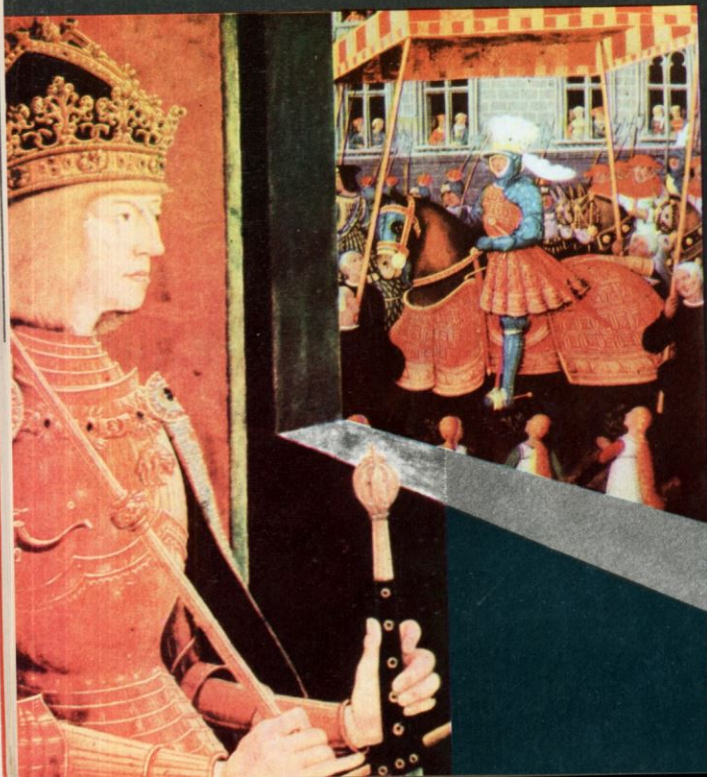
Iunie 1944.

Comitetul de acțiune al
Uzinelor «Astra».

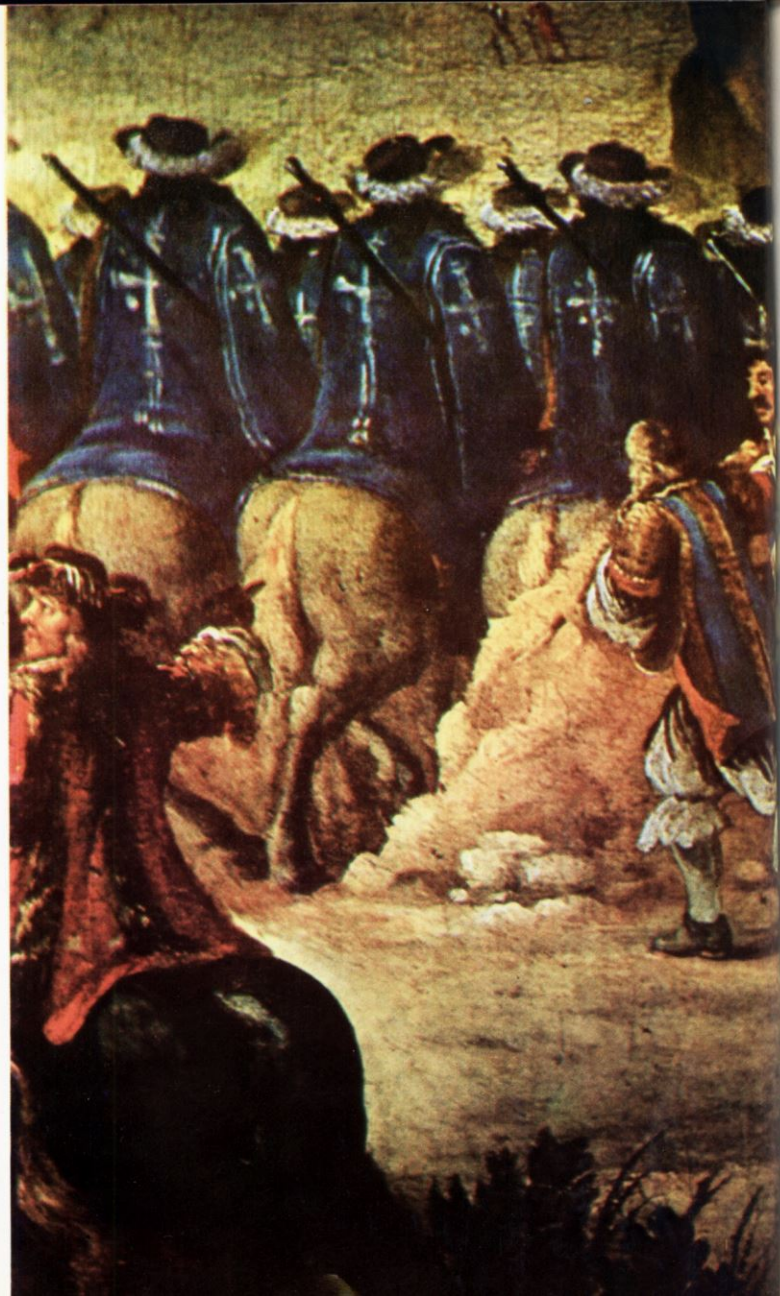
PLANȘELE NOASTRE

- ① Nume celebre ilustrează istoria Societății Regale Britanice: Isaac Newton, Christopher Wren (sus); Benjamin Franklin, Bernard de Fontenelle (Așa s-a născut Royal Society, p. 52)
- ② Condotierii erau o prezență obișnuită în Italia sec. XV; regele Franței Ludovic XII intrînd într-un oraș italian și rivalul său, Maximilian I (stînga); Catedrala din Milano (centru); Blazonul Ducatului Milano și portretul tinerei ducese Beatrice d'Este, creat de Leonardo da Vinci (dreapta) (Un ducat pentru o familie, p. 44)
- ④ Mușchetarii lui Ludovic XIV într-o cavalcadă (Adevărata istorie a lui d'Artagnan, p. 93)

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Prezență tardivă

În timp ce vorbea în Cameră, ministrul D.R. Ioanițescu (celebru pentru ignoranța cu care emitea „panseuri” de un neverosimil ridicol) a fost întrerupt de un „opozant”. Vorbitorul a rămas, cum se spune, cu gura căscată.

— Vezi că n-ai prezență de spirit, i-a strigat triumfător opozantul?

— Ba am, i-a răspuns ministrul, dar îmi vine mai târziu.

Corvin PETRESCU,
București

■ „Puteți muri liniștit”

Regele Umberto I al Italiei (1878-1900), făcând odată o călătorie în Piemont, a trecut printr-un orașel în care locuitorii i-au organizat o primire fastuoasă. Primarul a rostit o cuvântare impresionantă și totul a mers de minune pînă la despărțire cînd regele i-a strîns mîna cordial. Fsticic primarul a îngăimbat:

— Maiestate, acum, cînd v-am văzut, puteți muri liniștit.

N. VRÎNCEANU,
Mediaș

■ Consecvență

Scriitorul francez Bernard le Bovier de Fontenelle (1657-1757), un ipohondru notoriu, s-a îmbolnăvit cu adevărat cînd era aproape centenar, dar a refuzat să facă apel la vreun medic.

— De ce să vină medicul a protestat el. Ar fi culmea să mor sănătos după ce am trăit toată viața bolnav.

B. FRASIN,
Botoșani

■ Minunea urnelor

Ziarul **Acțiunea conservatoare** din 20 mai 1907, consemna următoarele: „În vederea alegerilor din mai 1907, pentru colegiul I Senatul au fost înscrși 11 229 alegători. Au votat 8 093 persoane, iar din urnele de vot s-au scos 17 187 buletine”.

I. CIUTU,
București

■ Rugămîntea nepotului

Fîind decorat de către regele Franței Henric IV (1589-1610) un nobil se adresează acestuia conform obiceiului:

— **Domine, non sum dignus** („Doamne nu sînt vrednic”).

— Știu, știu, îi răspunse regele. Dar m-a rugat nepotul meu.

C. DAN,
Ploiești

■ Dorință neîmplinită

Historicul francez François de Mezeray (1610-1683) nutrea, ca mulți alții, o ură înverșunată împotriva cămătarilor. La moartea sa, lîngă testament, s-a găsit un ludovic de aur pus într-o cutiuță, alături de un bilet cu următoarea însemnare:

„De peste treizeci ani păstrez acest ludovic, destinat închirierii unei ferestre în Place de Gréve, în ziua cînd va fi spînzurat un cămătar”.

Ioana SUCIU,
Arad

■ Cîțiva bănuți și încă ceva

Printre atîtea altele, Talleyrand a fost o vreme și ambasador al Franței în Anglia. La un moment dat întîlni un veteran al bătăliei de la Waterloo, care purta cu mîndrie o medalie comemorativă bătută în amintirea victoriei armatei engleze asupra oastei lui Napoleon.

— Spune-mi, îl întrebă Talleyrand, de ce porți acest obiect vechi, care abia valorează cîțiva bănuți?

— Într-adevăr, răspunse veteranul, pe noi englezii această medalie ne-a costat doar cîțiva bănuți. Însă francezii au pierdut pentru ea un napoleon întreg.

D. MACH,
Cîmpia Turzii

■ Emoție

Vizitînd muzeul istoric al unui mare oraș american, Mark Twain se opri în fața unei vitrine. Pe fața lui se citea o tulburare profundă.

— Ce v-a emoționat într-atîta? îl întrebă ghidul.

— Această sabie, pe care a purtat-o marele nostru George Washington.

— Dar de unde știți că i-a aparținut?

— O, dar o recunosc dintr-o mie. Doar am mai văzut-o de curînd și în alte muzee.

Eugen BUCHERU,
com. Ștefănești, jud. Ilfov

O VICTORIE SCUMP PLĂTITĂ

(Urmare din p. 23)

missilei săi pe lista celor căzuți constituie o dovadă peremptorie că în cursul bătăliei de la Adamclisi s-a ajuns la un asemenea moment critic și că victoria romană nu s-a pronunțat decît numai cu o clipă înainte de a se fi produs un dezastru, soarta luptei fiind întoarsă decisiv în favoarea romanilor prin inițiativa și jertfa acestui brav comandant. Ca mormînt al său trebuie să fi servit Mausoleul rotund, ale cărui temelii, construite în grabă, tot din calcar conchilifer, deci odată cu Altarul, au fost descoperite la numai 50 m de Trofeu.

asemenea nu putea să apară pe Columnă cetatea omonimă **Tropaeum Traiani**, a cărei zidire trebuie să fi început abia odată cu ridicarea monumentului triumfal.

Epilogul victoriei

Revenind la relieful Columnei Traiane, distingem nu mai puțin de trei scene (XLII-XLIV) care se referă la epilogul victoriei romane de la Adamclisi. Scena XLII înfățișează discursul lui Traian către trupele învingătoare. Armata este adunată în careu, pe fiecare latură figurînd cite o categorie de trupe: în stînga cavale-

Victoria romană a fost desăvîrșită: o grămadă de cadavre sugerează hecatomba

Prizonieri daci

În ceea ce privește absența indicțiilor despre aceste monumente pe relieful Columnei, explicația e simplă: pe Columnă n-au fost înregistrate decît fapte la care împăratul a participat direct; or, Altarul și Mausoleul, deși datînd tot din anul 102, n-au fost construite decît după plecarea lui Traian de acolo, întîmplată foarte curînd după victorie. El n-a făcut decît să dea ordinul de a fi clădite, dar n-a asistat nici la construcția, nici la inaugurarea lor. Cît despre falnicul Trofeu, n-avea să fie înălțat decît șapte ani mai tîrziu. De

ria; în primul plan, văzuți din spate, pedestrașii din corpurile auxiliare; în dreapta, legionarii și pretorienii; în fund, purtătorii steagurilor. Sînt toate armele pe care le-am văzut în acțiune în scenele precedente. În mijloc, pe un loc mai înalt, Traian, purtînd încă ținuta de campanie, însoțit de generalii săi (dintre care unul e prefectul pretoriului, Claudius Livianus), își ține discursul de laudă și recunoștință la adresa soldaților care i-au adus una din cele mai hotărîtoare biruințe. Este primul loc din succesiunea reliefului de pe Colum-

nă unde el le vorbește soldaților după o izbîndă, ceea ce subliniază și mai tare importanța deosebită a succesului obținut în acest loc. E cu totul altceva decît după modesta scenă XXIV, cu lupta de la Tapae, unde nimic similar nu se vede.

Scena următoare, XLIII, reprezintă o cetate romană înțesată de prizonierii prinși în luptă, păziți de cîțiva soldați romani. Tipurile captivilor sînt diverse: unii poartă pe cap bonetul caracteristic al pileaților daci, ceilalți au capul descoperit, însă nu e necesar să-i interpretăm drept comaiți daci de rînd, putînd fi și ei tot nobili, din alte neamuri ale coaliției învinse. Trăsăturile individualizate ale expresiilor lor, pîrînd adevărate portrete, pledează în sensul unei selecții sociale, ca

din scena precedentă, indicînd că locurile celor două episoade erau apropiate. Faptul că cetatea apare construită cu ziduri de piatră, ca o fortificație permanentă, nu e decît efectul ignoranței sculptorului, care, ca pretutindeni pe Columnă, nu obișnuia să se încurce cu precizii de amănunte. Citise în textul lui Traian despre un „castru” și se socotea liber să-l reconstituie după imaginația sa, incompetentă în realități militare. De altfel, îi era și mai ușor să reprezinte un zid de piatră decît un val de pămînt.

În scena XLIV, asistăm la o distribuie de recompense. Sus, în mijloc, în costum de campanie, șezînd pe o *sella curulis* („scaun de onoare, tron”), între trei ofițeri superiori, dintre care cel din dreapta este

Așezat pe un tron, Traian primește omagiul soldatului recompensat

În momentul cînd Traian pîdește spre corabia care trebuia să-l ducă pe Dunăre în sus, doi daci fugari (sau romani deghizați) îi aduc vestea dezastrelor din munții Sarmizegetusei

și faptul că nu sînt supuși unei paze severe, avînd mișcările libere, iar soldații de pază fiind puțini și la distanță. Desigur, pentru a se accentua proporțiile succesului obținut, era mai potrivit să se arate numărul mare al căpeteniilor capturate, decît masa indistinctă a tuturor prizonierilor. În ceea ce privește identitatea cetății, e probabil vorba de însuși lagărul roman provizoriu, de pe cîmpul de luptă. În favoarea acestei păreri vine și amănuntul că unul dintre soldații care pîzesc pe captivi ascultă în același timp discursul lui Traian

prefectul pretoriului Livianus, împăratul întinde mîna dreaptă spre un soldat care se pleacă pentru a o atinge cu fruntea în semn de devotat respect, ca un gest de grațitudine pentru o favoare căpătată. În spatele soldatului, un altul părăsește locul purtînd în spinare un sac cu bunuri dăruite. Planul din față e ocupat de grupuri de ostași privind spre împărat și ovacionîndu-l. Doi dintre ei, în colțul din stînga, se îmbrățișează ca niște buni camarazi într-un moment solemn. Toți soldații sînt reprezentați în ținută liberă fără

arme, cu capul descoperit și avînd pe umeri un fel de sarică, **sagum**, cu ciucuri pe margini. Toți aparțin trupelor auxiliare. E ciudată lipsa legionarilor și a celorlalte arme. Trebuie să deducem de aici că nu e vorba de o recompensare generală, privind totalitatea ostașilor distinși în luptă, ci de o manifestare restrînsă, cu o semnificație specială, referindu-se la o anumită categorie de soldați.

De aceea găsim foarte plauzibilă interpretarea propusă de T. Antonescu, în sensul că scena ar reprezenta o liberare de veterani auxiliari, care, fiind numai peregrini provinciali, dobindeau cu acel prilej și cetățenia romană. Episodul camarazilor care se îmbrățișează, despărțindu-se pentru totdeauna după 25 ani de viață militară petrecută cot la cot, e semnificativ în favoarea acestei tălmăciri; de asemenea, gesturile omagiale ale celorlalți ostași la adresa împăratului, din a cărui slujbă pleacă. Sacul din spatele soldatului care părăsește scena ar conține recompense în bani cuvenite tuturor celoriberați. Iar amănuntul că acest soldat se îndreaptă către castrul din scena precedentă, direcție spre care și unul din ofițerii din suita lui Traian ridică brațul cu arătătorul întins, este, ca și în cazul alocuțiunii imperiale din scena XLII, o dovadă că această solemnitate are loc în apropierea taberei de pe cîmpul de luptă. Dar, și mai mult, după părerea noastră, e un semn că între castru și soldații liberați există o anumită legătură. Dacă ne gîndim la rolul decisiv al veteranilor **missili** în obținerea victoriei de la Adamclisi, sub comanda eroicului **praefectus castrorum** onorat de inscripția Altarului funerar, trebuie chiar să concludem că scena XLIV, cu distribuția recompenselor, reprezintă însăși solemnitatea definitivării formelor de liberare a acestor bravi ostași ieșiți din cadre, care numai în așteptarea acestor forme, s-au întîmplat să se afle în tabără în momentul critic al bătăliei și au putut aduce, astfel, cu inițiativa și vitejia lor, un ultim și mare serviciu împăratului, transformînd o înfrîngere iminentă într-o strălucită victorie. Recunoscător, Traian le rezolva acum personal situația, acordîndu-le și toate premiile meritate.

Cu această solemnitate semnificativă, bogatul grup al episoadelor de pe Columnă relative la bătălia de la Adamclisi s-a încheiat. Sîntem pe la sfîrșitul primăverii anului 102. Lichidînd pe deplin periculoasa diversune de la Dunărea de Jos, Traian era liber să se întoarcă pe frontul principal din Dacia și să reia, în munții Sarmizegetusei, ofensiva pe care fusese silit s-o întrerupă la venirea iernii. După Adamclisi, prezența sa în Moesia Inferioară nu mai era necesară. Pentru opera de restaurare a acestei provincii devastate de invazia aliaților lui Decebal era suficient să rămînă acolo guvernatorul ei,

Laberius Maximus, care, după toate semnele, de data aceasta n-a mai participat la operațiile din Dacia, ca în campania din 101. Acestuia îi era lăsată în sarcină executarea dispozițiilor imperiale cu privire la construirea urgentă a Mausoleului și a Altarului de pe locul bătăliei de la Adamclisi. Traian însuși trebuia să se grăbească: în lipsa lui, pe frontul din Dacia se petrecuseră evenimente foarte neplăcute pentru romani.

Nu cunoaștem cu precizie aceste evenimente, dar sîntem obligați să le deducem gravitatea din curioasa scenă următoare, XLV, în care se văd prizonieri romani, despuiați, cu minile legate la spate, torturați cu cruzime de preotese dace, care înainte de a-l ucide, îl ard cu torțele, potrivit unui ritual primitiv rămas în tradițiile multora din popoarele semibarbare de pe atunci. Episodul atroce, umilitor pentru prestigiul roman, n-ar fi putut figura pe Columnă dacă n-ar fi fost absolut necesar pentru a sugera ideea unui dezastru roman, de pe urma căruia numeroși soldați prinși au căzut pradă furiei dușmane. Cum o asemenea înfrîngere nu e de închipuit la Dunărea de Jos, unde totul se terminase cu o categorică biruință romană, și cum n-ar fi avut nici un rost, după această izbîndă, să se mai facă vreo aluzie la eventualii prizonieri romani luați anterior de dușmani în cursul invaziei lor în Moesia, nu ne rămîne decît s-o raportăm la Dacia propriu-zisă. De altfel, și peisajul scenei, cu un templu dac zidit pe o înălțime stîncosă, ne trimite la munții de acolo. Era firesc ca, în timp ce Traian se afla reținut la Dunărea de Jos de aliații lui Decebal, acesta să profite de diversivuna produsă acolo conform planului său și să treacă la ofensiva împotriva trupelor lăsate de împăratul roman în preajma Sarmizegetusei. Și era de așteptat să obțină reale succese. Știrea despre aceste alarmante întîmplări nu i-a ajuns lui Traian decît după victoria din Dobrogea, în timp ce se îmbarca pentru a se întoarce în Dacia.

Este ceea ce reprezintă scena XLVI. În momentul cînd împăratul, ieșind cu suita sa pe poarta unei cetăți dunărene (probabil Novae), pășește spre corabia care îl așteaptă, este întîmplat de doi daci comiți, care, cu gesturi agitate, îi comunică o veste palpitantă. Nu sînt captivi, nici soli, ci niște fugari din Dacia, fie daci autentici dintre cei intrați sub autoritatea romană, fie romani degheizați care au izbutit să evadeze din captivitate și să scape de oribila soartă a camarazilor lor. Știrea pe care o aduc se referă, evident, tocmai la dezastrul trupelor romane din munți, simbolizat în scena precedentă prin chinirea prizonierilor.

Totuși împăratul rămîne calm și imperturbabil. N-avea de ce să se neliniștească. Victoria sa de la Adamclisi îl făcuse suveran pe soarta întregului război. Izbînda

locală a lui Decebal devenea inutilă. Acum, Traian era pe cale de a interveni acolo, cu toate forțele sale unite, mult superioare celor dace, fiind sigur că, ori cîte dificultăți ar mai întâlni, va termina noua campanie din Dacia cu un succes deplin. De fapt, pînă în toamna aceluiași an 102, regele dac se va vedea silit să ceară pace, obținînd-o cu grele condiții. Iar în al doilea război, din 105-106, terminat cu prefacerea Daciei în provincie romană, situația lui va fi de la început atît de disperată, încît chiar foștii săi aliați, burii, dacii septentrionali și sarmații, învinși din anul 101 de la Adamclisi, îl vor părăsi pactînd cu împăratul roman, după cum arată scena C (=100) de pe Columnă.

Gloria învingătorului și geniul strategic al invinsului

Am căutat să descifrăm pînă aici povestirea figurată a bătăliei de la Adamclisi și a cadrului ei așa cum au fost transpuse de sculptorul monumentului de la Roma după **Comentariile** lui Traian. Rămîne acum s-o verificăm cu înseși reliefurile Trofeului ridicat pe locul victoriei. Ceea ce în prezent vedem din acest monument nu e decît o ruină, constînd dintr-un nucleu cilindric de beton amestecat cu fărîme de piatră brută, păstrînd pe loc din veșmîntul său exterior doar seria de trepte de la bază. Totuși, chiar așa, impresia pe care o produce este grandioasă. Cu diametrul său de 30 m și cu înălțimea sa, care încă se mai menține pînă la 12 m, această movilă de pietrărie masivă domină pînă departe șesurile dimprejur. În antichitate, cînd deasupra sa se înălța un acoperiș conic avînd în vîrf un înalt soclu hexagonal care susținea greutatea enormului trofeu în formă de trunchi de copac îmbrăcat cu arme înamice, înălțimea totală a Monumentului era de vreo 40 m, adică de peste trei ori mai mare decît ni se prezintă azi. Totul era construit din calcar de bună calitate, provenit din cariera apropiată de la Deleni. Din enormele sale blocuri prelucrate, care s-au prăbușit în cursul veacurilor, au fost descoperite în țărîna dimprejur, prin săpăturile lui Gr. Tocilescu, cea mai mare parte a pieselor sculptate, inclusiv acelea care alcătuiesc trofeul din vîrf. În prezent se află toate la fața locului, expuse în vitrine provizorii, în așteptarea construirii unui muzeu local care să le ofere un adăpost permanent. Din aceste piese, de o valoare deosebită sînt cele 48 metope (din 54 cîte au existat în vechime), care încingeau corpul cilindric pe la mijloc, reproducînd scene de luptă, precum și cele 22 creneluri (din 26 cîte fuseseră la origine), pe care sînt înfățișați prizonieri dușmani legați de cîte un copac. Pe metope, chipul lui

Traian se poate distinge de cel puțin cinci ori. Al lui Decebal, însă, deloc, deoarece regele dac n-a participat la această bătălie, el rămînînd tot timpul la Sarmizegetusa, tocmai pentru a exploata acolo efectele divisiunii de la Dunărea de Jos.

Opere ale unor cioplitori improvizați, producînd prin formele lor naive și stîngace o impresie de primitivitate, totuși prezentînd în fond incontestabile calități de spontaneitate, de realism sincer și de dramatism viguros, care le pun în rîndul celor mai remarcabile producții ale artei provinciale romane, aceste reliefuli alcătuiesc o prețioasă arhivă documentară despre bătălia de la Adamclisi, completînd cu importante precizii datele oferite de Columna Traiană.

Lăsînd de o parte deosebirile de ordin estetic dintre imaginile de pe cele două monumente, unul ridicat în Dobrogea în anul 109, din calcar local, iar celălalt la Roma în 113, din marmură de lux, unul sculptat de meșteri provinciali de rînd, iar celălalt de cei mai rafinați artiști din echipa lui Apollodor din Damasc, trebuie să observăm din capul locului că, din punct de vedere documentar, metopele și crenelurile de la Adamclisi sînt superioare reliefului de pe Columnă. Cioplitorii inexperți ai figurilor de pe Trofeu, animați de un verism scrupulos, reproduceau tipuri de oameni, costume, arme, pe care le văzuseră direct, pe cînd artiștii de la Roma, însărcinați să traducă în imagini textul **Comentariilor** lui Traian, nu erau preocupați decît de respectarea riguroasă a succesiunii faptelor narate în acel text și de exprimarea cît mai exactă a sensului lor, dînd mai puțină atenție amănuntelor somatice și vestimentare, pe care aveau tendința să le generalizeze, pornind de la exemple răzlețe din sāraca lor informație despre realitățile din Carpați și de la Dunăre. Izbuteau să redea detalii de ordin etnic doar atunci cînd textul interpretat îi obliga, menționîndu-le anume. Mai trebuie să ținem seama de diferența de scop dintre cele două monumente. În vreme ce relieful Columnei se referea la totalitatea războaielor dacice, cu toată multitudinea evenimentelor din anii 101-102 și 105-106, neputînd acorda prin urmare bătăliei de la Adamclisi, în cadrul unei narațiuni sintetice decît un spațiu limitat, sculpturile Trofeului erau consacrate exclusiv acestei bătălii, avînd latitudinea de a-i reda aspectele cu o mai amănunțită precizie.

Cea mai importantă contribuție a imaginilor de pe Trofeul dobrogean la istoria războaielor dacice constă în reproducerea fidelă a diversității etnice din coaliția cu care Traian a avut de luptat la Adamclisi. Printre figurile de barbari din aceste imagini se deosebesc patru tipuri, referindu-se la trei neamuri. În tipul cu barba stu-

foasă, cu capul pletos ori acoperit, cu trunchiul complet îmbrăcat cu o cămașă despicată pe șolduri, înarmat cu o sabie curbă, se cuvine să-i recunoaștem pe **daci**, unii comaiți de rînd, alții pileați nobili, dar niște daci din altă regiune decît a supușilor lui Decebal. Pileații lor nu poartă pe cap bonetul moțat de pînză moale al celor de pe Columnă, ci o calotă rigidă de pîslă, ca un fes albanez de azi. Ei n-au scut ca dacia lui Decebal, nici sabia curbă ca o seceră ținută de aceștia cu o singură mînă, ci luptă cu o armă tot încovoiată, dar lungă ca o coasă, pe care o țin cu ambele mîini. Această armă denoță o influență sarmată și ca atare ne îndeamnă să-i căutăm pe respectivii daci undeva prin Carpații Nordici. Un al doilea tip, cu capul gol și păr bogat, îmbrăcat cu suman lung, deschis în față a fost atribuit judicios **sarmaților**. Al treilea tip, înalt, cu trunchiul gol, cu ițari creți și cu un șal în jurul gîtului, purtînd părul capului înnodat pe o tîmplă și luptînd cu scut, cu lance și cu o spadă dreaptă, amintește toate caracterele germanilor din antichitate. Nu e vorba, cum greșit se afirmă adesea, de bastarni, a căror participare la războaiele dacice nu e atestată de nici un izvor și al căror port nu se cunoaște, ci de **buri**, despre care am amintit și în prima parte a acestui articol. În sfîrșit, indivizii celui de-al patrulea tip prezintă un amestec de particularități: sînt, fără îndoială, **daci septentrionali**, după fesul rotund pe care îl poartă pileații lor și după sabia sarmatică pe care o țin cu ambele brațe, dar poartă trunchiul gol ca germanii.

Lungile săbii sarmatice cu care sînt înarmate cele două tipuri de daci nordici merită o atenție specială. Sînt faimoasele **falces Dacorum** („coasele dacilor”) de care pomeneste istoricul roman Fronto, spunînd că soldații lui Traian care le înfruntaseră în războaiele dacice, riscînd enorme răni (**ingentia vulnera**) pe care li le produceau, erau destul de încercați pentru a nu se teme de săgețile parților împotriva cărora urmau a fi trimiși. În afirmațiile istoricului roman nu poate fi vorba de „secerile” dacilor lui Decebal, ci de mult mai periculoasele „coase” de la Adamclisi. În adevăr, aceste arme lungi acționau de la distanță,

deconcertîndu-i pe ostășii romani care, deși neîntrecuți în luptă corp la corp, se vedeau loviți înainte de a se fi putut apropia de trupul adversarului. Era suficient ca virful curb și foarte ascuțit al „coaselor” să atingă numai o clipă părțile neapărate ale corpului, de pildă picioarele, pentru a produce o rănire gravă (ca aceea arătată în scena XL), foarte adesea rețezînd și vreo vîină și producînd o mortală pierdere de sînge.

Dacă, la grozăvia rănilor provocate de irezistibilele **falces Dacorum**, adăugăm și numărul covîrșitor al războinicilor care le mînuiau, precum și impetuozitatea lor, ca și a tovarășilor lor buri și sarmați, se înțelege de ce bătălia de la Adamclisi a fost atît de singeroasă, precum și de ce victoria romană a fost atît de greu cîștigată și atît de stăruitor prețuită. Colosalul Trofeu de la Adamclisi este singurul pe care, în forme monumentale durabile, Traian l-a ridicat pe vreun cîmp de bătăie. Împreună cu celelalte monumente ale sale din acest loc — Altarul, Mausoleul și Cetatea Tropaeum Traiani — el formează un complex comemorativ neîntîlnit altundeva pe vastul teatru al războaielor sale dacice. Explicația constă în semnificația generală a succesului dobîndit. A fost o victorie decisivă. Aici s-a spulberat cu desăvîrșire măiestrul plan strategic al lui Decebal, atît de aproape de reușită. Abia aici și-a recăpătat împăratul roman libertatea de acțiune și a devenit stăpînul războiului.

Dar să nu uităm că scopul cu care Traian pornise acest război cu un an mai înainte nu fusese de a da o bătălie, și încă cea mai importantă, tocmai în stepele Dobrogei ci de a cucerii dintr-o dată Sarmizegetusa și a supune Dacia. Gîndul care l-a purtat la Dunărea de Jos n-a fost al lui, ci al iscusitului său adversar dac. Decebal l-a silit pe împăratul roman să-și pună aici în cumpăna sorții reputația și viața, în cea mai cruntă și mai primejdioasă campanie din toată cariera lui.

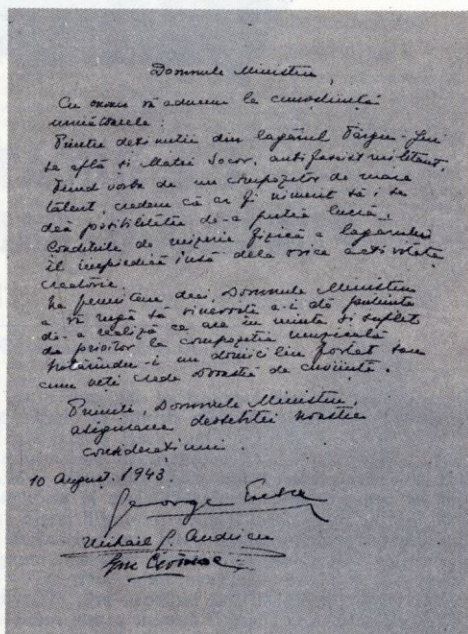
De aceea, Trofeul de la Adamclisi, menit să perpetueze gloria învingătorului, slăvește implicit și geniul strategic al învinsului, căruia, dacă norocul și împrejurările nu i-au fost prielnice, istoria nu-i poate înregistra eminenta valoare cu mai puțină cinste decît dacă ar fi fost biruitor.

GEORGE ENESCU ÎN APĂRAREA DEMNIȚĂȚII UMANE

În anul 1934 — într-o perioadă cînd, în unele țări din Europa, fascismul se ridică tot mai agresiv, amenințînd și marile valori culturale create de omenire — George Enescu scria într-un articol apărut în Cuvîntul liber: „Cultura va trăi. Prea e mare patrimoniul ce l-au acumulat atîtea secole de trudă și de credință pentru a face dintr-o dată tabula rasa din tot ce am strîns și am asimilat. Impasuri a mai avut omenirea. Și le-a răzbit pe toate cu o vitalitate eroică. Nu-i va lipsi curajul nici de data aceasta...”.

Prin viu grai, prin declarații apărute în presa vremii, marele compozitor, dirijor și interpret român s-a ridicat alături de alți străluciți reprezentanți ai culturii universale — Pablo Casals, Romain Rolland, André Malraux — împotriva primejdiei fasciste. Nu o dată și-a manifestat solidaritatea cu marile personalități persecutate de nazism, ca Albert Einstein, Thomas Mann, Lion Feuchtwanger, Ștefan Zweig ș.a.

Consecvent poziției sale antifasciste, în anii care au urmat și îndeosebi în perioada regimului antonescian, cînd au fost întemnițați și internați în lagăre mii de luptători comuniști, antifasciști (printre ei oameni de știință, artă și cultură), George Enescu și alte personalități ilustre din țara noastră s-au ridicat în apărarea libertăților democratice, a demnității umane. O mărturie în această privință o reprezintă și scrisoarea semnată împre-

ună cu compozitorul Mihail Andricu și criticul Emanoil Ciomac, prin care se cerea ministrului de Interne schimbarea detenției din lagărul de la Tg. Jiu a compozitorului Matei Socor, militant antifascist. Scrisoarea necunoscută publicului, pe care o prezentăm în facsimil, poartă data de 10 august 1943.

Gestul lui George Enescu și al celorlalți semnatari era în acea vreme un act de curaj și, în același timp, o expresie a stării de spirit a intelectualității române legată de popor, care se încadra tot mai larg în acțiunile mișcării de rezistență antifascistă.

T. PINTEAN

UN DUCAT PENTRU O FAMILIE

CĂTĂLINA DIACONESCU

Cu cei 300 000 locuitori ai săi, mai mulți decât avea Parisul în acele vremuri, cu cele 18 000 case risipite în cîmpia lombardă, Milanul secolului XV a fost unul din cele mai mari și mai bogate orașe ale continentului. Sub soarele meridional, călăreți bogat înveșmînțați, străini sau italieni, contemplau cu neprefăcută admirație frumusețile arhitecturale ale orașului ducal. Intrau pentru un moment de reculegere în bisericile Santa Maria delle Grazie sau San Eustorgio, admirau cu respirația tăiată dantelăria de piatră a semeței catedrale. Frumusețile orașului erau nenumărate, dar trecătorul își îndrepta pasul spre palatul ducal, pentru a transmite omagiile sale sau pe acelea ale stăpînului său, seniorului duce. Palat-fortăreață — Castello di Porta Giovia — reședința ducilor de Milano impunea prin masivitatea și opulența sa.

Castelul, devenit astăzi muzeu, poartă numele dinastiei care l-a stăpînit vreme de un secol, în plină perioadă renaștentistă: Sforza.

Se povestește că, după o luptă victorioasă, între căpitanul Giacomuzzo Attendolo și tovarășii săi s-a iscat o ceartă pentru împărțirea obiectelor jefuite. Condotierul* provinciei Romagna a încercat să-i despartă pe impricinați, dar At-

tendolo l-a înfruntat. Surprins de această cutezanță, marele condotier a strigat: „Cum ai curajul să mă tratezi ca pe tovarășii tăi și să mă înfrunți?... Ei bine, primește numele de Sforza**”. Astfel, Attendolo a adoptat porecla de Sforza, care a devenit ereditară. Făcînd parte dintr-o

* Condotier (de la *condottiere*, în limba italiană — „conducător”) căpetenie de mercenari din Italia sec. XIV-XV, în slujba principilor, a papii sau a orașelor.

** În italiană *sforzare* înseamnă a forța, a violenta, iar *sforza* — sforțare, efort.

Așa vă place istoria?

familie de țărani săraci, îmbogățit în războaie, el a lăsat fiului său natural, Francesco Sforza, un nume victorios. La rîndul său, acesta a devenit unul din cei mai mari condotieri ai timpului. Aflat în slujba ducelui de Milano, Francesco s-a căsătorit, în 1441, cu fiica nelegitimă a acestuia, Bianca Maria Visconti, alianță matrimonială care a deschis familiei Sforza drumul spre puterea ducală*.

Care era, de fapt, situația în Italia în acele vremi? Și, mai ales, care erau factorii ce au ușurat ascensiunea lui Francesco Sforza? Peninsula italică forma un conglomerat de state: existau Republica Venețiană, cea Genoveză și cea Florentină, existau Regatul Neapolului și Statul Papal; existau, de asemenea, o multime de ducate — de Milano, Mantova, Ferrara, Modena, Savoia etc., state cu o viață economică și politică temeinică și nu o dată strălucită. Dar interesele economice și politice le țineau legate de marile puteri de atunci: Florența de Franța, Neapole de Spania, Veneția de Imperiul otoman și de cel german și tot de Imperiul german — ducatul de Milano (care făcea parte din fostul regat lombard), cu orașul lui principal, Milano. Au devenit celebre familiile care s-au impus la conducerea statelor italiene: Medici la Florența, Borgia la Roma, Este la Ferrara și Modena, Gonzaga la Mantova, Visconti și Sforza la Milano etc. Acestea, adevărate case domitoare, urmăreau menținerea integrității teritoriilor lor, unele dintre ele aspirînd, totodată, în măsura în care împrejurările le erau complice, la supremație în Italia. Tendințele de expansiune ale uneia erau frîmate de celelalte. Diverșii duci, regi sau principii italieni, cînd nu puteau face față singuri pericolului extern și chiar intern cereau sprijinul condotierilor. Dacă plata serviciilor militare nu se putea face în bani, condotierii primeau în stăpînire teritorii, înscăunarea unui condotier ca principe devenind astfel un fapt obișnuit.

În 1447, la Milano se stîngea dinastia Visconților. Locuitorii, sătui de tiranie, au încercat să restabilească formele republicane de guvernare. Profitînd de frămîntările tinerei republici ambroziene (1447-1450), Veneția și papalitatea au urmărit să pună mîna pe posesiunile ducalului. Dar Milano a obținut ajutorul Florenței, Neapolului și al condotierului Francesco Sforza. Prin Pacea de la Lodi (1454), încheiată între cele 4 state ita-

liene, s-a realizat un echilibru politic în Italia.

Cel care a contribuit la încheierea păcii și la stabilirea acestui nou echilibru a fost Francesco Sforza. În 1450 el fusese proclamat duce la Milano. Doi ani mai tîrziu, Bianca Maria a dat naștere lui Lodovico Maria Sforza, cel care, cunoscut sub numele de Lodovico il Moro (Maurul) avea să fie o figură remarcabilă a secolului său.

Urmașul condotierului devine politician

Dar nu Lodovico a fost succesorul lui Francesco. Pe baza dreptului primului născut, fratele său mai mare, Galeazzo Maria, a devenit duce de Milano. După moartea fulgerătoare a acestuia, puterea a revenit urmașului direct, Giangaleazzo, un copil care nu obținuse majoratul și care, deci, nu putea guverna singur. Lodovico a încercat să-l înlăture pe noul duce, provocînd o răzvrătire la Milano. Regenta Bonna de Savoia, mama tinărului

Forță și bărbăție — iată cum a văzut Leonardo da Vinci prototipul condotierului

* Ducele Filippo Maria Visconti nu avea urmași masculini direcți, de aceea ginerele său putea prelua succesiunea ducală.

duce, a înăbușit-o în sine și l-a izgonit pe nesupus, care s-a refugiat la Pisa. Lodovico il Moro și-a îndulcit tristețea exilului, călătorind adesea la Florența și în alte orașe toscane, a căror atmosferă intelectuală l-a fermecat și instruit.

Avea 27 ani când, iertat fiind de Bonna de Savoia, s-a întors la Milano, fără să-l fi părăsit însă nici o clipă gândul uzurpării puterii ducale. Primul pas spre acest țel era exercitarea unei influențe active asupra tânărului Giangaleazzo. Și pentru a-și atinge scopul a trebuit să dea dovadă de multă șiretenie și abilitate. Astfel, în 1480, a reușit să obțină investi-tura imperială* pentru Giangaleazzo, copilul ajuns la vîrsta de 12 ani, devenind astfel duce. Lipsind prin această manevră pe regentă de autoritatea de care se bucura în Milano, Lodovico a preluat, prin intermediul nepotului, conducerea efectivă a ducatului (1480-1494).

Bărbat care trecea drept frumos, Lodovico era înalt, spătos, cu nasul acvilin, cu nări fine și sensibile, care contrastau cu bărbia voluntară. Ceea ce îl caracteriza deosebi era tenul, puțin negricios, ca al unui maur, de unde și porecla **il Moro**. Unii cronicari afirmă însă că aceasta i s-ar fi tras de la preferința lui pentru duzi (în italiană **moro** însemnînd și dud), pe care Lodovico i-ar fi cultivat pentru prima oară în ducat.

Lodovico il Moro a moștenit de la mama sa șiretenia și cruzimea caracteristice Visconților, iar de la tatăl său, o ambiție nedezmînițită. Dar, spre deosebire de Francesco Sforza, lui Lodovico nu-i plăceau campaniile militare, ci intrigile urzite în umbră; era un abil politician și diplomat. Se vorbea de bogăția sa, de fastuoasele reprezentații teatrale, de încurajarea pe care o dădea artelor și industriei articolelor de lux. Se mai vorbea și de tendința lui spre rapacitate, de lășitatea și perfidia sa, de lipsa de scrupule și de accesele de furie. Cîrula zvonul că la Cremona ordonase sugrumarea în secret, a unui cetățean cu prestigiu, care cîrtise împotriva dărilor prea ridicate.

Pe acest șiret politician l-a pierdut însă ambiția sa nemăsurată. Căci, aspirînd cu perseverență la rangul de duce de Milano, Lodovico nu abandonase un alt vechi vis al său, acela de a deveni rege al Lombardiei (titlu deținut în mod onorific de împăratul german Maximilian I). El nu putea suporta ideea că în Italia regele Neapolului poseda un titlu mai mare decît al lui. De aici tot jocul lui politic, care avea să-i fie fatal.

* Investi-tura — act prin care, în evul mediu, împăratul și papa confereau funcții laice și, respectiv, ecleslastice.

De aici inconsecvența cu care avea să-și trateze aliații pe care și-i va recruta, după conjunctură, cînd dintre principii italieni, cînd printre capetele încoronate străine.

Ca mecena și om politic, a fost comparat cu Lorenzo Medici, conducătorul Florenței, care a reușit să păstreze echilibrul politic creat în Italia după Pacea de la Lodi și să rezolve toate crizele într-o perioadă îndelungată. Spre deosebire însă de el, Lodovico il Moro a deschis, prin politica sa ambițioasă, perioada războaielor și a stăpînirii străine în Italia.

Dar să urmărim firul grandorii și decăderii lui Lodovico.

„A venit timpul ca toată Italia să mi se adreseze mie...”

Profitînd de frămîntările din peninsula, Lodovico il Moro a intervenit în politica statelor italiene, afișîndu-se ca protector al unora. În spiritul politicii sale dublitate el nu s-a sfiit să se declare, în 1486, susținătorul ducelui de Savoia împotriva marchizului de Saluzzo, pentru ca, doi ani mai tîrziu, să joace același rol pe lîngă marchizul de Saluzzo împotriva ducelui de Savoia**.

În 1493 a reușit să încheie o alianță cu Roma și Veneția, contra Neapolului, pe care l-a considerat prea puternic. Dar jocul politic cel mai abil l-a practicat cu două puteri europene, Franța și Germania. Pentru a-și apropia Germania, Lodovico a reușit să-l căsătorească, în 1493, pe Maximilian I (1493-1519) cu nepoata sa, Bianca Maria, sora lui Giangaleazzo, dîndu-i fetei ca zestre 400 000 ducați. Maximilian I, care a avut totdeauna visteria goală, s-a lăsat tentat de bani. Alianța celor doi se baza pe nevoia pe care au avut-o unul de celălalt. Lodovico Sforza depindea de Maximilian prin suzeranitatea Imperiului german asupra Lombardiei, iar Maximilian aștepta de la Sforza copioasele subsidii pe care principii germani i le refuzau.

„A venit timpul ca toată Italia să mi se adreseze mie, ca intermediar al evenimentelor ce se pregătesc”. Aceste cuvinte care exprimau aspirația lui la putere, și acțiunile pe care le-a inițiat au avut urmări nefavorabile atît pentru el, cît și pentru peninsula. În dorința de a lua locul ducelui Giangaleazzo, Lodovico, nesatisfăcut de rolul de conducător fără titlu oficial, s-a unit cu sușușii nemulțu-

** Marchizatul Saluzzo se învecina cu Ducatul Savoyei; între ele se iscau deseori disensiuni teritoriale.

miți ai regelui Neapolului și a uzat de sprijinul lui Carol VIII, regele Franței (1483-1498). Însă Isabella de Aragon, soția tânărului Giangaleazzo, mai lucidă decât încredințatul ei soț, a înțeles jocul lui Lodovico. Ea și-a chemat în ajutor bunicul, pe regele Spaniei Ferdinand Catolicul și a cerut sprijinul Florenței. Astfel s-a destrămat alianța dintre Florența, Neapole și Milano.

Pe neașteptate însă, o conjunctură nefavorabilă pentru Italia, dar prielnică lui Lodovico, a contribuit la realizarea planurilor lui ambițioase. În 1494, papa Alexandru VI, văzându-se amenințat în autoritatea lui de Neapole și Florența, a cerut ajutorul lui Carol VIII. Tentat de a pune stăpânire pe regatul Neapolului — ca o primă etapă a unui plan mai vast de expansiune teritorială — Carol VIII a început prin a-și însuși titlul, deținut de secole de suveranii Neapolului; acela de rege al Siciliei și Ierusalimului. Solicitând ajutorul militar al lui Lodovico, regele Franței i-a promis o parte din acest regat. Il Moro nu s-a dat în lături de a profita de această împrejurare și s-a declarat partizanul lui Carol VIII. Dar conștient de pericolul unei intervenții străine, Lodovico i-a propus lui Carol VIII să-i acorde conducerea trupelor de intervenție. Refuzul acestuia l-a determinat să se gândească la o manevră de intimidare a regelui Franței, recurând la ajutorul lui Maximilian I, adversarul lui Carol. Iată ce îi scria Lodovico fratelui său, cardinalul Ascanio: „Este foarte greu să împiedicăm venirea francezilor în Italia. Și cu toate acestea, eu o cred necesară, nu fiindcă aș dori ruina regelui Alfons [al Neapolului], pentru care am bune sentimente, dar vreau să-l fac să înțeleagă că trebuie să se poarte ca un egal, nu ca un suveran, cu toți principii italieni și mai ales cu noi. De aceea vreau să-i dau prilejul să se gândească la propriile lui afaceri, nu să întindă mina după bunul altuia; trebuie, deci, ca francezii să coboare în Italia. Dar pentru ca

ei să nu-și depășească atribuțiile și să nu ruineze complet pe regele Neapolului, am întreprins ceea ce știți, adică regele Romanilor [Maximilian] trebuie să treacă și el Alpii; el va fi folosit contrapondere împotriva francezilor. Acest prinț [...], aliatul nostru prin căsătorie, ține să redobândească în problemele Italiei superioritatea care îi revine de drept imperiului”.

În septembrie 1494, Carol, cu o armată de 30 000 soldați, a trecut Alpii în Italia. Principii italieni n-au opus nici o rezistență. Carol VIII i-a surprins și dezarmat. Florența și Roma și-au deschis porțile armatei franceze. Pericolul a crescut și mai mult în momentul în care Carol, bazându-se pe succesele fulgurătoare, a ajuns la concluzia că trebuie să devină stăpînul întregii Italii.

În fața acestei primejdii, principii italieni au hotărît să-i învrăjbească pe cei doi aliați. Cel care a reușit să învenineze relațiile dintre Lodovico și Carol VIII a fost Pietro de Medici, noul conducător al Florenței. Pietro s-a aliat cu dușmanii lui Lodovico — Ludovic d'Orléans, care pretindea că are drepturi asupra Milanului, și cu Isabella de Aragon. Uneltirile

principilor au reușit în cele din urmă să-l facă pe Carol bănuitor. Deși primit cu mult fast de Lodovico la Vigevano, regele a manifestat neîncredere și a cerut să i se predea cheile castelului, iar noaptea, garda lui personală a patrulei pe coridoare. „Eu nu mai sint stăpîn” — a răspuns Lodovico celor care l-au sfătuit să-l trimită pe Carol înapoi în regatul său.

La 21 octombrie 1494 a murit Giangaleazzo. Vestea a precipitat lucrurile. În ziua următoare cei 200 reprezentanți ai ducatului l-au proclamat duce de Milano pe Lodovico il Moro. Pentru noul duce, regele Franței a devenit un balast greu de suportat și Lodovico s-a hotărît să-l determine să părăsească Italia. În acest scop a reușit să încheie, la 31 martie 1495, o Ligă între Spania,

Imperiul german, Veneția, Milano, Neapole și Statul papal.

Speriat de forța ce o constituiau statele italiene reunite și după ce fusese înfrânt în cîteva bătălii cu trupele acestora, Carol VIII s-a hotărît să se retragă. În acest moment, însă, Lodovico și-a schimbat atitudinea, uimindu-i pe toți; după numai cîteva luni el a renunțat la proaspeții săi aliați italieni, pentru a începe negocieri cu monarhul francez, soldate cu Tratatul de la Vercelli (9 octombrie 1495). Deci o nouă trădare, urmată de una la fel de îndrăzneată: nerespectarea acestui tratat...

Fanteziile unui Mecena

Curtea lui Lodovico era una din cele mai bogate din lume. Aici se vărsau anual peste 500 000 galbeni, venituri uriașe pentru acel timp. Multe familii nobile din Milano erau fabricante de lînă și mătase, iar Lodovico le patrona activitatea. Aici, la Milano, se confecționau arcuri, sulite, lănci, halebarde pentru toată Italia și chiar pentru multe state feudale din Europa, această industrie a războiului făcînd și ea faima orașului lombard și aducînd venituri imense. Nu era deci de mirare că viața la curtea lui Lodovico căpătase în ochii contemporanilor o aură legendară. Lodovico desfășura un lux ostentativ și se consacra desfătărilor artistice. După căsătoria cu Beatrice d'Este, în 1491, la Castello (palatul ducal), unde se instalase il Moro, în fiecare seară aveau loc serbări, lupte de cavaleri, baluri, la care participau cele mai nobile familii din Milano.

Lodovico s-a înconjurat de artiști renumiți. La serbările patronate de el erau folosite decorurile și costumele imaginat de Leonardo da Vinci (într-un manuscris al artistului s-au găsit crochiurile acestor creații). Încă de la prima întrevvedere între duce și da Vinci, acesta i-a expus vaste planuri științifice în special în domeniul militar. Documentul prin care Leonardo se angaja să lucreze pentru Lodovico s-a păstrat la Biblioteca Ambroziană din Milano: „Dacă se va ivi prilejul, voi face bombarde, mortiere și alte mașini de foc cu forme frumoase și foarte utile, diferite de cele aflate în uz”. Printre mașinile descrise se afla și arhinotritul inventat încă de Arhimede și care „aruncă cu multă putere ghiulele de fier de mare greutate”. Leonardo da Vinci însoțea relatarea de desenul unui cazan încălzit cu cărbuni; curgînd prin țeava cazanului, apa se transforma în aburi și împingea ghiuleleaua așezată pe afetul tunului. Marele artist și om de știință italian nu

și-a văzut ideea pusă în practică, dar, mai tîrziu, folosirea forței aburului, precognizată de da Vinci, avea să revoluționeze tehnica mondială.

Trecînd la alte gînduri de creație, Leonardo îl asigura pe Lodovico: „În timp de pace cred că pot egala pe oricine în arhitectură și construirea monumentelor particulare sau publice, de asemenea pot conduce apa dintr-un loc în altul. Pot să sculptez în marmură, bronz sau pămînt ars; la fel și în pictură [...] Pe lîngă aceasta, aș putea executa acel cal de bronz spre gloria nemuritoare și veșnică cîntîre a preafiericitei amintiri a Senioriei sale tatăl vostru și a ilustrei case a familiei Sforza”.

Și, într-adevăr, Leonardo s-a ținut de cuvînt. La 30 noiembrie 1493, cu ocazia căsătoriei lui Maximilian I cu Bianca Maria Sforza, modelul în ghips al statuii ecvestre a lui Francesco Sforza a fost dezvelit în fața palatului. Din nenorocire, mai tîrziu statuia a fost distrusă la invadarea Milanului de trupele franceze.

Lodovico a urmărit cu mult interes crearea remarcabilei opere **Cina cea de taină**, vizitîndu-l deseori pe artist și asistîndu-l în timpul lucrului. Pe fundalul **Cinei**, Leonardo i-a pictat pe Lodovico și Beatrice d'Este, în poziție tradițională, îngenuncheați împreună cu copiii lor, Maximilian și Francesco. Pictorul a folosit culori care se întind ușor, nepotrivite pentru pictura murală, de aceea figurile au fost supuse pieirii. Astfel, timpul a șters singura legătură dintre cei trei, înfrîmînd dorința lui Lodovico de a trece, împreună cu **Cina cea de taină**, în nemurire*.

La curtea din Milano a lucrat și Bramante, dăluînd în piatră lucrări nepieritoare, opere de o eleganță și suplete niciodată atinse pînă atunci. Perioada guvernării lui Lodovico il Moro a fost imortalizată și de alți artiști, printre care s-au numărat frații Solari, Foppa, Bembo, Michelozzo Michelozzi, ultimul fiind autorul superbei biserici San Eustorgio.

Se spune că Lodovico a fost avar și că nu și-a plătit artiștii decît după îndelungi insistențe. Totuși, este surprinzător că Leonardo și alții ca el au rămas la curtea sa pînă la căderea lui Lodovico și că au lucrat aici atîtea și atîtea opere.

Ostatecul de la Loches

Carol VIII a părăsit Italia. L-a alungat teama în fața forței pe care o constituiau ducatele unite, l-a alungat grija

* În numărul viitor al revistei **Magazin Istoric**, vom publica un articol ce va releva cîteva momente mai însemnate din biografia marelui artist italian.

pentru regatul Franței, l-a alungat boala. Lodovico s-a crezut capabil să ducă o politică independentă de regele Franței. Dar nerespectarea Tratatului de la Vercelli și, mai ales, uneltirile lui Lodovico din primăvara lui 1496, prin care a încercat să desprindă cantoanele elvețiene de Franța, au creat o stare de amenințare cu o nouă intervenție franceză.

Pentru a-l intimida pe Carol, Lodovico a făcut apel din nou la Maximilian. Dar o primă înșercare, în 1496, a împăratului

acela de duce de Milano. Între cei doi Ludovici a existat o veche dușmănie. Noul rege al Franței i-a considerat pe Sforza și pe cei din familia lui, uzurpatori. Unchiul lui Ludovic fiind căsătorit cu Valentina Visconti, fiica fostului duce de Milano, Giangaleazzo Visconti, familia Orléans avea pretenții asupra ducatului de Milano. La aceasta s-au adăugat și rațiuni strategice. Din experiența lui Carol VIII se văzuse că Neapole nu poate fi păstrat fără Milano. Cucerirea

Din cîteva trăsături de creion, artistul a schișat monumentul ecvestru al lui Francesco Sforza

german de a pătrunde în Italia s-a încheiat lamentabil, el fiind izgonit de trupele florentine. Maximilian nu a fost de folos lui Sforza nici doi ani mai târziu, cînd, la moartea lui Carol VIII, tronul Franței a fost ocupat de Ludovic d'Orléans, devenit Ludovic XII (1498-1515), ostil lui Lodovico, și cînd, odată cu titlul de rege al Franței, Ludovic XII și l-a luat și pe

Neapolului trebuind deci începută cu ocuparea Milanului, în iulie 1499 armata franceză a trecut Alpii. Campania avea să fie o adevărată plimbare prin Italia.

Lodovico a sperat să capete ajutorul celor cu care era înrudit: Ercole d'Este, socrul său, duce de Ferrara, Francisco Gonzaga, cumnatul său, marchiz de Mantova și Caterina Sforza, nepoata sa, ducesă de Forlì și Imola. Neprimind însă spriji-

nul scontat, s-a adresat din nou lui Maximilian, care declarase, în 1495: „Nu numai că-l voi ajuta pe Lodovico, dar voi porni personal în Italia cu toate forțele pe care le pot strînge și nu voi consimți să i se ia nici un petec de pămînt“. Printr-o politică abilă, diplomația franceză a neutralizat însă acțiunile lui Maximilian și ale altor susținători. Un aliat neașteptat pentru Lodovico — date fiind vechile dispute — a fost regele Neapolului, amenințat direct în drepturile lui de către Franța.

În războiul ce se contura nimic nu i-a fost favorabil ducelui de Milano; nici aliații, nici propriul său popor, ale cărui nemulțumiri amenințau să se transforme în răscoală.

În septembrie, regele Franței era la porțile Milanului. Lodovico îl Moro, lipsit de sprijin în ducat, s-a hotărît să fugă în Germania, lăsînd orașul în mâinile francezilor. Drumul i-a fost plin de peripeții. La Como s-a întîlnit cu cavaleria franceză, care pornise pe urmele lui; reținut, a trebuit să-și cumpere libertatea cu bani grei. În Valteline i s-a cerut, pentru libera trecere, 34 000 ducăți. Ajuns cu chiu cu vai în Germania, Lodovico a pregătit o nouă campanie. Încurajat de data aceasta de milanezi, care se săturaseră de administrația franceză și cu sprijinul elvețienilor, Lodovico a revenit în ducat, în martie 1500.

Hotărît să nu lase Milano în mâinile celui pe care îl considera un uzurpator, regele Franței l-a atacat din nou și, în cele două momente cruciale ale războiului care a urmat, asediul Milanului și bătălia de la Novara, îl Moro a fost învins. Încercarea lui de a scăpa prin fugă nu i-a mai reușit. La 11 aprilie 1500, descoperit deghizat în simplu soldat elvețian, Lodovico a fost arestat. După ani de detenție, la Lyon și Lys-Saint Georges, a fost mutat la Loches, o celebră închisoare, rezervată personajelor de rang

înalt, unde Lodovico și-a petrecut ultimii ani de viață.

Un istoric milanez povestește că, în timpul detențiunii, fostul duce și-ar fi corupt gardianul și a evadat ascuns într-o căruță cu paie, dar a fost prins imediat. De atunci atitudinea față de el s-a schimbat. A fost închis în încăperile subterane ale castelului, unde nu erau decît pămînt bătătorit și pereți din piatră. Aici nefericitul duce de Milano și-a trecut vremea desenînd pe pereții închisorii și tot aici a murit, la 17 mai 1508, în vîrstă de 57 ani. În 1512, fiul său Maximilian, duce de Milano, a reclamat rămășițele tatălui său, pe care le-a depus în cavoul familiei, unde, sub o lespede de marmură neagră fusese îngropată soția lui. Statuia lui Lodovico, făcută ulterior de Solari, a completat mausoleul. Astăzi monumentul se găsește în biserica mănăstirii din Pavia. Lodovico, mărît ca toți Sforza, cu capul așezat pe o bogată pernă brodată cu literele L.D., cu părul abundent, strîns într-un pliu amplu, ținîndu-și minile încrucișate pe piept; Beatrice, într-o atitudine de calmă măreție.

După căderea lui Lodovico îl Moro, Milano a intrat sub dominația franceză. Totuși, cu intermitențe, membrii acestei familii au mai condus ducatul pînă în 1535, cînd s-a stins dinastia Sforza a ducilor de Milano.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Storia d'Italia, II, Torino, 1959; A. Oțetea, *Renăscerea și Reforma*, București, 1968; Luigi Eicami, *Francesco Sforza*, Milano, 1938; H. F. Delaborde, *L'expédition de Charles VIII en Italie*, Paris, 1888; Léon G. Pélissier, *Louis XII et Ludovic Sforza*, Paris, 1896; G. Clausse, *Les Sforza et les arts en Milanais (1450-1530)*, Paris, 1909; Malaguzzi Valeri, *La corte di Lodovico il Moro*, Milano, 1913.

Vă place Istoria? Doriți să vă familiarizați cu marile probleme de istorie națională și universală? Probabil că da, altfel nu ați fi ajuns să citiți nici aceste rînduri.

Pentru a vă asigura primirea cu regularitate a fiecărui număr din **MAGAZIN ISTORIC**, nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pînă la data de 17 a fiecărei luni. După cum știți, **ABONAMENTELE** se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cîțitorii din străinătate se pot abona prin „**ROMPRESFILATELIA**“ — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001.

Cărți sosite la redacție

- **DIMITRIE CANTEMIR. HISTORIAN OF SOUTH EAST EUROPEAN AND ORIENTAL CIVILIZATIONS** („Dimitrie Cantemir, istoric al civilizațiilor sud-est europene și orientale”). București, 1973: ediția, deosebit de importantă, îngrijită de Alexandru Duțu și Paul Cernovodeanu, reproduce, într-o aleasă prezentare grafică, fragmente din traducerea engleză a cărții domnului moldovean Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman, publicată la Londra în anii 1734-1735 de N. Tindal. Cuvînt înainte de prof. Halil Inalcik, președintele Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene.
- **Aurică Simion, Maria Covaci — INSURECȚIA NAȚIONALĂ ANTIFASCISTĂ ARMATĂ DIN AUGUST 1944.** Editura Politică, București, 1973: răsturnarea dictaturii militare-fasciste, rod al acțiunii unite a celor mai largi forțe politice naționale conduse de P.C.R., al adesiunii depline a maselor la lupta antifascistă.
- **N. Adăniloia — CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI.** Editura Politică, București, 1973: prin jertfa de sînge a ostașilor români în războiul ruso-turc din 1877-1878 — împlinirea unei năzuinți seculare a poporului nostru, ctitoria unui „viitor plin de glorie”.
- **FILE DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN, vol. I.** Editura Militară, București, 1973: cule-

gere de studii, apărută sub coordonarea dr. Ilie Ceaușescu, privind evoluția fenomenului militar românesc în epocile medievie, modernă și contemporană.

- **Gh. Duzinchevič — ȘTEFAN CEL MARE ȘI EPOCA SA.** Editura Politică, București, 1973: domnia celui pe care N. Iorga îl denumea „un suflet înfrățit cu al multimilor neamului său”.
- **CUZA VODĂ. IN MEMORIAM.** Editura Junimea, Iași, 1973: culegere de studii, publicată cu prilejul centenarului morții domnului unirii.
- **NOESIS. TRAVAUX DU COMITÉ ROUMAIN D'HISTOIRE ET DE PHILOSOPHIE DES SCIENCES.** Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973: lucrările primului colocviu de filozofie și istorie a științelor, desfășurat la București în aprilie-mai, 1972.
- **C.C. Giurescu — FORMAREA POPORULUI ROMÂN.** Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1973: nașterea poporului român în spațiul carpato-danubian și continuitatea lui pe acest teritoriu, un „proces absolut normal, similar celorlalte de pe aria de formare a popoarelor romanice”.
- **Iosif Pataki — DOMENIUL HUNEDOARA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVI-LEA.** Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973: studii și documente privind una din cele mai mari proprietăți feudale de pe cuprinsul Transilvaniei.
- **Árvaý Árpád — ELŐDÖK PÉLDÁJA** („Exemplul strămoșilor”). Editura Kriterion, București, 1973: momente semnificative din sec. XIX din ansamblul relațiilor româno-maghiare pe tărîm cultural-artistic.
- **Al. Zub — A.D. XENOPOL — BIOBIBLIOGRAFIE.** Editura Enciclopedică Română și Editura Militară, București, 1973: peste 5 200 indicații bibliografice referitoare la viața și opera marelui istoric și gînditor român.
- **Ion Constantinescu — DIN ÎNSEMNĂRILE UNUI FOST REPORTER PARLAMENTAR.** Editura Politică, București, 1973: note și memorii privind dezbaterile din Camera deputaților în perioada anilor 1919-1939. Unele fragmente din lucrare au apărut în Magazin istoric, nr. 7-10, 1971.

AȘA S-A NĂSCUT ROYAL SOCIETY

Sir DAVID MARTIN
Secretar executiv

Noiembrie 1973. Într-o Londră tulburată pe de o parte de neobișnuita coborîre a termometrului la cîteva grade sub zero, iar pe de alta de avalanșa restricțiilor consumului de energie, tradițiile continuă să fie respectate cu sfințenie. Una dintre acestea este și serbarea anuală a celei mai celebre instituții academice britanice, Royal Society. Banchetul aniversativ a reunit la Dorchester Hotel elita științelor engleze, zeci de laureați ai premiilor Nobel, personalități cu o faimă trecută de pe acum în istoria științei, cum ar fi, de pildă, Lord Blackett, fizicianul de renume mondial.

Am cunoscut îndeaproape intensă activitate ce se desfășoară în plin centrul metropolei britanice la doi pași de Trafalgar Square. Însotit de Lady Jane și de Sir David Martin (doctor în chimie — descendent al unei familii modeste, originare din zona industrială a Scoției, el s-a evidențiat pe cînd era foarte tînr prin pasiunea pentru cercetările în domeniul chimiei, iar în timpul războiului antihitlerist prin capacitățile sale organizatorice) am vizitat sălile de consiliu și de conferințe, biblioteca și impunătoarele arhive de la Carlton House Terrace 6, unde sînt conservate manuscrise și lucrări originale, dintre care unele au jalonat drumul științei în ultimele secole. Nu odată în cercurile științifice londoneze mi s-a vorbit despre energica activitate pe care Dr. Martin o desfășoară de un sfert de secol în cadrul secretariatului Societății Regale. În vizitele și conversațiile avute, Sir David mi-a evocat multe din momentele și figurile semnificative ale istoriei prestigioasei instituții științifice al cărei devotat slujitor este, instituție care prin longevitate neîntreruptă* este una din cele mai bătrîne academii cu acest profil** dintr-o țară europeană.

Una dintre cele mai mari realizări ale Societății Regale în ultimii ani este publicarea corespundenței lui Isaac Newton. Proiectată încă din 1904, această operă științifică de o deosebită valoare istorică a putut fi realizată abia în ultimul deceniu (pînă în prezent au apărut patru din cele cinci volume pregătite pentru tipar).

Prieten al țării noastre (pe care a vizitat-o în două rînduri), promotor al colaborării științifice cu Academia Republicii Socialiste România, Sir David Martin a înfățișat în cîteva pagini pentru cititorii revistei noastre, istoricul creării lui Royal Society.

Cristian POPIȘTEANU

Era la începutul secolului XVII. În mai multe țări europene, o seamă de minți luminate au lansat ideea că o serie de fenomene nu mai puteau fi explicate doar prin filozofia lui Aristotel. În Italia, Galileo Galilei, punea în discuție prin observațiile sale teoriile pînă atunci general răspîndite asupra structurii universului, dînd o puternică lovitură doctrinelor bisericești. La rîndul său, Copernic făcuse același lucru în sec. XVI. William Gilbert din Colchester, în lucrarea intitulată **De Magnete** demonstra prin experiențe existența forței magnetice a pămîntului însuși. Iar la Londra, fondato-

rul fiziologiei moderne, William Harvey, descria circulația singelui în trup. Tot atunci, Francis Bacon s-a ocupat de acest nou fel de a studia natura, în special în lucrarea sa intitulată **New Atlantis**. Cartea a fost publicată în 1627, după moartea lui Bacon, dar în următorii 25 ani ea a apărut în numeroase ediții, ceea ce era un bun indiciu al interesului față de „noua filozofie”.

**În fiecare miercuri
la orele 15,00**

Cam în vremea aceea, erudiții englezi care se ocupau de științele naturii, printre care se numărau personalități ca Robert Boyle părintele chimiei moderne, și Christopher Wren, astronom și arhitect de seamă, au început să se întîlnească la Oxford sau la Londra pentru a discuta noua filozofie bazată pe experimente, dar în timpul războiului civil (1641-1649) aceste

* Academia dei Lincei de la Roma a fost fondată în 1603, Academia del Cimento la Florența în 1653, iar Academia de Științe din cadrul Institutului Franței la 1666.

** În preocupările Societății Regale intră biologia, chimia, fizica și matematica, precum și disciplinele aplicate adiacente lor. Pentru celelalte ramuri ale științelor naturale și umanistice, în Marea Britanie ființează organisme specifice ca, de pildă, Royal Society of Geography, Royal Society of Medicine, British Academy etc. etc.

ședințe n-au avut un caracter oficial și nici continuitate.

După moartea lui Cromwell, la începutul Restaurației, când Carol II s-a urcat pe tronul Angliei, situația s-a schimbat. Nefiind el însuși străin de noua filozofie experimentală, monarhul era înconjurat de oameni cu preocupări înalte. Unul dintre aceștia era Sir Robert Moray, prieten de nădejde al regelui și un chimist desăvârșit. După cîteva luni de la sosirea sa în Anglia, la 28 noiembrie 1660, Sir Robert Moray semnală:

„Așa după cum a intrat în obicei, următoarele persoane s-au adunat la Gresham College* pentru a asculta conferința ținută de Wren: Lord Brouncker, Dl. Boyle, Dl. Bruce, Sir Robert Moray, Sir Paul Neile, Dr. Wilkins, Dr. Goddard, Dr. Petty, Dl. Ball, Dl. Rooke, Dr. Wren, Dl. Hill. Conform tradiției, după conferință ei s-au retras pentru discuții. Printre alte subiecte s-a avansat ideea înființării unui colegiu pentru promovarea învățaturii experimentale fizico-matematice. Și pentru că adesea ei avuseseră prilejul de a se întâlni, s-a propus să se ia în considerare o mai bună coordonare a discuțiilor și, după obiceiul din alte țări, unde oamenii se asociau din proprie inițiativă într-o academie, avînd ca scop dezvoltarea diferitelor ramuri ale științei, să întreprindă ceva asemănător promovînd filozofia experimentală.

În acest scop s-a hotărît ca cei prezenți să se întrunească săptămînal în fiecare miercuri, la orele 15,00 în casa domnului Rooke de la Gresham College, iar în timpul vacanței acestuia la Temple, în casa domnului Ball. Și pentru a se putea acoperi eventualele cheltuieli, fiecare să plătească 10 șilingi la admitere, iar săptămînal cîte 1 șiling, indiferent dacă e prezent sau absent la discuții, atîta timp cît va dori să facă parte din această academie. La această ședință, Dr. Wilkins a fost numit președinte, Dl. Bell trezorier și Dl. Croone, deși absent, a fost numit secretar”.

O săptămîină mai tîrziu, în cronică adunării de la Gresham College citim: „Sir Robert Moray a adus vestea că regele a luat cunoștință de întâlnirea precedentă și nu numai că a aprobat ideea, dar intenționează să o și sprijine”.

La 15 iulie 1662, societatea a primit primul său statut, în care regele declara: „...privim cu bunăvoință orice formă

* Colegiul elisabetan înființat la 1598 din moștenirea lăsată de Sir Thomas Gresham, comerciant și proprietar al primei fabrici de hîrtie din Anglia, agent financiar și ambasador al reginei Elisabeta I în Țările de Jos. Sedul colegiului fondat de el din veniturile Burselor din Londra (Royal Exchange, pe care o construiseră) era în Bishopsgate Street și instituția a fost înființată în pofida protestelor colegiilor din Oxford și Cambridge.

de învățatură, dar mai cu seamă încurajăm studiile filozofice, în special cele care prin experiențe practice încearcă să contureze o nouă filozofie sau contribuie la perfecționarea vechilor cunoștințe”. Apoi statutul se referea la membrii societății „ale căror studii vor contribui, prin competența experimentărilor, la promovarea științelor naturale și la dezvoltarea artelor utile, pentru preamărirea gloriei Creatorului și progresul spitei omenești”.

De asemenea erau date însemele societății care a adoptat drept motto un vers dintr-o odă a lui Horațiu: „Nullius in Verba”, al cărui însemn era ca nici un membru al societății să nu privească drept sacră teoria nici unui profesor și să verifice orice declarație prin experiențe. Cîteva luni mai tîrziu, regele a înzestrat societatea cu un sceptru și o Cartă în care el însuși se numea întemeietorul Societății Regale (The Royal Society).

Un tînar de 29 ani devine mindria Societății Regale

În 1671, un tînar de 29 ani devenea membru al Societății Regale. Se numea Isaac Newton și asocierea sa cu Royal Society s-a dovedit binefăcătoare pentru instituția noastră. Lui îi datorează Societatea Regală mai mult decît oricîruia dintre membrii săi. Societatea Regală este, desigur, mindră de a fi numărat printre membrii săi pe Isaac Newton și păstrează în arhive primul telescop reflectorizant făcut de minile lui. De asemenea se mindrește a fi în posesia acelei excepționale cărți științifice care este **Principia**. Publicarea ei se datorează lui Edmond Halley, unul dintre primii secretari adjuți ai societății, care între toate celelalte activități a dat prioritate tipăririi lucrării **Principia**. În acele vremuri de început, genii ale științei din întreaga lume ca fizicianul și astronomul olandez Huygens, Malpighi celebrul anatomist italian, matematicianul german Leibniz și olandezul Leeuwenhock fondatorul microscopiei moderne au supus lucrările lor spre a fi discutate de către Royal Society.

Isaac Newton a fost președinte din 1703 pînă la 1727; sub președinția sa Royal Society s-a afirmat în lume nu numai ca o organizație științifică de frunte, dar și ca o deschizătoare de drum a noului ev științific.

Mai tîrziu, în sec. XVIII, Royal Society a fost cea care a trimis pe căpitanul James Cook** (membru al Societății Regale din

** Vezi articolul, A doua naștere a unui continent din Magazin Istoric, nr. 11/1973.

1776) pe vasul ENDEAVOUR pentru a studia mișcarea tranzitorie a planetei Venus deasupra Insulei Tahiti în 1769. Călătoria a avut o mare însemnătate pentru cercetările geografice din zona de sud a Pacificului și a avut meritul de a ne face cunoscută această parte a lumii. În timpul războiului pentru independența Statelor Unite, celebrul fizician american Benjamin Franklin (care a fost ales membru în 1756) a dat instrucțiuni crucișătoarelor americane să se abțină de la orice interceptare a corăbiilor cu care căpitanul James Cook își exercita explorările științifice. Cu prilejul sărbătoririi bicentenarului acestei călătorii, am avut ocazia de a vizita Tahiti, și am constatat dragostea cu care este păstrată memoria căpitanului Cook; am vizitat muzeul ce îi poartă numele.

Salvconductul lui Napoleon

La bordul vasului căpitanului Cook în epopeica sa călătorie se afla și Joseph Banks, un botanist, care a devenit mai târziu președintele Royal Society-ului, deținând această funcție timp de 42 ani (1778-1820). El a fost o mare personalitate a vremii sale și a contribuit enorm la întărirea prestigiului societății și la stringerea legăturilor sale cu oamenii de știință de pe continent. În 1783, el a fost cel care a înființat un punct de legătură între Observatorul de la Greenwich din apropierea Londrei și Observatorul regal din Paris, creînd astfel posibilitatea de a se efectua studii comparative ale celor două laboratoare. Chiar și în timpul războaielor napoleoniene, o serie de străluciți oameni de știință francezi, printre care Cuvier și Gay Lussac au fost aleși membri ai Royal Society-ului. În 1813, în plin război anglo-francez și blocadă a Angliei, viitorul președinte al Royal Society-ului, Humphry Davy însoțit de Michael Faraday erau întimpinați cu deosebite onoruri la Paris de savanții francezi, iar Napoleon le acorda un permis special pentru a putea călători nestingheriți pe continent.

La sfîrșitul sec. XVIII și la începutul sec. XIX s-au înregistrat noi descoperiri în domeniul științelor și atunci s-a născut de fapt cercetarea științifică organizată în același fel ca și în zilele noastre. Experimentele lui Faraday în domeniul electromagneticii au pus bazele unei noi ramuri a științei și au creat posibilitatea dezvoltării unor noi industrii. Marea călătorie a lui Darwin pe BEAGLE și cercetările sale ulterioare au avut ca rezultat teoria unitară a evoluției organice, apărută pentru prima dată în 1859 în studiul intitulat **Originea speciilor**. John Dalton, Joseph Priestley, Henry Cavendish și Humphrey Davy au adus, la rîndul lor, contribuții profund

semnificative în domeniul chimiei. Cu alte cuvinte, știința luase un aspect revoluționar și aceste schimbări s-au reflectat în însăși structura Royal Society-ului. În 1847, statutul societății a fost schimbat. Pînă atunci un mare număr de diletanți (cum i-am numi azi), dintre care unii aveau doar un interes redus față de știință, deveniseră membri ai Societății Regale. Din 1847, cînd pentru prima dată majoritatea membrilor consiliului societății aveau deosebite realizări în domeniul științific, s-a hotărît ca alegerea de noi membri să fie limitată la 15 în fiecare an*, pe baza lucrărilor științifice originale ale candidaților. Au trecut mulți ani pînă cînd acest deziderat să fi fost tradus în practică; rezultatul s-a făcut remarcant la sfîrșitul sec. XIX, cînd toate organismele Societății Regale căpătaseră aproape în întregime o componentă științifică. Aceași structură a fost păstrată pînă azi, cînd societatea este într-adevăr reprezentativă pentru știința britanică și este purtătoarea ei de cuvînt pe plan internațional**.

Royal Society nu este o instituție guvernamentală; ea este un organism independent, chemat să-și spună opiniile și să avizeze munca științifică din Marea Britanie. Royal Society nu se ocupă de studiile umanistice. Membrii săi, aleși datorită contribuției lor originale la dezvoltarea științei și tehnologiei, plătesc, ca și acum mai bine de 300 ani, o subscripție anuală, aprobă regulamentul societății, aleg consiliul și pe reprezentanții lor și nu își preocupă timpul liber, muncind voluntar, pentru progresul societății.

Sper ca sumara mea prezentare să fi lăsat cititorilor revistei **Magazin istoric** impresia că Royal Society este tot atît de riguroasă astăzi în efortul ei perseverent de a promova cercetările în domeniul științelor pozitive, cît au fost în vremea lor prea distinși ei întemeietorii, care s-au înfîlțit cu peste 300 ani în urmă la Gresham College. Membrii de azi sînt inspirați de pilde ilustre, ca cele date de Isaac Newton, James Cook, Michael Faraday, Charles Darwin și ale multor altora care au contribuit hotărîtor la progresul științei. Pot să vă asigur că fiecare dintre actualii membri ai Royal Society-ului caută în felul său să concureze prestigiul acelor giganți ai științei din trecut, contribuind la înflorirea cunoștințelor omului. Este tot atît de adevărat că ei sînt gata să-și consacre întreaga putere de muncă pentru a fi folositori tuturor activităților de cooperare științifică internațională ale Royal Society-ului.

* Actualmente numărul lor este de 32 noi membri, aleși anual.

** În prezent, numărul membrilor Societății Regale depășește 750 oameni de știință.

„Academia Română, instituție menită a îmbogăți știința neamului nostru, dar nu mai puțin a îndemna, judeca și răsplăti silințele culturale ale tuturor, e datoră să cuprindă, unul după altul, pe aceia cari s-au deosebit prin râvna lor pentru ocupațiile cele mai înalte ale spiritului omenesc [...]. Ea rezumă, astfel, prin personalitatea membrilor ei, starea culturală a poporului nostru în fiecare timp”.

N. IORGA

ISTORICI ÎN AULA ACADEMIEI ROMÂNE

Prin aceste cuvinte a explicat marele istoric, la intrarea sa în Academia Română (1911), rostul și menirea celui mai înalt for de știință și cultură al țării. Ne propunem să evocăm în Magazin istoric, într-o suită de scurte articole grupate în această rubrică, acele personalități care, vreme de opt decenii, între 1867 și 1948, (anul creării Academiei Republicii Populare Române, astăzi Academia Republicii Socialiste România) au alcătuit Secțiunea istorică a Academiei. Pentru a înțelege mai bine mecanismul succesiunii în fotoliile acestei secțiuni, este necesară o scurtă incursiune în însăși istoria instituției, a cărei întemeiere își are obârșia într-o inițiativă din vremea domnitorului Cuza vodă*.

* În 1860, s-a lansat ideea înființării unei „societăți istorice”, ori a unei „societăți istorice, literare și științifice”. O comisie, convocată în acest scop, a alcătuit un raport, rămas fără urmă. În aceste împrejurări au apărut unele articole cu caracter programatic, precum *Societatea academică*, de G. Sion, și *Studiile istorice în țara noastră*, de Al. Odobescu (1861). Societăți similare s-au înființat în 1861 în Transilvania și în 1862 în Bucovina.

La începutul lui aprilie 1866, s-a elaborat un regulament provizoriu pentru întemeierea și funcționarea Societății Literare Române, care trebuia să fie compusă din 21 membri*; articolul 7 prevedea că „Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor va invita la Societate de drept pe acei bărbați din țările locuite de români, ce se deosebesc prin meritele și lucrările lor literare”. Printr-un decret al Locotenenței Domnești, la 22 aprilie 1866 au fost numiți primii 14 membri ai societății, dintre care patru vor face parte din viitoarea Secțiune istorică: **Iosif Hodoș, George Barițiu, Andrei Mocioni și Vincențiu Babeș**. Inaugurarea societății, programată pentru 1 august 1866, fiind amânată cu un an, în acest răgaz numărul membrilor a fost completat la 2 iunie 1867, printr-un decret al prințului Carol, cu încă șapte membri, și anume trei „din România de peste Milcov” și patru „din România de dincoace de Milcov”; dintre aceștia, istoricul va fi moldoveanul **V.A. Urechîă**. În fine, pentru completarea locurilor rămase vacante prin câteva demisii intervenite între timp, au fost numiți alți membri, între care, la 20 iulie 1867, **Nicolae Ionescu**, fratele marelui agronom Ion Ionescu de la Brad. Aceste 6 persoane au constituit nucleul — deocamdată nedefinit — al viitoarei Secțiuni istorice.

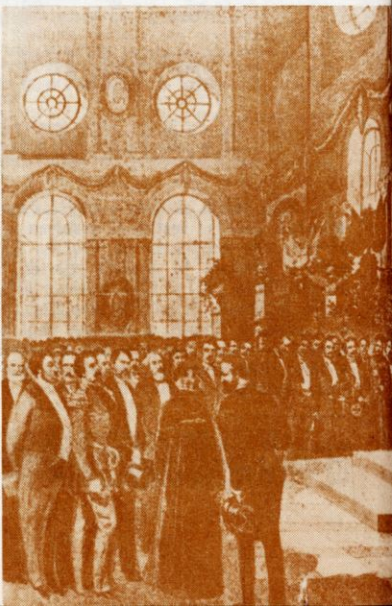
După inaugurarea solemnă de la 1 august 1867, Societatea Literară Română și-a elaborat un statut, constituindu-se în „Societate Academică Română, cu scopul de a lucra la înaintarea literelor și a științelor între români”. Potrivit articolului 3, Societatea Academică avea trei secțiuni — literară și lexicografică, istorică și arheologică și a științelor naturale — care au rămas aproape neschimbate, ca scop și definiție, timp de opt decenii.

În ședința de la 1 septembrie 1867, procedându-se la împărțirea în secțiuni, I. Hodoș, G. Barițiu și N. Ionescu au fost repartizați la cea istorică; peste doi ani, la 15 septembrie 1869, M. Kogălniceanu, Al. Papiu-Ilarian (ambii aleși** în 1868) și Vincențiu Babeș au declarat că doresc să facă parte și ei din aceeași secțiune, care, constituită în acea zi, și-a ales ca

președinte pe Kogălniceanu, ca vicepreședinte pe Barițiu, iar ca secretar pe Papiu-Ilarian. În **Analele Societății Academice**, acest fapt se consemnează astfel: „Declarațiunea [celor trei — n.n.] se ia spre știință și D-nii membri vor avea a se constitui, spre a-și începe Secțiunea istorică lucrările sale, îndată la începutul sesiunii viitoare; prin procesul verbal încheiat astăzi, și alăturat acestui proces verbal, **Societatea la act de constituirea Secțiunii istorice**” [subl.n.].

Cu toate acestea, pînă în 1871 Societatea Academică a lucrat numai în secțiuni unite, discutînd chestiuni filologice, la ordinea zilei atunci. De aceea, la propunerea lui Al. Papiu-Ilarian, în august 1871 s-a luat hotărîrea ca Secțiunea istorică-arheologică să înceapă „să lucre de sine”, și, în adevăr, prima ședință „de lucru” s-a ținut la 21 august. Din procesul verbal al acestei ședințe, aflăm componența secțiunii la acea dată: G. Barițiu, Al. Papiu-Ilarian, V. Babeș, I. Hodoș, Al. Odobescu (ales în 1870), V.A. Urechîă, M. Kogălniceanu și N. Ionescu. Secțiunea și-a sporit

Două momente din viața corpului academic: inaugurarea din 1867...

* Societatea urma să aibă membri activi, onorari și corespondenți; numărul celor din urmă, fluctuant la început, a ajuns la 15, apoi, după 1918, la 22, iar din 1935 — la 25 de fiecare secțiune.

** Primii membri au fost numiți de domnitor; după ședința de constituire, aceștia au procedat la alegerea unor noi colegi.

curînd efectivul, prin alegerea lui D.A. Sturdza (1871), Vasile Maniu și Al. Papadopol-Calimah (1876), toți trei fiind repartizați în mod oficial Secțiunii istorice. La aceștia, trebuie adăugat Eudoxiu Hurmuzaki, ales în 1872, și care, deși nu a fost repartizat acestei secțiuni, trebuie socotit — date fiind preocupările sale* — ca făcînd parte de **drept** din ea. Prin moartea sa (1874) și a lui Papiu-Ilarian (1877), secțiunea a rămas compusă din 10 membri, cu care a lucrat pînă cînd Societatea Academică s-a transformat, prin legea din 29 martie 1879, în **Academia Română**. Articolul 21 din noile statute prevedea că „Academia Română se compune din **treizeci și șase membri**, cîte **doisprezece** de fiecare secțiune”. Pentru completarea acestui număr statutar, la 25 mai s-a hotărît că, „membrii Academiei fiind aleși pe viață, Delegațiunea [organul conducător al instituției — n.n.] este invitată a chema pe toți membrii ei, care au figurat în sînul Societății Academice Române”.

* Vezi *Magazin Istoric*, nr.1/1974.

... și (în p. 55) aniversarea a 75 ani de existență a Academiei Române; ședința festivă din aulă

Această hotărîre își avea tîlcul ei: mai multe persoane, alese după 1867, demisionaseră din diverse motive, cel mai adesea neputînd îndeplini acea prevedere statutară care cerea prezența obligatorie la ședințele societății. Acești demisionați au fost trecuți, de regulă, în rîndul membrilor onorari. Acum, prin această înțeleaptă hotărîre, ei erau rechemăți ca membri activi. În această situație, Secțiunea istorică a dobîndit încă doi membri: Andrei Mocioni (numit în 1866, demisionat în 1870) și Episcopul Melchisedec (ales în 1870, demisionat în 1872).

Cele 12 locuri prevăzute de statute fiind completate, **Analele Academiei** ne arată componența Secțiunii istorice în următoarea ordine (1880), de la care am pornit stabilirea succesiunii: I. Hodoș, G. Barițiu, A. Mocioni, V. Babeș, V.A. Urechia, N. Ionescu, M. Kogălniceanu, Melchisedec, Al. Odobescu, D.A. Sturdza, V. Maniu, Al. Papadopol-Calimah.

Potrivit prevederilor statutare, alegerea unui nou membru al Academiei — indiferent de secțiune — urma să se facă numai în cazul cînd un loc rămînea vacant, prin decesul titularului; în ședințele de secțiune, se făceau propuneri de membri activi — aleși, de cele mai multe ori, dintre membrii corespondenți — iar candidatul, votat înlîti de secțiune, era propus și în sesiunea generală, votat din nou, de plenul Academiei, și abia atunci proclamat membru activ al secțiunii respective. În felul acesta, s-a instituit, de fapt, o succesiune la cele 12 fotolii academice ale fiecărei secțiuni; la cea istorică, ea începe în 1881**. Procesele verbale publicate în **Analele Academiei** nu menționează întotdeauna — mai ales în primii ani după 1879, dar și mai tîrziu chiar — această succesiune; ea este, însă, **un fapt**, atunci cînd alegerea s-a făcut pentru un singur loc. În cazul cînd s-a întîmplat să fie alegeri pentru două locuri vacante, și nu am găsit nicăieri mențiunea succesiunii, am socotit, automat, pe primul ales ca succesor al primului decedat***.

Treptat, a început să se menționeze în **Anale** această „filiatie” — aducîndu-se, uneori, și argumente în favoarea ei — iar

** Datorită fluctuațiilor anterioare anului 1879, E. Hurmuzaki și Al. Papiu-Ilarian au rămas fără succesor.

*** Sînt trei asemenea cazuri: Al. Marinescu și S. Fl. Marian, aleși — primul la 24 martie, al doilea la 26 martie 1881 — în locurile rămase vacante prin decesul, în 1880, al lui A. Mocioni și I. Hodoș

noii aleși au luat obiceiul ca, în discursurile de recepție, înainte de a trata subiectul liber ales, să facă o scurtă prezentare a vieții și activității predecesorului — așa numitul **elogiu academic**. Cei dintîi membri ai Secțiunii istorice care și-au rostit discursurile de recepție au fost Al. Papiu-Iliarian (1869), S. Fl. Marian (1882) și At. Marienescu (1883), dar primul elogiu academic a fost citit abia în 1894, de I. Kalinderu. Apoi, această îndatorire a fost trecută în statute, devenind obligatorie pentru noii academicieni: „Recepțiunea solemnă a membrilor Academiei se face prin lectura în public, din partea noului ales, a unei lucrări originale, relative la o ramură oarecare a dezvoltării naționale, tratînd în același timp și despre viața și activitatea membrului în locul căruia a fost ales”.

Împărțirea în numai trei secțiuni, ca și numărul limitat de locuri au făcut ca în Secțiunea istorică să fie aleși și neistorici — sociologi, economiști, juriști, geografi — după cum unii istorici au activat în cadrul Secțiunii literare, precum B.P. Hasdeu și I. Pușcariu, ca membri activi, O. Tafrali, Gr. Tocilescu și N. Bănescu, ca membri corespondenți (ultimii doi ajunși, în cele din urmă, tot la Secțiunea istorică). În 1935, s-a făcut precizarea în statute că Secțiunea istorică trebuie să cuprindă cercetători din următoarele domenii: istorie, geografie și științe sociale; totodată, numărul membrilor pe secțiune a fost ridicat la 15. Titularii noilor fotolii au fost, toți trei, neistorici, și nu au mai avut succesori.

În condițiile create de transformările revoluționare care au urmat eliberării patriei noastre, a devenit necesară și înnoirea vechiului for, în așa fel, încît prin organizarea și funcționarea lui să corespundă noilor necesități și direcții ale vieții culturale și științifice a țării. **Statutul Academiei Republicii Populare Române**, publicat în **Monitorul oficial** din 13 august 1948, a ridicat numărul secțiunilor la 6 și numărul total al mem-

brilor activi la 66, secțiunii de științe istorice, filozofice și economico-juridice revenindu-i 10 membri.

★

Timp de 80 ani, Secțiunea istorică a primit deseori, în fotoliile sale, figuri dintre cele mai reprezentative și mai proeminente ale istoriografiei românești, unele devenite personalități de talie europeană și mondială. Pînă la unirea din 1918, ea a chemat în sine și numeroși intelectuali transilvăneni și bucovineni, ca semn de omagiu și pentru lupta națională a românilor din acele ținuturi. Incursiunea în viața academică a istoriografiei noastre, pe care **Magazin istoric** intenționează să o facă prin rubrica de față, va arăta, prin însăși succesiunea de care am vorbit, progresul cercetărilor istorice din țara noastră. Ilustrativă, în acest sens, ni se pare diversitatea de preocupări și evoluția marcată, spre studii de mare valoare, a ocupanților fotoliilor academice.

În aprecierea activității acestor academicieni, trebuie să ținem seama de vremea cînd au trăit și lucrat, de ideile care s-au vehiculat ori au dominat într-un moment sau altul, de necesitățile de fiecare moment ale istoriografiei noastre în plină evoluție, și, mai presus de toate, de **aportul real la progresul științei istorice românești**, la ceea ce, dincolo de limite ideologice, metodologice sau de informație, inerente fiecărei epoci, a rămas bun, viabil, folositor, din întreaga lor activitate.

Pentru alcătuirea microfîșelor bibliografice care vor urma, au fost consultate enciclopediile și dicționarele românești, **Analele** venerabilei instituții, publicate din 1867 pînă în 1947, discursurile de recepție ale academicienilor, precum și lucrările indicate, în mod special, la fișele respective, acolo unde a fost cazul. Foarte utilă, ca informație și orientare, ne-a fost lucrarea lui Pompiliu Teodor, **Evoluția gândirii istorice românești**, (Cluj, 1970); de asemenea, **Istoriografia literară românească**, de Marin Bucur (București, 1973), ca și bogatele note cu care Valeriu Ripeanu a înzestrat volumul **O viață de om, așa cum a fost**, de N. Iorga. Au fost consultate și cele patru volume, tot ale lui Iorga, **Oameni cari au fost** (București, 1934-1939). În anumite cazuri, special menționate, am apelat și la familiile academicienilor decedați.

Ștefan S. GOROVEI

— primul în mai, al doilea în noiembrie; Gr. Tocilescu (ales 1902) și I. Bogdan (ales 1903) au fost socotiti succesori lui V. Maniu (mort în martie 1901) și, respectiv, V.A. Urechiă (mort în noiembrie 1901); în fine, pe N. Popea și C. Erbeleanu, aleși în 1899, i-am socotit succesori ai lui Al. Odobescu (m. 1895) și Al. Papadopol-Calimah (m. 1898). Toți aceștia, în cazul cînd au rostit discursuri de recepție, nu și-au elogiat predecesorii.

ALEXANDRU PAPIU-ILARIAN

Personalitate complexă de cârturar și revoluționar de la mijlocul veacului trecut, s-a născut la 27 septembrie 1827; după studii de filozofie la Blaj, cu Simion Bărnuțiu a urmat dreptul la Cluj. A participat la revoluția de la 1848, cu un rol însemnat în Adu-narea de la Blaj, conținându-și apoi studiile la Viena și Padova, obținând diploma de doctor în drept (1854). Încă din acești ani, preocuparea sa dominantă a devenit istoria. Imediat după înfrângerea revoluției, a început să scrie (1849) Istoria românilor din Dacia Superioară, proiectată în 6 volume, dar din care n-a realizat decât pe primele două: vol. I. (1851) cuprinde perioada de la colonizarea romană pînă la 1847, iar vol. II (1852) — istoria anului 1848, pînă la Adu-narea de pe Cîmpia Libertății. Deși incompletă, lucrarea a fost considerată drept „cea mai prețioasă scriere cu privire la revoluția din 1848 a românilor din Transilvania” (Al. Lă-pedatu). Mînat de această pasiune, în timpul studiilor în străinătate „niciodată nu dădui uitării, pentru nici un moment măcar — cum va mărturisi în 1862 — urmărirea monumentelor istorice ale națiunii mele”.

În 1855, a fost chemat în Moldova de Grigore vodă Ghica, funcționînd ca pro-fesor de drept, avocat al statului și, după Unirea Principatelor, procuror general al Curții de Casație și ministru de Justiție în guvernul care, condus de M. Kogălniceanu, a înfăp-tuit secularizarea averilor mănăstirești. Luptător pen-tru unitatea națională, a adresat lui Cuza vodă un memorandum (1860), în legătură cu perspectivele unirii Transilvaniei cu România.

Constatînd că poporul lui român îi lipsea „cartea vieții ce petrecu în cursul secole-lor”, Papiu-Ilarian conchi-dea: „O națiune ce nu-și cunoaște istoria se aseamă-nă ființelor lipsite de me-moria celor trecute: ea nu cunoaște legătura logică și necesară între trecutul, pre-zențial și viitorul său”. O asemenea carte nu se putea scrie, în momentul acela, din lipsa izvoarelor: „A aduna aceste monumente [...] ale istoriei noastre în-semnează a pregăti și usura lucrarea cea mare, astăzi cu neputință, a scriitorului fericit, care, perlustrîndu-le [perlucrîndu-le] ne va pre-zența, apoi, adevărata istorie a românilor”.

În vederea realizării ace-s-tui scop, a publicat Tesau-rul de monumente istorice pentru România (3 vol., București, 1862-1864) cu-prinzînd — ca un adevărat tezaur — cronici străine, relații de călătorie, descri-eri istorico-geografice, docu-mente din arhive străine; mărturiile istorice publicate acolo sînt fundamentale pen-tru studierea epopeii lui Mi-hai Viteazul, Ioan vodă cel Cumplit și a răscăleii lui Horea, Cloșca și Crișan. Prin această colecție, el a pus „bazele istoriei noastre cri-

tice” (V. Părvan), mar-cînd începutul trecerii de la istoriografia romantică la cea critică. Adoptînd aceas-tă poziție și socotind ade-vărul drept singura armă cu care te poți înarma în studiul istoriei, Al. Papiu-Ilarian — format ca filozof și jurist — a stăruit înde-o-sebi asupra cauzalității în scrierea istoriei (o „descriere filozofică a faptelor, a cau-zelor și a urmărilor acestor fapte”).

Împreună cu alți doi in-telectuali — A.T. Laurian și Fl. Aaron — a întemeiat la București, în 1867, So-cietatea Transilvania, pe care a și condus-o pînă la 1873. A fost ales membru activ al Societății Aca-de-mice la 16 septembrie 1868, rostindu-și discursul de re-cepție — Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Șinca — la 14 septem-brie 1869; a doua zi, a fost repartizat Secțiunii istorice. Din însărcinarea Academiei, s-a îngrijit de publicarea Descrierii Moldovei de Di-mitrie Cantemir (1872). Îmbolnăvindu-se grav în 1873, nu s-a mai putut re-face și a murit la Sibiu, la 11 octombrie 1877. Nu a avut succesor în scaunul academic (vezi introducerea).

„Om de o înaltă cultură, de o rîvnă nesfîrșită pentru trecutul românesc, al tutu-ror românilor” (N. Iorga), Al. Papiu-Ilarian a fost, în același timp, un „exem-plu de patriotism, de dra-goste pentru limba poporului român, de luptă pentru cul-tură, pentru dezrobirea so-cială și pentru unitatea na-țională” (V. Netea).

Referințe și bibliografie:
V. Netea, Alexandru Pa-piu-Ilarian și locul său în dezvoltarea istoriografiei române, în Studii, nr. 6/1964. Vezi și Magazin isto-ric, nr. 5/1968 și nr. 3/1973.

BĂTĂLIA PENTRU ROSTOV

A. I. ERIOMENKO

Mareșal al Uniunii Sovietice

Paginile care urmează sînt extrase din cartea de memorii a mareșalului sovietic Eriomenko*. Semnificația ei rezidă în valoarea și amploarea evenimentelor al căror martor nemijlocit și citeodată protagonist a fost autorul volumului, unul din principalii șefi militari ai Uniunii Sovietice în perioada celui de-al doilea război mondial.

Andrei Ivanovici Eriomenko (1892-1970) a străbătut o carieră militară intrucitivă tipică pentru o parte a generației sale. Fiul de țăran sărac, el a făcut un serviciu militar îndelungat, din 1913, ca soldat în armata țării sale, participînd la primul război mondial.

Scurt timp după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, a organizat un detașament de partizani, inclus apoi într-o unitate regulată a armatei roșii, pe atunci în formare. În vîltoarea crîncenului și decisivului război civil care a cuprins ținuturile Rusiei, a fost repede promovat comandant. Au urmat cursuri și academii de pregătire și perfecționare militară și politică, o intensă activitate în diverse unități și comandamente.

Curînd după agresiunea comisă de Germania hitleristă împotriva U.R.S.S., Eriomenko comandă un front (grup de armate). Luptă la vest de Moscova, la nord de Capitală, în sud, mai ales la Stalingrad; se află la același nivel superior de comandă, în cele mai diferite sectoare, în acțiunea de respingere a invadatorilor. La încheierea victorioasă a războiului se

* Transcrierea românească corectă a numelui diferă de cea utilizată în lucrarea *Marea conflagrație a secolului XX* unde același nume poate fi găsit ca Eremenko.

găsește în nordul Cehoslovaciei la comanda frontului 4 ucrainean. Deși îndeplinise sarcini de comandant la nivele de cea mai înaltă ierarhie, Andrei Eriomenko a fost de trei ori rănit în cursul campaniilor.

După război își continuă activitatea, pentru o lungă perioadă fiind investit cu funcții de răspundere. În 1955 este înălțat la gradul de mareșal al Uniunii Sovietice. Pasajele selecționate surprind evenimente trăite de autor în cursul anului 1943. Este anul încheierii epocalei bătălii de la Stalingrad, care marchează o răsturnare ce se dovedește ireversibilă în desfășurarea războiului sovieto-german și un eveniment capital pe planul întregii confruntări mondiale.

Pe cînd gruparea germană încercuiește la Stalingrad, după eșuarea definitivă a încercărilor exterioare de despresurare*, se zbate în convulsile prelungite ale agoniei, contraofensiva sovietică se extinde în întreaga treime de sud a uriașului teatru de război de pe teritoriul U.R.S.S. Pe Donul Superior forțele sovietice reușesc două operații de anvergură, care scot din luptă Armata 2 ungară și 8 italiană, mutînd astfel frontul la vreo 200 kilometri spre vest. Începutul anului marchează și o ofensivă sovietică convergentă între Caspica și Marea Neagră: un grup de forțe — între care și frontul comandat de generalul Eriomenko — izbește dinspre Volga spre Marea Azov, în vreme ce armatele sovietice împing pînă atunci spre catelele Caucazului se destind ca un uriaș arc comprimat, dinspre sud spre nord. Grupul de armate germane de la extremitatea sudică evită încercuirea cu prețul abandonării precipitate a mult rîvnitului spațiu caucazian.

Punctul virtual de convergență al celor două grupări de armate sovietice care vin perpendicular una spre alta este marea centru economic și administrativ Rostov de pe Don, aproape de vărsarea fluviului în „vîrf” aproximativului triunghi cînturat de Marea Azov. Primele trupe care ajung să abordeze orașul sînt cele ale frontului comandat de Eriomenko.

La începutul lui 1943 comandamentul hitlerist dorea să păstreze zona Rostov tocmai ca o fereastră deschisă spre Caucaz în speranța unei reluări a „curses” spre sud. Încercare zadarnică. În februarie 1943 diviziile Wehrmachtului sînt izgonite din încercatul Rostov. De data asta definitiv**.

Abia cître sfîrșitul lui februarie, naziștii cît de cît reculeși, întreprind în estul Ucrainei, a cărei eliberare începuse, contralovituri care, parțial reușite, nu le aduc însă cîștiguri de semnificație. După o pauză strategică survenită între aprilie și iulie 1943, aceiași au aduce reluarea — mereu lărgită — a înaintării sovietice spre vest. În acest fel, anul început sub auspiciile descrise de autor în pasajele publicate în acest număr al revistei noastre devine treptat cel al izgonirii generale a forțelor sumbre ale nazismului de pe teritoriul U.R.S.S.

Eugen BANTEA

După zdrobirea grupării de armată a generalului Hott***, care încercase să despresoare trupele lui Paulus, prinse în încercuire pe frontul de la Stalingrad, trupele sovietice care participaseră la ofensiva s-au constituit în două grupări. Acum acțiunile se desfășurau pe două direcții operative total diferite. O grupare, compusă din Armatele 62, 64 și 57, acționa pe direcția nord, avînd misiunea de a nimici trupele încercuite ale generalului

Paulus, iar o a doua grupare, alcătuită din Armatele 2, gardă 51 și 28, acționa pe direcția sud — spre Rostov.

În această situație nu mai puteam să conduc ambele grupări. I-am telefonat deci comandantului suprem, I.V. Stalin, și l-am rugat din nou să mă lase să preiau comanda frontului care avea să finalizeze bătălia de la Stalingrad. Solicițam aceasta deoarece statul major și Comandamentul frontului**** Stalingrad conduseseră trupele în decursul întregii bătălii din acest sector. Mai rămăsese acum o singură etapă, ul-

tima, respectiv a zecea — capturarea trupelor inamice încercuite.

— Dumneata ți-ai încheiat misiunea la Stalingrad, mi-a spus I.V. Stalin. Acum trebuie să te îndrepți spre Rostov, pentru a izola trupele inamicului din Caucazul de Nord...

Ofensivă spre sud

Printr-un ordin al Mare-lui cartier general al Comandamentului suprem, din 1 ianuarie 1943, denumirea frontului Stalingrad a fost schimbată în aceea de frontul de sud, în compunerea căruia au intrat Armatele 2, gardă 51 și 28. Comandamentul frontului a rămas neschimbat.

* Vezi Magazin istoric, nr. 2/1968; 1, 5/1970; 5/1972; 2/1973 etc.

** Recucerit de ostășii sovietici în decembrie 1941, orașul Rostov a fost din nou evacuat în vara anului 1942 cînd o mare grupare de forțe germane proaspete s-a prăvălit spre Caucaz.

*** Fragmentele publicate fac parte din volumul: A.I. Eriomenko. *Pomni roinu* („Nu uită războiul”), Donețk, 1971. Titlul și substituirile aparțin redacției.

**** Denumire dată în armata rusă și apoi în cea sovietică celei mai mari reuniri permanente de trupe în campanie, echivalentă cu grupul de armată, potrivit denumirii adoptate în celelalte mari armate din lume.

Armatele de bază ale frontului Stalingrad — 62, 64 și 57 — au fost predate frontului Don. Frontul de sud a primit misiunea de a zdrobi inamicul din regiunea cursului inferior al Donului, de a cucerii orașele Bataisk, Rostov, Novocerkassk și de a izola trupele fasciste germane aflate în Caucazul de Nord (Armata 1 blindată și Armata 17). În primele zile ale lunii ianuarie 1943, trupele so-

tancuri. De aceea, germanii au început să retragă în grabă această armată din raioanele Mozodok, Prohladnîi și Nalcik și să se instaleze în apărare de-a lungul râului Manici, cu intenția de a opri înaintarea trupelor sovietice. Parțial, inamicului i-a reușit această manevră.

În ianuarie 1943, pe trinderile nemărginite ale stepelor dintre Don și Salsk s-au încins lupte înver-

sunată, trecea adeseori la contraatac.

În tot acest timp m-am aflat la unități, în sectoarele unde se dădeau luptele cele mai înverșunate.

La 10 ianuarie, după ce am trecut pe la punctul de comandă al Armatei 51, aflat la periferia de nord-vest a orașului Zimovniki, și m-am informat la generalul N.I. Trufanov cum se prezintă situația, am plecat cu mașina la Corpul 4 mecanizat de gardă, la

„Venisem la Stalingrad cu rănile încă deschise” — scrie autorul acestor memorii de război. În fotografie îl vedem la spital, alături de K.K. Rokossovski (dreapta) în primăvara anului 1942

Orașul Smolensk, la sfârșitul lunii septembrie 1943, după îgonirea hitleriștilor de către trupele sovietice comandate de A. I. Eriomenko

vietice au trecut la o ofensivă impetuoasă și, înfrângând rezistența disperată a inamicului, au început să înainteze pe direcțiile vest și sud-vest.

După zdrobirea grupării hitleriste de la Kotelnikovski și declanșarea ofensivei frontului de sud pe direcția Rostov, inamicul și-a dat seama de pericolul ce amenința spatele întregii arpii de sud a armatelor sale din Caucazul de Nord și îndeosebi spatele Armatei 1 de

nate. Ambele părți încercau să obțină un succes strategic. Noi voiam să cucerim printr-o lovitură impetuoasă Rostovul. La rândul său, comandamentul hitlerist, aruncând în luptă mereu alte mari unități, căuta să-și stabilizeze apărarea și să mențină în mână toate importanțele cale de comunicație Tihoreșk-Rostov. În acele zile trupele noastre au dus lupte crâncene împotriva inamicului, care, opunând o rezistență

generalul T.I. Tanascișin. În drum spre corpul mecanizat am trecut pe străzile orașului Zimovniki, care tocmai fusese eliberat. La periferie zăceau mormane de tancuri și piese de artilerie arse, stive de proiectile și bombe, o mulțime de cadavre, care încă nu fuseseră îngropate.

De la punctul de comandă al Corpului 4 mecanizat de gardă am plecat, împreună cu T.I. Tanascișin să vizităm brigăzile. Stînd de

vorbă cu tanchiștii, ne-am convins că sînt animați de un înalt spirit combativ și, spre satisfacția noastră, am constatat că la brigăzile corpului, aprovizionarea și masa oamenilor sînt bine organizate. Le-am urat tanchiștilor succese în luptele pentru eliberarea pământului sovietic, apoi am vizitat Divizia 302 infanterie (comandată de colonelul E. F. Makarciuk). Statul major al diviziei era

Două din regimentele aviației noastre de asalt, dotate cu avioane de tip Il, însoțite de o formație de avioane de vînătoare, porniseră la îndeplinirea unei misiuni de luptă în raionul Salsk. Cîrînd am văzut că unul din vînătorii noștri, care însoțeau avioanele de asalt, a început să rămină în urma formației: probabil, avea vreo defecțiune. Comandantul escadrilei i-a ordonat pilotului

șime. Vînătorul nostru angajînd avionul în picaj, a început să coboare brusc, simulînd o cădere, dar la înălțimea de 100-120 metri a redresat aparatul și a aterizat în zbor planat, fără să scoată trenul de aterizare („pe burta” cum spun aviatorii).

Văzînd că avionul „avariat” a aterizat cu bine, vînătorii fasciști și-au dat seama că au fost păcăliți și, fără a zăbovi o clipă, l-au

instalat în stația de cale ferată Grușevka. De-a lungul căii ferate Kotelnikovo-Salsk se desfășurau lupte aprige. Dușmanul opunea o rezistență îndrăzită. Acțiunile trupelor terestre erau sprijinite de aviație.

O luptă inegală și o aterizare „pe burta”

La înapoiere am fost martorii unei întâmplări care mi-a rămas întipărită în minte pentru multă vreme.

să se înapoieze la bază. Dar cînd avionul a ajuns la jumătatea drumului spre aerodrom, vînătorii dușmanului (MESSERSCHMITT-109) l-au interceptat și l-au atacat. Pilotul a fost nevoit să accepte o luptă inegală. Primul atac al MESSERSCHMITT-RIILOR nu le-a adus fasciștilor victoria. Cu o rafală precisă, unul din avioanele inamice a fost avariat și s-a îndreptat spre bază, pierzînd mereu din înăl-

țime. Vînătorul nostru ataca în picaj, trăgînd asupra lui cu tunurile și mitralierele. „Șoimulețul” nostru a luat foc. Aparatele fasciste au mai făcut cîte un tur pe deasupra victimei, apoi s-au îndepărtat, îndreptîndu-se spre vest. Martori fără voie ai acestui episod, ne întrebam cu îngrijorare ce s-o fi întimplat cu aviatorul. Mai era oare în viață?

După plecarea vînătorilor fasciști, ne-am apropiat cu mașina de avionul cu-

KATIUSELE în drum spre front, pentru a abate asupra dușmanului un uragan de foc

prins de flăcări. Pilotul nu era în carlingă. De jur împrejur, cât vedeai cu ochii, se întindea stea. În cele din urmă am descoperit urme de pași ce se îndepărtau de avion. Am urcat imediat în mașină și am pornit după urme. N-a trebuit să mergem prea mult: la vreo 200-300 metri l-am zărit pe aviator, pitit după o tufă. Deodată, pe deasupra noastră au început să zădărească gloanțe. Unul a găurit chiar parbrizul mașinii. Pilotul trăgea asupra noastră cu pistolul. Am sărit din mașină și am început să strigăm cât ne ținea gura: „Sintem sovietici!” Tirul a încetat și pilotul a ieșit de la „adăpost”. Era atât de uluit, de nu putea să lege două vorbe; sudoarea îi șiroia pe față, deși era destul de frig. După ce și-a revenit, ne-a spus că s-a dezorientat și a crezut că a aterizat pe teritoriul ocupat de hitleriști. Când a văzut mașinile noastre (care proveneau din cele capturate) ne-a luat drept dușmani. Acest episod ne-a demonstrat încă o dată spiritul de sacrificiu și patriotismul ostașilor sovietici. Tă-

nărul aviator care avea o viață întreagă în fața lui, hotărât, fără pic de sovăială, să înfrunte moartea: nici prin gând nu-i trecuse să se predea ca să-și salveze viața.

Din discuție a reieșit că pilotul făcea parte din corpul de vânătoare al generalului maior de aviație I.T. Eriomenko (tăzu meu). Unitățile corpului acționau de pe aerodromuri înaintate, acoperind ofensiva trupelor noastre și însoțind avioanele de asalt. L-am luat pe aviator într-o mașină și l-am dus la statul maior al corpului, aflat în apropiere. Ulterior, pilotul a fost propus pentru decorare. Aș vrea să subliniez că corpul de aviație al generalului Eriomenko, instalat pe aerodromuri înaintate, a cooperat strâns cu trupele terestre și a dovedit o admirabilă măiestrie de luptă și un înalt spirit organizatoric.

Tocmai păream statul maior al corpului de aviație când am aflat o veste tristă: la scurt timp după plecarea noastră de la Divizia 302 infanterie, colonelul Makarciuk, comandantul diviziei, a fost ucis. Vânătorii ina-

micului l-au atacat pe când se afla cu mașina în câmp deschis și o rafală de mitralieră l-a rănit mortal. Am pierdut un ofițer viteaz și talentat.

Tot atunci am trecut și pe la Armata 28 (comandată de generalul-locotenent V. F. Gherasimenko) care desfășura ofensiva printr-un semideșert lipsit de drumuri practicabile, prin stepile calmuce aride, cu foarte rare așezări omenești. Aproximarea trupelor cu muniție, carburanți, alimente și chiar cu apă era o problemă dificilă. Dar în pofida grelelor condiții de luptă, moralul soldaților și ofițerilor noștri continua să rămână ridicat. Ostașii erau plini de hotărârea de a curăța pământul sovietic de ocupanții fasciști, mai ales că văzuseră cu ochii lor rezultatele stăpînirii cotorpitorilor fasciști germani. În cântul Malahov din regiunea Rostov, după izgonirea hitleriștilor, au fost descoperite șapte cadavre de soldați sovietici, uciși de fasciști cu bestialitate. Ostașului Aleksandr Ilici Zubho hitleriștii îi scosese ochii și îi ciopârțisera fața. Ce-

lorlalți prizonieri le striviseră capetele și le mutilaseră fețele atât de cumplit, că erau de nerecunoscut.

Valul de gheață

În toate sectoarele ofensivei noastre, inamicul opunea o rezistență îndrăzită și trecea mereu la contraatac, căutând să ne întinză înaintarea, cu scopul de a acoperi flancul stîng al grupării sale din Caucaz. Dar toate încercările de a ne opri în loc și de a se menține pe aliniamentul rîului Manici au eșuat. Loviturile învâluitoare executate de Armata 2 dinspre sud și de Armata 2 gardă dinspre nord, precum și puternicele lovituri frontale date de unitățile Armatei 51 peste rîul Manici au obligat dușmanul să se retragă spre vest, de teamă ca nu cumva să fie

prins din nou într-o încercuire.

În zilele de 9 și 10 ianuarie, luptele s-au întesit din nou la flancul drept al frontului de sud, în fișa Armatei 5 izbire (comandată de generalul-locotenent V.D. Tvetsev), unde se crease o situație foarte gravă. Inamicul cucerise cîteva localități, încercînd să dezvolte succesul pe direcția sud-est, ca să iasă astfel pe aliniamentul rîului Karginlik. În sectorul Ust-Bistrianski, hitleriștii atacaseră, cu aproximativ un regiment de infanterie și vreo 50 tancuri, sprijinite de aviație, localitatea Novorossoșanski și împinseseră unitățile noastre înapoi. Peste 100 tancuri dușmane, însoțite de infanterie, contraatacau din trei direcții în raionul Vifleanți.

Pentru a înfrînge marile unități de tancuri inamice am fost nevoiți să trecem în

apărare. Gruparea de nord a inamicului, compusă din cinci divizii, ducea lupte ofensive active împotriva unităților Armatei 5 izbire, cu rîndurile rărite, și a flancului drept al Armatei 2 gardă. Această grupare urmărea să zdrobească, prin lovituri succesive, unitățile noastre, pentru a căpăta ulterior posibilitatea de a dirija forțele sale principale exclusiv împotriva Armatei 2 gardă.

Avînd în vedere această situație, la rugămintea noastră, Marele cartier general a preluat de la Armata 5 tancuri a frontului de sud-vest Divizia 40 infanterie de gardă și Brigada 8 tancuri de gardă și le-a trecut în subordinea comandantului Armatei 5 izbire. În același timp, o parte a Armatei 5 tancuri trebuia să execute o contralovitură de la nord spre sud, în flancul inamicului. La 12

Volgograd: gardă de onoare la monumentul eroicilor apărători ai orașului

ianuarie, trupele de la flancul drept al frontului duceau lupte pe aliniamentele anterioare, în timp ce celelalte forțe acționau ofensiv. Aviația inamicului bombardă neconștient dispozitivele de luptă ale Armatei 51 și 28, aflate în ofensivă.

Deoarece în raioanele Reaska, Lozovaia, Budionovskaia, se concentra o grupare inamică de tancuri (circa 120-150 blindate), armatele frontului au primit următoarele misiuni: Armata 8 aeriană să folosească toată aviația de asalt și de bombardament pentru a lovi, la 13 ianuarie, această grupare; Armatele 2 gardă, 51 și 28 să zdrobească, prin atacuri decisive, în strînsă cooperare cu aviația Armatei 8 aeriene, gruparea de tancuri a inamicului.

În tot cursul zilei de 14 ianuarie, centrul și flancul stîng al frontului au înaintat pe direcția stănișelor* Budionovskaia și Proletarskaia. După cinci zile de lupte îndrîjite împotriva Diviziilor 17 și 23 tancuri și a Diviziei motorizate SS „Viking”, unitățile noastre au înaintat aproximativ 15 kilometri și au cucerit cîteva stănișe și o stație de cale ferată.

În lupta pentru stănișa Orlovskaja, unitățile noastre au dat o puternică lovitură Regimentului 4 motorizat al Diviziei SS „Viking”: numai lîngă stația de cale ferată, dușmanul a lăsat circa 700 morți: soldați și ofițeri. Împetuosul atac de noapte declanșat de trupele

noastre a luat prin surprindere inamicul care ocupa Orlovskaja; cuprinși de panică, hitleriștii au părăsit în mare grabă stănișa.

Uneori, în fașa ochilor minții revin pe neașteptate episoade din acei ani îndepărtați. În toamna anului 1968 am fost în regiunea Rostov. În gara Krasnovka, raionul Tarasov, s-a deschis atunci o cameră muzeu pentru cinstirea memoriei a 13 Eroi ai Uniunii Sovietice. Am participat la mitingul oamenilor muncii, m-am prosternat în fașa osemintelor vitejilor ostași și mi-am reamintit de îndepărtatul an 1943.

Pe la 20 ianuarie 1943, frontul de sud se apropiase cu aripa stîngă de Bataisk. Era neapărat necesar să aflăm care-i situația la vecinul nostru din dreapta — frontul de sud-vest, unde se dădeau lupte extrem de îndrîjite. I-am telefonat generalului V.I. Kuznefov, comandantul Armatei 1 de gardă și l-am întrebat cum merg treburile. Generalul mi-a expus succint situația, iar în încheiere mi-a vorbit despre evenimentele petrecute în sectorul Diviziei 44 infanterie de gardă. În raionul stației de cale ferată Krasnovka, hitleriștii recuseră la un procedeu neobișnuit de consolidare a apărării: ridicaseră un val înalt de zăpadă bătătorită, amestecată cu paie, și îl udaseră cu apă. Părea că nimeni n-ar fi putut să urce pantele abrupte ale acestei „fortificații”. Totuși, ostașii unei companii au asaltat valul, l-au trecut, apoi s-au consolidat în casele așezării.

— Abnegația, eroismul, istețimea soldatului nostru — spunea V.I. Kuznefov — sînt de-a dreptul impresionante.

Toți participanții la această acțiune temerară au căzut în luptă și ulterior li s-a conferit post-mortem titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

...În timp ce trupele frontului de sud — al căror comandant am fost timp de o lună și jumătate — ajunseseră pe căile apropiate de acces spre Rostov, starea sănătății mele s-a agravat. Venisem la Stalingrad cu rănile încă deschise. Cît timp am stat în orașul de pe Volga rănile de la picior nu numai că nu s-au vindecat, dar au început să mă doară din ce în ce mai intens. Pe la începutul lui februarie, după ce mă finisem pe picioare mai bine de șase luni — în condițiile intensei activități de pe front — m-am simțit foarte rău. Era neapărat necesar să urmez un tratament, deși îmi părea rău să las comanda trupelor chiar înainte de cucerirea Rostovului, cînd se angajaseră lupte pe căile de acces spre oraș. Aflînd de starea sănătății mele, Marele cartier general mi-a cerut să plec imediat la Tăltubo, pentru tratament, ceea ce am și făcut.

...La 7 aprilie 1943, am părăsit Tăltubo. Mă simțeam excelent. Îmi puseseam în ordine jurnalele cu însemnări. În decurs de o săptămîină și jumătate am așternut pe hîrtie amintirile despre bătălia de la Stalingrad. Plin de vigoare, cu sănătatea refăcută și bine dispus, am plecat la Moscova.

În românește de:
Paul VERBIȚKI

* Stăniță — în U.R.S.S., sat căzăcesc.

Intelectuali români antifasciști

DANTE D. GHERMAN

Deceniul patru al secolului XX. „Ciuma brună“, amenințătorul spectru fascist, își întinde ghearele și spre România. Tot ce are țara mai bun se ridică în calea primejdiei. În frunte se află Partidul Comunist Român, grupînd în jurul său forțele sociale democratice cele mai reprezentative. În rîndul acestora, alături de clasa muncitoare, de masele largi populare, s-a aflat și un număr considerabil de intelectuali progresiști.

Dante D. Gherman, directorul revistei *Arena*, publicație legală apărută sub îndrumarea Partidului Comunist Român, a fost unul dintre intelectualii înregimentați activ în lupta antifascistă.

S-a născut la 17 octombrie 1915 în orașul Piešťany din Cehoslovacia, unde părinții săi se aflau pentru o scurtă perioadă de timp. Tatăl său, Ovidiu Dante Gherman*, descindea dintr-o familie de intelectuali patrioți, cu vechi tradiții în lupta pentru libertate și unitate națională a poporului român.

În anul 1933, Dante Gherman a absolvit strălucit Liceul „Moise Nicoară“ din Arad. Încă din clasa VIII se afirmase ca un propagandist activ al concepției mate-

rialiste, relevînd rolul științei în progresul societății umane, opoziția dintre știință și religie.

Ca student al Facultății de drept din București, a desfășurat o intensă activitate pentru mobilizarea tineretului universitar la lupta împotriva ideologiei fasciste, pentru apărarea independenței și suveranității naționale. S-a bucurat de stima și prețuirea tinerimii universitare, fiind unul dintre membrii activi ai Frontului Studențesc Democrat. În deceniul patru al secolului nostru, alături de ceilalți militanți antifasciști, Dante D. Gher-

* Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1968.

și comentarii

JANDARMUL HIPNOTIZATOR ȘI ROLUL APĂRĂTORULUI DIN OFICIU

Procesul dela Brașov s-a terminat cu vreo 15 ani închisoare și multe mij de lei amendă, care la aproape totalitatea inculpaților, muncitori săraci, va fi transformată în închisoare (50 lei = o zi).

Procesul dela Brașov a reieșit în sa două lucruri interesante:

1. **Procesul jandarmeriei.** Acuzat în instanță de către unul din antifasciști că l-a bătut și l-a furat lucrurile, plutonierul **Malet** negh. Până aici totul e obișnuit. Ai auzit vreodată un plutonier de jandarmi să recunoască că a bătut pe vreun bănuț? Dar de aici încolo se arată

progresul corpului jandarmeriei. Plutonierul **Malet** afirmă: „Eu bănuților le aplic hipnotismul”.

Un hipnotism eii vână de bou, fără îndoială?

2. Apărătorii din oficiu și-au început însăși rolul.

Acuzatul **Ceaușescu** exclamă cu năduf: „**Aici se judecă cu ușile închise după sistem fascist**”. Aven, se vede băiatul motive s'o spuie. Consiliul care nu dă ascultare atelor pledoarii, n'a auzit nimic. Der locotenentul X., apărătorul din oficiu al lui **Ceaușescu** a auzit și știe cered e rolul. Seizează consiliul și datoriă apărătorului săn **Ceaușescu** căpătă la judeală 6 luni pentru ultragiu.

man a luat poziție față de congresul studentesc legionar de la Tg. Mureș din 1936, aflindu-se printre inițiatorii publicării unui apel al Frontului Studentesc Democrat, care condamna acțiunea fascistă. Prietenul său de facultate, Radu Voiculescu, îi trimitea o scrisoare în care prezenta fizionomia elementelor legionare întrunite în acel congres: „Congresul Gărzii de fier, nu al studenților, sau, dacă vrei, al studenților gardiști, nu al studenților români. Să fi văzut o serie de mutre suspecte, de indivizi **ca prinși de pe baltă** ce își afișaseră naționalismul în cămăși și inteligența în plete, purtind pe piept un numerus mai mult sau mai puțin nullus (aluzie la **numerus nullus** — interdicția totală a intrării în facultăți a studenților evrei — **n.r.**) și alte inscripții, după care ei ar fi o generație de sacrificiu pe care o așteaptă o mare onoare sau o mare rușine. În sfârșit, era o menajerie reușită. Mă întreb ce înfățișare ar avea un congres național al prostiei emfatic?”

În anii creșterii primejdiei fasciste, Dante Gherman și-a intensificat activitatea de publicist. În februarie 1936, a apărut în București publicația **Arena**, organ legal de presă condus de P.C.R., al cărei director a fost Dante Gherman. Gazetar de talent, a desfășurat o susținută activitate în coloanele acestei publicații, militând pentru unirea tuturor forțelor patriotice, democratice și antifasciste într-un larg front popular, singura chezie în apărarea intereselor fundamentale ale maselor populare.

În paginile **Arenei** au apărut numeroase materiale prin care se lua apărarea militanților revoluționari și antifasciști ares-

tați, se infiera regimul de teroare și distrugere aplicat de autorități deținuților politici din închisori. Publicația a dus o campanie sistematică împotriva ofensivei ideologice a fascismului, informind opinia publică despre succesele luptei antifasciste din țara noastră, la care participau în masă muncitori, țărani, intelectuali, studenți. Reliefindu-se poziția curajoasă, dirză, demnă a luptătorilor antifasciști, eroismul și spiritul de sacrificiu al comuniștilor și uteciștilor, în editorialul primului număr se spunea: „**Arena** apare într-o epocă în care cele mai elementare drepturi ale cetățeanului oropsit sînt încălcate și batjocorite de acei care ar trebui să le respecte [...]. Vrem să impunem respectarea puținelor drepturi de care se mai bucură cetățeanul: să arătăm omului prăbușit sub teroarea scumpetei și speculei, de unde vine scumpirea vieții lui; să cerem dreptul la carte pentru copiii săracimii Bucureștene, să protestăm contra barbariei fiscale; vrem mai presus de toate ca în locul regimului bîței și gloanțelor minuite de cei ce vor să fericească acest popor, atrîndu-i crucea încrîlăgată [aluzie la zvastică — **n.r.**] pe piept și împingîndu-l la vrajbă cu semenul său de altă rasă tot atît de sărac și oropsit, să fie instaurat regimul înțelegerii, al omeniei și respectului pentru libertățile cetățeanului”.

În nr. 8 al **Arenei**, istoricul și publicistul comunist M. Roller a publicat un articol în care, evocînd înalta conștiință revoluționară a tînărului utecist **Nicolae Ceaușescu**, consemna: „...Tînăr, în vîrstă numai de 19 ani și totuși cunoscut în cercurile muncitorești din București — e antifascist [...]

Era într-o simăbătă seara. La şedinţa Comitetului antifascist din sectorul Negru erau adunaţi 40-50 tineri. Ceauşescu printre ei. Poliţia, cu metodele ei de hipnoză cu vina de bou, fugărea şi atunci pe antifascişti. Toţi aceştia sînt arestaţi, tunşi, bătuţi şi reţinuţi pînă luni dimineaţa.

Luni seara, sediul se deschide din nou. Mereu printre primii Ceauşescu. Din nou poliţia, din nou arestări, din nou bătaie şi, după o deţinere de alte două zile, din nou eliberaţi. Şi Ceauşescu iarăşi printre primii la deschiderea sediului, la munca de organizare a tineretului, nu pentru a profana morminte, nu pentru a smulge coroana de pe Mormîntul Eroului Necunoscut cu inscripţia «Vrem pace», nu pentru a sparge geamuri, ci în dorinţa de un trai mai bun, de lumină, de cultură, de progres, de pace. Fiu de ţăran, ieşit din popor, acest tinerel intrat în viaţă la o vîrstă fragedă, începe să ştie că trebuie să vreaie. Şi îşi revendică mereu ale lui vreri. Eri la Bucureşti, la Craiova, apoi la Ploieşti şi în Valea Prahovei, în căutare şi efectuare de lucru, îşi spunea tovarăşilor de muncă a lui şi a lor durere, a lui şi a lor dorinţi. Şi de aceea a simţit efectele hipnozei cu vina de bou. De aceea a fost adus în faţa Consiliului de război din Braşov. De aceea chiar în cursul dezbaterilor şi pentru motive considerate de consiliu drept ultraj, tînărul Ceauşescu este condamnat la 6 luni, în afară de lunga prevenţie şi sentinţă pe care o va da onoratul consiliu la sfîrşitul procesului celor 21 antifascişti din Valea Prahovei care se judecă la Braşov. Pentru pline, pace, libertate, tînărul Ceauşescu va înfîlni în ocnle ţării româneşti peste 1 500 de deţinuţi”.

În acelaşi număr al **Arenei**, la rubrica **Fapte şi comentarii**, redacţia, sub causticul titlu **Jandarmul hipnotizator şi rolul apărătorului din oficiu**, ilustra pregnant diferenţa revoluţionară a tînărului Nicolae Ceauşescu, încrederea de care se bucura în rîndul tovarăşilor săi de luptă: „Procesul de la Braşov s-a terminat cu vreo 15 ani închisoare şi multe mii de lei amendă, care la aproape totalitatea inculpaţilor, muncitori săraci, va fi transformată în închisoare (50 lei = o zi). Procesul de la Braşov a relevat însă două lucruri interesante:

1) Progresul jandarmăriei. Acuzat în instanţă de către unul din antifascişti că l-a bătut şi i-a furat lucrurile, plutonierul Mailat neagă. Pînă aici totul e obişnuit. Aţi auzit vreodată un plutonier de jandarmi să recunoască că a bătut pe vreun bănuît? [...] Plutonierul Mailat afirmă: «Eu bănuîţilor le aplic hipnotismul». Un hipnotism cu vină de bou, fără indoială.

2) Apărătorii din oficiu şi-au înţeles în sfîrşit rolul.

Acuzatul Ceauşescu exclamă cu năduf: «Aici se judecă cu uşile închise după sistem fascist». Avea se vede băiatul motive s-o spuie. Consiliul care nu dă ascultare atîtor pleoarii, n-a auzit nimic. Dar locotenentul X, apărătorul din oficiu al lui Ceauşescu, a auzit şi ştie care-i e rolul: sesizează consiliul şi, datorită apărătorului său, Ceauşescu capătă la înţea 6 luni pentru ultrajul”.

Arena a publicat numeroase articole şi materiale oglindind viaţa şi lupta clasei muncitoare, relatări asupra grevelor de la întreprinderile textile din Arad, de la „Astra” etc. Menţionăm articolele **Gărzile antifasciste: imperativul zilei**, **Tineretul are nevoie de pace**, **Activitatea Blocului Democratic**, **Însemnătatea Congresului sindicatelor C.F.R.**; **Pentru pregătirea Congresului sindicatelor ceferiste**, **Vrem amnistie pentru deţinuţii antifascişti**, **Frontul popular şi ţărănimea**, **Din paşalicul lui Malaya** etc., edificatoare pentru orientarea publicaţiei.

În tot cursul existenţei sale, **Arena** a combătut diferitele aspecte ale doctrinei fasciste, a subliniat caracterul reacţionar şi antinaţional al fascismului, a înfăţişat participarea reprezentanţilor români la congresele internaţionale antifasciste, popularizînd activitatea organizaţiilor democratice şi inserînd în paginile sale numeroase relatări asupra luptei clasei muncitoare contra exploatarei capitaliste. La **Arena** au colaborat militanţi de frunte ai P.C.R., ca Ilie Pintilie şi Constantin David, intelectuali de stînga ca Ştefan Voicu, Petru Năvodaru etc.

Datorită atitudinii sale generale şi a conţinutului articolelor publicate, **Arena** a fost interzisă de autorităţi în iunie 1936.

Receptiv la indicaţiile P.C.R., Dante D. Gherman a iniţiat o serie de acţiuni menite să contribuie la creşterea rolului Frontului Studenţesc Democrat în lupta contra fascismului şi a războiului. În cadrul unei adunări a studenţilor în drept, convocată de Frontul Studenţesc Democrat în februarie 1936 şi prezidată de Dante D. Gherman, erau popularizate programul de luptă şi acţiunile întreprinse de F.S.D., adoptîndu-se o moţiune mobilizatoare.

După absolvirea facultăţii, Dante D. Gherman şi-a desfăşurat activitatea de jurist în diferite centre ale ţării, militînd cu consecvenţă pentru o Românie liberă şi democratică, pentru progresul societăţii româneşti.

S-a stîns din viaţă în 1941. În perspectiva timpului, activitatea sa democratică, antifascistă, îl situează printre intelectualii care au participat sincer cu toate puterile lor la lupta generală a întregului popor pentru înnoirea ţării, pentru un viitor prosper, pentru o orînduire socială fără exploatare.

IRCEA BĂLTESCU, IRCEA GHERMAN

Din anii luptei ilegale

„N-AVEȚI O BATISTĂ ROȘIE?”

ELISABETA IONIȚĂ

Iași. Amurgul unei zile geroase de iarnă. Stau de vorbă cu tovarășa Elvira Andoroiu. Este membră de partid din anul 1930, soție de cefe-rist.

— E frig afară?

— Da.

— În asemenea zile geroase am stat și noi femeile, alături de bărbaii aflați în grevă, în fața Atelierelor C.F.R. „Nicolina”, în februarie 1933. Ei în curtea atelierelor, noi în spatele grilajului. Ne îndepărtau jandarmii și noi reveneam.

Iese din cameră și revine cu un sufertaș vechi și ruginit.

— L-am păstrat ca amintire. Duceam mîncare cu el la atelier, dar sub hirtia de celofan de pe fundul castro-nului, ascundeam materiale conspirative pentru cei dinăuntru.

— Văd că păstrați cu grijă această bucată de pînă roșie... Parcă ar fi o batistă?

— Într-adevăr, este o batistă. O țin în mîină și gîndul îmi zboară cu peste 40 ani în urmă. Locuința mea era pe atunci casă conspirativă. Eu aveam sarcina de a transmite manifestele multiplicare la șapirograful ascuns o perioadă la mine. Parola era chiar această batistă. Tovarășul care trebuia să vină la întîlnire îmi adresa cuvintele: „N-aveți o batistă roșie?”. Eu trebuia să arăt batista. Am păstrat-o ani de-a rîndul cu mare grijă.

Scoate apoi o fașă de masă. Îmi arată și alte obiecte.

— Femeile muncitorilor au avut un rol important în sprijinirea acțiunilor de luptă, în munca de mobilizare, de aducere a alimentelor, de transportare a materialului ilegal și mai ales de stringere a fondurilor pentru ajutorarea celor închiși și a familiilor lor. Lucram diferite cusături de mîină, cum

e cazul acestei feșe de masă, sau colectam obiecte, care urmau a fi vîndute în cadrul tombolelor muncitorești. Îmi amintesc de tombolele de la Perjoaia și Salcia din Iași. Cu banii strînși am trimis ajutoare lui Ilie Pintilie, deținut la închisoarea „Galata”, precum și la Craiova, în 1934, în timpul procesului conducătorilor cefe-riști și petroliști...

Solidaritate muncitorească. Permanent, dar mai ales în anii crizei economice, cînd mulți de oameni erau șomeri, cînd salariile erau teribil mutilate prin aplicarea așa-numitelor „curbe de sacrificiu”, acțiunea frățească, umană, de într-ajutorare și-a găsit expresia în diverse forme.

Tovarășul Ion Răzleț, muncitor la Atelierele C.F.R. „Nicolina” Iași, timp de peste 20 ani, privește în-

Muncitori de la Atelierele C.F.R. Nicolina-Iași, secția turnătorie în timpul unei pauze de masă (fotografia este făcută în timpul grevelor de la începutul anului 1933)

delung cîteva fotografii și glasul său capătă o ușoară undă de emoție:

— Fotografiiile înfățișează aspecte de la diferite spectacole artistice și sportive, organizate de noi — salariații de la „Nicolina” — în afara orelor de muncă. Am păstrat, spre pildă, acest anunț al unui „Mare festival cultural, muzical și sportiv”, organizat de Societatea culturală, muzicală și sportivă a personalului Atelierelelor C.F.R. Iași, în mai 1937. Programul cuprindea recitări din Topirceanu, Vlăduț, bucdăși muzicale din Ciprian Porumbescu, Gheorghe Dima, Giuseppe Verdi. Apoi s-a jucat și o scenetă intitulată La comisariat. Dădeam asemenea spectacole și pentru pomul de iarnă. Iată această fotografie. În grup este și „Moșul” aducător de daruri, interpretat de unul dintre muncitori. Vreau să mai știți un fapt, îmi spune apoi, arătîndu-mi un carnet, din anul 1930; pe foile carnetului sînt trecute peste 300 titluri de cărți ale scriitorilor români și străini, lucrări care s-au aflat în biblioteca muncitorească de la Atelierele C.F.R. „Nicolina”. În sala de mese, pe un perete, am instalat cîteva rafturi pe care am pus volumele. Cînd muncitorii veneau să servească masa, cîte unul, prin rotație, stătea la „bibliotecă”. Vedeți, viața, munca noastră erau grele, dar multora dintre noi le plăcea să citească, mîngîindu-și sufletele și luminîndu-și mințile. În cărți găseai citeodată și cîte un manifest. Știam asta și ne bucuram. „Citește-l și dă-l mai departe!” suna îndemnul scris pe manifest. Și cartea trecea în altă mîna...

Tovarășul Gheorghe Pricop a participat la grevele cefeștilor din Iași, în 1933. Îmi arată o ramă de tablou, lucrată chiar de dînsul și alte cîteva obiecte (scrumiere cu frumoase modele, o mică nicovă, suporturi

pentru fotografii), confecționate, în bună parte, de muncitorii de la secția turnătorie (Prică Anghel, Buliga Petru, Haicu Gheorghe etc.). — „Munca noastră avea un scop precis: să ajutăm pe tovarășii aflați în spatele gratiilor, pe cei rămași fără lucru, familiile acestora”.

Stau de vorbă cu tovarășul Teodor Onofrei, vechi activist de partid, mulți ani lucrător la Atelierele C.F.R. din Pașcani și Iași:

— N-aveți o lădiță de cefe-rist? Așa cum minerul își leagă viața și munca de lam- pa lui de miner, așa și cefe-ristul nu poate fi imagi- nat fără lădiță.

A căutat-o și dimineața ne-a adus-o, spunîndu-ne:

— Iată cum arată. A fost lucrată încă în anul 1930... De peste 40 ani. E veche, lemnul a fost ros de carii, balamalele au ruginit. În interiorul ei, pe lângă vasele cu mîncare și unelte de

muncă, în locuri tînuite, pentru a nu fi descoperite de agenții de Siguranță care controlau la poarta ateliere- lor, ascundeam adesea mani- feste și alte materiale de partid.

O batistă de pinză roșie, puțin decolorată, o geantă mică, o pudrieră de piatră, pe al cărei capac s-a incrus- tat data 1936; o mică nicovă din bronz; o fotografie în- gâlbinită, înfățișînd un grup de oameni îmbrăcați în „hai- ne de duminică” și dedesubt data: „1 Mai, la grădina Perjoia”.

Iată și un carnet, ale cărui file se desprind ușor din cotorul putrezit; pe toate paginile sînt înscrise titluri de cărți. Și altele altele.

Păstrate cu grijă de-a lungul timpului, aceste obie- cte stau acum în vitrinele Muzeului de Istorie a Par- tidului Comunist, a Mișcării Revoluționare și Democra- tice din România.

Sala Teatrului „Phœnix”

Duminică 9 Mai 1937, ora 9 jum. dim.

MARE FESTIVAL

Cultural, Muzical și Sportiv

organizat de Societatea Culturală, Muzicală și Sportivă a Personalului Inspectoratelor Principale C. F. R. Iași, S. A. I.

Program:

1) A. H. Sîndel
B. Fe. Lehar	Quartet
Intermezzo al vals din o-
peră „Născut vîntur”	Orchestra S. A. I. sub
conducerea d-ului Prof.
Iosif A. Născu
2) A. Gh. Topirceanu
A. Gh. Topirceanu
C. Mădăraș	Cititorie
Arioso
Cuglar	Muzicant d-ului C. Tălcu
Muzicant d-ului C. Tălcu
Muzicant d-ului C. Tălcu
3) A. G. Verdi
B. C. Porumbescu	Coro Basilei din o-
pera „Luzifer”	Coro basilei din o-
pera S. A. I. sub conducerea
d-ului Prof. I. A. Născu
4) A. Gh. Dima
5) S. P. R. I.	Teatrul „Născut vîntur”, cu scene de
luzifer din o-
pera S. A. I. sub conducerea
d-ului Prof. I. A. Născu	D-ului Mădăraș și D-ului
Călcău, Mădăraș și D-ului
6) F. Mendelssohn
7) F. Krager	„Așa vrea vîntul a vîntur”, Duet pentru 2 tenori, cu ac-
compagnament de orchestra d-ului Gh. Topirceanu și Gh. Păuș
Păuș compozitor pentru Ghid, Claret, Călcău și Păuș	

La Comisarior

Incanta din o-
pera S. A. I. sub conducerea
d-ului Prof. I. A. Născu

1) A. Gh. Dima
2) A. Gh. Dima
3) A. Gh. Dima
4) A. Gh. Dima
5) A. Gh. Dima
6) A. Gh. Dima
7) A. Gh. Dima
8) A. Gh. Dima
9) A. Gh. Dima
10) A. Gh. Dima
11) A. Gh. Dima
12) A. Gh. Dima
13) A. Gh. Dima
14) A. Gh. Dima
15) A. Gh. Dima
16) A. Gh. Dima
17) A. Gh. Dima
18) A. Gh. Dima
19) A. Gh. Dima
20) A. Gh. Dima
21) A. Gh. Dima
22) A. Gh. Dima
23) A. Gh. Dima
24) A. Gh. Dima
25) A. Gh. Dima
26) A. Gh. Dima
27) A. Gh. Dima
28) A. Gh. Dima
29) A. Gh. Dima
30) A. Gh. Dima
31) A. Gh. Dima
32) A. Gh. Dima
33) A. Gh. Dima
34) A. Gh. Dima
35) A. Gh. Dima
36) A. Gh. Dima
37) A. Gh. Dima
38) A. Gh. Dima
39) A. Gh. Dima
40) A. Gh. Dima
41) A. Gh. Dima
42) A. Gh. Dima
43) A. Gh. Dima
44) A. Gh. Dima
45) A. Gh. Dima
46) A. Gh. Dima
47) A. Gh. Dima
48) A. Gh. Dima
49) A. Gh. Dima
50) A. Gh. Dima
51) A. Gh. Dima
52) A. Gh. Dima
53) A. Gh. Dima
54) A. Gh. Dima
55) A. Gh. Dima
56) A. Gh. Dima
57) A. Gh. Dima
58) A. Gh. Dima
59) A. Gh. Dima
60) A. Gh. Dima
61) A. Gh. Dima
62) A. Gh. Dima
63) A. Gh. Dima
64) A. Gh. Dima
65) A. Gh. Dima
66) A. Gh. Dima
67) A. Gh. Dima
68) A. Gh. Dima
69) A. Gh. Dima
70) A. Gh. Dima
71) A. Gh. Dima
72) A. Gh. Dima
73) A. Gh. Dima
74) A. Gh. Dima
75) A. Gh. Dima
76) A. Gh. Dima
77) A. Gh. Dima
78) A. Gh. Dima
79) A. Gh. Dima
80) A. Gh. Dima
81) A. Gh. Dima
82) A. Gh. Dima
83) A. Gh. Dima
84) A. Gh. Dima
85) A. Gh. Dima
86) A. Gh. Dima
87) A. Gh. Dima
88) A. Gh. Dima
89) A. Gh. Dima
90) A. Gh. Dima
91) A. Gh. Dima
92) A. Gh. Dima
93) A. Gh. Dima
94) A. Gh. Dima
95) A. Gh. Dima
96) A. Gh. Dima
97) A. Gh. Dima
98) A. Gh. Dima
99) A. Gh. Dima
100) A. Gh. Dima

**CEA MAI ABSURDĂ
COPILĂRIE**

Din memoriile ultimului împărat al Chinei, Aisin Giorro Pu Yi

- În pavilionul Armoniei Perfecte — prevestiri rele
- „Augusta ceremonie a înălțării pe tron“ ● Peste 50 edificii cu 9 000 încăperi ● Împărăteasa dorește să deseneze ● Zguduitoarea semnificație a 36 fire de iarbă uscată ● „M-am distins la plivirea grădinelor și la căratul apei“ ● O viață începută la 57 ani

Perioada ultimă a dinastiei manciuriene Țing — căreia-i aparținea și ex-suveranul Pu Yi* — a fost dominată — după cum s-a văzut și din episodul publicat în numărul anterior al revistei noastre — de prezența împărătesei văduve Ți Si. În urma morții împăratului Sien-fâng, Ți Si și-a asigurat regența timp de 47 ani (1861-1908), prin aducerea pe tronul Chinei a unor împărați minori. Când aceștia, deveniți majori, s-au dovedit incoșozi, au decedat în mod misterios, lăsând tronul vacant, spre a fi ocupat de un nou împărat-copil.

Penultimul împărat al dinastiei Țing, Guangsü, încercase, în 1898, să preia puterea efectivă, urmărind realizarea unor reforme moderne, cu ajutorul citorva cărturari progresiști. Ți Si, sprijinită de partidul conservator manciurian, l-a arestat pe Guangsü, sechestrându-l într-unul din palatele „Cetății interzise“

În 1908, Ți Si a socotit că era momentul să se debaraseze de Guangsü. În acest scop, a hotărât să numească mai întâi un moștenitor al tronului. Alegerea a căzut asupra lui Pu Yi, fiul cel mai mare al fratelui împăratului Guangsü. În aceste împrejurări a ajuns Pu Yi pe tronul „Cerescului Imperiu“. Numai că autoritara îm-

părăteasă văduvă nu a mai apucat să se bucure și de această nouă regență. La cîteva zile după proclamarea lui Pu Yi ca prinț moștenitor Ți Si a decedat.

Domnia noului împărat a debutat sub auspicii rău prevestitoare. În întreaga Chină se intensifica mișcarea pentru modernizarea Chinei, împotriva rînduie-lilor feudale și a dinastiei manciuriene, care secole de-a rîndul menținuse China în stare de înapoiere și de dependență față de puterile străine. N-au trecut nici trei ani de la întronarea noului împărat și în China a izbucnit revoluția burghezodemocratică. Începută la 10 octombrie 1911, ea s-a încheiat la 17 februarie 1912, cu abdicarea dinastiei și proclamarea Republicii Chineze.

O jumătate de secol mai tirziu, fostul împărat, martor și el al uriașelor transformări revoluționare care au schimbat din temelii înfățișarea Chinei, el însuși cunoscînd o profundă schimbare intimă, și-a publicat memoriile în cartea *Prima jumătate a vieții mele*, apărută la Pekin în 1964, și de atunci în numeroase țări ale lumii.

Titlurile, subtitlurile și ordinea prezentării fragmentelor acestor memorii, aparțin redacției.

* Pentru mai multe detalii privind viața lui Pu Yi vezi cuvîntul introductiv la primul episod publicat în *Magazin istoric*, nr. 2/1974.

În seara celei de-a douăzeci zile a lunii a zecea după calendarul lunar, în cel de-al treizeci și patrulea an al domniei împăratului Guangsü (13 noiembrie 1908), la reședința marelui prinț Ciun era o fierbere neobișnuită. Bunica* nu apucă să asculte pînă la capăt înaltul decret pe care îl adusesese cu sine noul regent că se și prăbuși fără cunoștință. Eunucii și slujitoarele se rezeziră după tinctura de ghimber, iar cineva zori în căutarea unui medic. Dintr-un colț se auzea plînsul unui copil în jurul căruia se agitău cîțiva adulți, încercînd fără succes să-l potolească. Prințul-regent se zăpăcise cu totul. Mai întîi porunci membrilor Consiliului de Stat care-l însoțiseră precum și eunucilor să îmbrace copilul, uîtlînd că bunica zăcea leșinată. Apoi, fu chemat la bunică și uită că era așteptat de demnitarii care primiseră poruncă să-l aducă pe moștenitorul tronului la palat. Între timp, bunica își veni în fire și fu dusă în încăperile dinăuntru, unde viitorul împărat „continua să se împotrivescă decretului”. El țipa din răspuțuri, zăbătîndu-se în mîinile eunucilor care priveau cu disperare la membrii Consiliului de Stat, așteptînd noi instrucțiuni. Aceștia, neștiind cum să procedeze, așteptau, la rîndul lor, ca prințul-regent să-i sfătuiască, dar el nu făcea decît să dea într-una din cap.

„Duceți-mă acasă!”

Toate acestea mi le-au povestit mai tîrziu membrii mai vîrstnici ai familiei; în mine, întîmplările de atunci s-au șters de mult.

Zăpăcelii i-a pus capăt doica mea care făcîndu-i-se milă de mine, îmi dădu sin și mă potoli. Acest lucru i-a liniștit pe domnii care se agitaseră neputincioși în jurul meu. Se sfătuiră cu tata, hotărînd ca doica să mă

poarte în brațe pînă la intrarea în parcul palatului, iar aici să mă predea eunucilor care urmau să mă ducă la Ți Si.

Întîlnirea cu Ți Si mi-o amintesc ca prin ceață. M-am pomenit dintr-o dată în mijlocul unei mulțimi de oameni necunoscuți. Înaintea mea se afla un polog întunecos, dincolo de care mă privea o față îngrozitor de slabă și de urîlă. Era Ți Si. Mi s-a povestit că, vîrînd-o, am izbucnit iarăși în plîns. Ți Si a poruncit atunci să mi se aducă acadele pe bețișoare, dar eu le-am aruncat și am început să țip, cerîndu-mă la doică. Ți Si era nemulțumită. „Ce copil neascultător! Luați-l, duceți-l să se joace!”

A treia zi după înfățișarea mea la palat, Ți Si s-a stins din viață. Au trecut mai bine de două săptămîni, și în cea de-a noua zi a celei de-a unsprezecea luni după calendarul lunar s-a desfășurat „augusta ceremonie a înălțării pe tron”, pe care însă am stricat-o iarăși cu plînsul meu.

Ceremonia a avut loc în pavilionul Armoniei Perfecțe din palatul imperial. Mai întîi am fost dus în pavilionul Căii de Mijloc și al Armoniei, unde am primit felițările ofițerilor din garda palatului. De aici am fost adus în pavilionul Armoniei Perfecțe, unde se adunaseră spre a mă felițita înalții demnitari civili și militari ai statului împreună cu nobilimea. Cînd am ajuns însă în al doilea pavilion și am fost așezat pe tronul înalt și imens, răbdarea mea ajunsese la capăt. Așezat în genunchi, tata mă ținea cu amîndouă mîinile, de teamă să nu mă rostogolesc de pe tron, în vreme ce eu mă zăbeam și țipam printre lacrimi: „Nu vreau aici! Duceți-mă acasă!”. De tulburare, sudoarea sîroia pe fața tatei, în timp ce demnitarii nu conțineau să mi se închine, bătînd plecăciuni cu fruntea de podea. Eu dădeam din mîini și din picioare, urlînd cît mă țineau pu-

terile. Spre a mă liniști, tata îmi spunea într-una: „Nu mai plînge, hai, nu mai plînge! Se sfîrșește totul îndată!”. După ceremonie, pe coridoare, se comentau cu aprindere vorbele lui: „Cum se poate spune că se sfîrșește totul îndată?” Și ce putea să însemne vreau acasă?”. Din discuții răzăbătea pesimismul și se părea că cei prezenți interpretau cuvintele tatei ca pe o prevestire rea.

Autorii de mai tîrziu au scris că eram speriat de gonguri și tobe și că m-am liniștit numai cînd tata mi-a adus o jucărie. De fapt, ceremonia s-a desfășurat într-un moment de doliu și deși se instalaseră instrumente muzicale, ele n-au fost folosite. Iar episodul cu jucăria nici nu a existat. Dar faptul că demnitarii au fost tulburați și speriați de cuvintele tatălui meu corespunde adevărului. Ulterior, unele cărți au scris că n-au trecut nici trei ani și dinastia Țing într-adevăr „s-a sfîrșit”, iar cel care a vrut acasă a fost trimis acasă. Cum se vede, vorbele rostite atunci au fost profetice, iar demnitarii presimțiseră totul de mult.

În realitate, presimțirile lor nu porneau de la niște vorbe scăpate întîmplător. Răsfoind arhivele epocii se poate ușor înțelege de unde proveneau asemenea prevestiri pesimiste. Însemnările dinastice din acea perioadă vorbesc despre înțelegerea revoluțelor antimanciuriene în cadrul armatei, despre activitatea grupurilor de revoluționari și despre nemulțumirea maselor. Documentele vremii consemnează frecvent formulări ca „am suferit înfrîngere”, „ne-am retras” și cu cît numărul acestor constatări sporea, cu atît era mai evidentă apropierea furtunii. Aici se afla pricina reală a spaimii și nervozității curtenilor.

Așa cum am urcat pe tronul imperial fără să pricep ceva din aceasta, trei ani mai tîrziu, tot fără a înțelege ceva, am abdicat de la domnie.

* E vorba de bunica lui Pu Yi.

„Robul“ Pu Dze sfinitează culoarea galbenă

Am fost făcut împărat al dinastiei T'ing la vârsta de doi ani. Trei ani mai târziu, în 1911, revoluția condusă de Sun Yat-sen a răsturnat monarhia. Dar, deși curtea imperială a renunțat la puterea politică, guvernul republican a acceptat să-mi păstreze titlul, palatul și suita, acordându-mi o subvenție anuală în valoare de patru milioane de liang sau 125 000 kg argint pentru acoperirea cheltuielilor mele. Am putut astfel continua ritualul șederii pe tronul imperial înăuntrul zidurilor purpurii ale Cetății Interzise. Ansamblul palatului acoperea mai bine de 720 000 m² iar cele peste 50 edificii pe care le cuprindea însumau 9 000 încăperi. Continuam să fiu slujit de câteva mii de eunuci, mai mult de 100 medici, câteva sute de buclari și o gardă personală alcătuită din mai multe sute de oșteni. În această mică lume am trăit aproape 13 ani, pînă în 1924, cînd am fost îndepărtat din palat de către armata republicană. În Cetatea Interzisă am petrecut cea mai absurdă copilărie din cîte se pot imagina. În momentul în care în China se instaurase republica, iar omenirea intrase în secolul XX, eu continuam să trăiesc după un ritual străvechi, respirînd praful unei lumi de mult apuse și ignorînd cu totul realitățile sociale ale vremii.

De fiecare dată cînd mă întorc cu gîndul la anii copilăriei, înaintea ochilor mi se înfățișează un întreg vîrtej de galben strălucitor: olanele zmălfuite de pe acoperișuri erau galbene, palanșinele erau galbene, căptușeala veșmintelor și a pălăriilor, brîul, vesela de porțelan, copertile cărților, perdelele — toate erau de culoare galbenă. Această culoare aflată doar în proprie-

itatea mea* mi-a sădit din fragedă copilărie sentimentul naturii excepționale a persoanei mele.

Cînd am împlinit 11 ani, la hotărîrea concubinelor imperiale văduve (văduvele împăraților anteriori Tung-dji și Guangsü), am început să primesc vizitele mamei și bunicii mele, pe care nu le văzusem de la urecarea mea pe tron. Împreună cu ele veneau și fratele meu Pu Dze și sora mea mai mică. În timpul primelor vizite mă plictisea prezența lor. Eu și bunica luam loc pe kan**. Bunica privea cum așez piesele de domino, în vreme ce mama, fratele și sora mea stăteau nemișcați în picioare, într-o atitudine de respect, urmîrind cu privirea jocul nostru. Mai târziu, am hotărît să-mi vizitez frații la reședința lor, în Palatul Iang-sin-dien.

Într-o zi l-am întrebat pe Pu Dze: „Cu ce vă jucați între voi?“

— „Robul Pu Dze știe să se joace de-a v-ași ascunselea“, a răspuns politicos fratele meu, doar cu un an mai mic decît mine.

— „Și voi vă jucați de-a v-ași ascunselea?“

Eram foarte bucuros. Eu mă jucasem cu eunucii, dar nu avusesem încă niciodată prilejul să mă joc cu cei de vîrstă mea. Am început să ne ascundem. Fratele și sora mea au uitat cîrînd eticheta convențională. Am lăsat special în jos stururile pentru ca în încăperea să fie întineric. Surorii mele, care era cu doi ani mai mică decît mine, îi era frică, dar era în același timp și veselă, iar noi o speriam de prin unghere. Se auzeau risete și strigăte vesele. Cînd ne-am plictisit de joacă ne-am așezat pe divane să ne odihnim.

* În China imperială culoarea galbenă era rezervată exclusiv pentru uzul personal al împăratului; oricine alținea ar fi folosit-o era pedepsit.

** Platformă de cărămidă care slujește drept loc de primire și pași, pe sub care trec fumurile sobei, încălzind astfel încăperea.

Eu i-am pus să inventeze un joc nou. Pu Dze începu să se gîndească și, deodată, fără să spun nimic, începu să se uite la mine și zîmbi.

— „Ai găsit ceva?“

El continua să zîmbească.

— „Spune-mi repede la ce te gîndești“, l-am grăbit eu, nerăbdător să aflu ce joc născocise.

— „Eu crezusem, ah! robul Pu Dze îndrăznise să creadă că împăratul nu este ca ceilalți oameni, că seamănă cu cei de la teatru, bătrîni, cu bărbi lungi...“

Și cu mîna făcu un gest, de parcă și-ar fi lipit o barbă, fără a bănuși că tocmai acest gest îi va aduce neplăceri. Cînd Pu Dze a ridicat mîna am observat că minca lui avea căptușeala de o culoare binecunoscută mie. Dintr-o dată m-am schimbat la față:

— „Pu Dze, cum îți îngădui să folosești această culoare?“

— „Păi... n-aveți culoarea pierșicii?“

— „Prostii! Acesta este galben strălucitor imperial!“

— „Mă supun, mă supun!“ Pu Dze se ridică în picioare și se trase deoparte, cu spatele îndoit și cu fruntea plecată. Sora mea se ascunse în spatele lui, gata-gata să izbucnească în plîns. Eu am continuat:

— „Asta este culoarea imperială și nu ai voie să te jolosești de ea!“

— „Mă supun!“

În clipa aceea, fratele meu devenise din nou un simplu supus al meu.

Aceste cuvinte „mă supun“ sînt astăzi de mult ieșite din vorbire și aducîndu-mi acum aminte de ele îmi vine fără voie să zîmbesc. La acea dată eram însă obișnuit să mi se răspundă astfel și ori-care alt răspuns m-ar fi nemulțumit. Eram deprins ca toți să cadă în genunchi la ivirea mea și să mi se facă plecăciuni cu fruntea la pămînt. De mic copil am văzut cum oameni mult mai în vîrstă decît mine, adeseori bătrîni cu părul și barba albă, cădeau în genunchi în fața mea și băteau temenele

cu fruntea de podea. Printre aceștia se aflau foști demnitari ai imperiului, ca și ru-dele mele, oameni înveșmînțați în halate lungi, după vechea modă, sau demnitari republicani, îmbrăcați în costume europene.

Costisitoarea „coadă” imperială

Mi s-a povestit că un tî-năr, citind Visul în pavilionul roșu* a fost extrem de mirat și nu putea în nici un fel să înțeleagă pentru ce în jurul mîtușii Dzia și a suricarei Wang Fāng [personaje din roman — n.n.] se găsea întotdeauna un alai mare de oameni. Chiar atunci cînd cele două personaje treceau dintr-o încăpere în alta, această mulțime, care pur și simplu roia în jurul lor, le urma pas cu pas. De fapt, „coada” descrisă în roman era cu totul neînsemnată față de ce exista la palat. Iar ceremonialul desfășurării unei zile, așa cum era prezentat în roman, apărea ca o umbră palidă în comparație cu fastul unei zile la curte. În orice moment al zilei, fie că mă duceam la Palatul Yu-ting-gung, unde îmi făceam lecțiile, sau la palatul concubinelor imperiale văduve să le fac vizita zilnică, ori dacă mergeam să mă plimb prin grădină, eram veșnic însoțit de o vastă procesiune. Cînd vizitam Palatul de vară Ihāyuen, aflat în afara incintei Cetății Interzise, mă însoțea nu numai un cortegiu de zeci de automobile, dar și poliția republicană, invitată special cu acest prilej și care se posta de-a lungul străzilor. Fiecare vizită de acest fel costa mii de yueni. Dar, chiar atunci cînd ieșeam să mă plimb în curtea palatului, alaiul era nu mai puțin impresionant. Înaintea tuturor pășea un eunuc care îndeplinea rolul unui claxon

de automobil, strigînd într-una ceva în genul „ci-ci”, avertizînd pe oricine s-ar afla în cale să se dea la o parte. La 20-30 pași în urmă veneau doi eunuci principali, după care, zeci pași mai înapoi, mergeam eu sau împărăteasa.

Cînd eram purtat în palanchin, de ambele părți pășeau doi eunuci gata să-mi îndeplinească orice dorință. Dacă mergeam pe jos, cei doi eunuci mă sprijineau de subsuori. În spatele meu pășea un alt eunuc cu un baldachin mare de mătase. Veneau apoi zeci de slugi și eunuci, ducînd fiecare diferite obiecte: fololii, pentru cazul cînd aș fi vrut să mă odihnesc, schimburi de haine, umbrele de soare și de ploaie, cutii cu prăjituri și gustări și, bineînțeles, ceainice cu apă fierbinte și servicii de ceai, purtate de către eunucii de la bucătăriile imperiale. Urma apoi o farmacie de prim ajutor cu toate medicamentele imaginabile, duse de către eunucii de la farmacia imperială. Se aflau acolo licori preparate din rogoz, crizanteme, rădăcini de trestie, frunze și scoarți de bambus, iar vara — pilule pentru reglarea respirației, tablete pentru liniștirea sistemului nervos, pilule răcoritoare, leacuri pentru colici și prafuri dezinfectante. Pe deasupra, în toate anotimpurile anului, mă urmau, cele „trei licori ale nemuririi”, care reglau activitatea digestiei și multe alte leacuri de acest fel. În sfîrșit, la urmă, veneau eunucii cu oalele pentru urinat. Cînd mergeam pe jos, palanchinul gol era purtat în preajma mea. Iarna se folosea un palanchin călduros și vara unul răcoros. Această „coadă” pestriță, care număra zeci de persoane, pășea în liniște și bună orînduire.

Adesea îi puneam însă pe însoțitorii mei în încurcătură. Ca oricărui copil, îmi plăcea să alerg. Suita, care, potrivit cerințelor protocolului, se străduia să mă urmeze pas cu pas, alerga și ea după mine. În scurt timp, dregătorii curții își pierdeau

finuta și abia își mai puteau trage suflarea de oboseală. Cînd m-am făcut mai mare, am ajuns să înțeleg că în asemenea împrejurări puteam comanda. Acum, dacă aveam chef să alerg, porunceam curtenilor și eunucilor să se oprească și să mă aștepte. Mai tîrziu, cînd am învățat să merg pe bicicletă, însoțitorilor mei le venea cu ațit mai greu să se fiină după mine. Atunci am dispus ca toate pragurile palatului să fie răzuite, așa încît să mă pot plimba cu bicicleta oriunde doream. Cînd mergeam însă în vizită la

„...am urcat din nou pe tron, devenind împăratul marionetă al statului „Manciuko”

* Roman clasic chinez din sec. XVIII, care descrie viața la curtea unei mari familii aristocratice.

concubinele imperiale, ceea ce se întâmpla în fiecare zi, sau când mă duceam la lecții în Palatul Yu-ting-gung mă însoțea, ca de obicei, un lung alai de curteni. Dacă această procesiune nu m-ar fi urmat aș fi simțit că îmi lipsește ceva. Îmi aduc aminte că atunci când mi s-a povestit că împăratului Tsung-djang* din dinastia Ming îi rămăsese în ultimele momente de viață doar un singur eunuc, eram străbătut de un fior de groază.

* Ultimul împărat al dinastiei Ming, care și-a pus capăt zilelor în 1644, în momentul ocupării Capitalei de către trupele țărănilor răsculați sub conducerea lui Li Dzt-tsang.

Zece mii de ani de viață...

Dar probabil că eforturile cele mai mari și mai costisitoare erau legate de ceremonialul servirii meselor. Existau o serie întreagă de cuvinte specializate pentru hrana împăratului și nimănui nu-i era permis să facă vreo greșeală în această privință. Cuvântul „mîncare” era cu desăvîrșire exclus, în locul lui fiind folosit cuvîntul „bucate”. „A mîncă” era înlocuit prin „a primi bucatele”, iar în loc de „a servi masa” se spunea „a oferi bucatele” și

asa mai departe. Ora mesei nu era fixă, depinzînd de hotărîrea împăratului. Era de ajuns să rostesc „oferiți bucatele” pentru ca un eunuc să-l anunțe imediat pe eunucul-șef al palatului care, la rîndul lui, transmitea porunca eunucului de la porțile palatului. Acesta îl informa de îndată pe eunucul-șef al bucătăriei imperiale, care se afla în Palatul Si-tsuang-dzie. Cîteva clipe mai tîrziu, de aici pornea o procesiune asemănătoare celor obișnuite la ospețele de nunta. Zeci de eunuci îmbrăcați în mare finuță duceau mesute de diferite dimensiuni, pe care erau purtate sute de cutii lăcuite în roșu și pictate cu dragoni auriși. Procesiunea se îndrepta în pas grăbit spre palatul imperial, unde bucatele erau preluate de alți eunuci, purtînd mînceușe albe, care așezau masa în sala de Răsărit a palatului. De obicei felurile principale ocupau două mese. Pe o a treia masă se afla serviciul de ceai. Alte trei mese erau ocupate cu condimente, orez și diferite sosuri. Pe o măsufă aparte erau înșirate legume murate. Întreaga veselă era din porțelan galben, împodobită cu dragoni aurii și cu hieroglife care alcătuiau inscripția: „Zece mii de ani de viață îndelungată — fără de sfîrșit”. Iarna se foloseau vase de argint, așezate în castroane de porțelan umplute cu apă fierbinte. În fiecare vas cu mîncare se afla cîte o plăcușă de argint, cu care se verifica dacă mîncarea nu este otrăvită. Tot în același scop, fiecare fel era mai întîi gustat de un eunuc, ceea ce se numea „probarea bucatelor”. Apoi mîncărurile erau înșirate pe mese și în clipa în care eu urma să iau loc, un eunuc porunceă: „Ridicați capacele!”. Cîțiva eunuci ridicau de îndată capacele de argint care acopereau farfuriile cu mîncare, le puneau în cutii mari și le scoteau din sală. Era rîndul meu să „primesc bucatele”.

Pu Yi la o paradă militară străină, la Tientsin

Ce feluri de mâncare se serveau la o masă? Împărăteasa Lung Yu avea de fiecare dată aproximativ o sută de feluri principale, așezate pe mese. Această ordine o preluea de la Tî Si. Eu aveam mai puține, aproximativ treizeci de feluri. Am găsit ciorna unui meniu, datată la doua luni a celui de-al patrulea an al domniei Suen Tung (1912), în care sînt trecute „bucatele de dimineață” servite în ziua respectivă:

„Clapon gras cu ciuperci; rață în sos; curcan cu castane; vasol de vacă fiert în aburi; măruntăie fierte; file de carne cu varză, fierte în aburi; carne de miel înăbușită; miel cu spanac și brinză de soia, preparate la aburi; carne afumată cu varză; file de miel cu ridichi; bucăți de rață fierte înăbușite în sos cu trepangi; ciuperci prăjite; file de carne fiert înăbușit cu muguri de bambus; tocniță de miel; paturi de carne în foaie de aluat subțire; boabe de soia sărate; afumături prăjite în sos de ardei; fructe uscate supă de carne”.

Pentru 6 persoane 2 000 kg de carne pe lună

Mîncărurile care îmi erau aduse cu atîta ceremonie nu erau însă destinate consumului. Ele erau așezate pe mese numai ca decor și pentru că eticheta curții cerea ca prînzul împăratului să fie însoțit de fast. Se știe că încă din timpul domniei lui Guangsu, împăratul își potolea foamea nu cu aceste feluri pregătite în bucătăria imperială, unde așteptau pe foc o jumătate de zi sau o zi întreagă porunca de a fi aduse la masă, pînă se uscau și își pierdeau orice gust. Împărăteasa și concubinele își aveau bucătăria lor proprie, cu bucătări de prima clasă și pregătind mîncăruri excelente, care îmi erau trimise și mie. Erău de fiecare dată cam douăzeci de feluri

de mîncare. Aceste bucate erau puse în fața mea, iar ceea ce se pregătea în bucătăria imperială stătea la distanță, într-o parte.

Cît trebuia să se cheltuiască pe lună pentru a minca în acest fel? Am găsit registrul „cheltuielilor zilnice ale bucătăriei imperiale pentru carne și păsări pe data de treisprezece a celei de-a noua luni a celui de-al doilea an al domniei Suen Tung”.

Judecînd după acest registru, pentru familia noastră de șase persoane se foloseau într-o lună aproape 2 000 kg carne și 388 găini și rațe. Din această cantitate, 810 kg carne și 240 păsări erau destinate pentru hrana mea personală, un copil în vîrstă de cinci ani. În afară de aceasta, familia noastră era slujită în fiecare zi de un mare număr de oameni: membri ai Consiliului de Stat, străji, educatori, membri ai Academiei de Științe, pictori, calligrafi, eunuci, șamani care veneau pentru îndeplinirea jertfelor zilnice, precum și multe alte persoane care luau, de asemenea, masa în palat. În plus se pregăteau în fiecare zi o serie de specialități care costau cu mult mai scump decît mîncărurile obișnuite. În cursul lunii respective s-au consumat peste normă 15 922 kg carne, 412 kg untură de porc și 4 786 păsări, fără a pune la socoteală pește, crabii și ouăle. Toate acestea reprezentau o cheltuială suplimentară de 11 641,7 liang argint. Este evident că, pe lângă o anumită parte care pur și simplu se fura, aproape tot restul se irstea în van, cu un singur scop de a manifesta considerație față de persoana împăratului. În aceste cheltuieli nu au fost incluse plățile pentru nenumăratele prăjituri, fructe, dulciuri și băuturi care se cumpărau în tot cursul anului.

Tot așa cum se gătea multă mîncare care nu se minca și hainele se coseau în număr mare și nu erau purtate. Împărăteasa și concubinele aveau prevăzută o anumită sumă pentru haine, dar pen-

tru împărat nu exista nici un fel de limită. Mi se coseau haine tot anul și nici eu nu le știam numărul. În tot cazul eram întotdeauna îmbrăcat în veșminte noi. Am în fașă o notă care poartă titlul: „Costul materialelor pentru veșmintele de deasupra cusute în perioada dintre a șasea zi a lunii a zecea și a cincea zi a lunii a unsprezecea”. Nota nu indică anul. Potrivit acestei însemnări, în acea lună s-au confecționat pentru mine unsprezece caftane îmblănite, șase caftane de paradă, două veste de blând și treizeci de costume călduroase.

Folosirea veșmintelor se făcea, de asemenea, potrivit unei ordini bine stabilite. În cursul unui an se cuvea să schimb de douăzeci și opt de ori caftanele de purtare. Începeam cu halatul căptușit cu blând neagră și albă, pe care trebuia să-l îmbrac în ce-a de-a nouăsprezecea zi a lunii înflă, și isprăveam cu haina de samur pe care o îmbrăcam în prima zi a celei de-a unsprezecea luni. Bineînțeles, în timpul sărbătorilor și al ceremoniilor oficiale purtam haine și podoabe și mai bogate.

Ritualurile sumptuoase și ceremoniile pline de fast necesitau instituții speciale și un numeros personal. De treburile interne ale familiei imperiale se ocupa Departamentul curții, în cadrul căruia se aflau șapte direcții: direcția visteriei palatului, direcția străzii palatului și a vînditorilor imperiale, direcția ceremoniilor, direcția financiară, direcția grajdurilor imperiale, direcția juridico-administrativă și direcția construcțiilor. Pe lângă cele de mai sus, mai existau patruzeci și opt de alte diverse secții. Fiecare direcție dispunea de magazii și ateliere proprii. Direcția visteriei palatului, de pildă, avea în grijă șase magazii: tezaurul argintăriei, tezaurul blămurilor, tezaurul porțelanurilor, tezaurul ferăstrurilor de mătase, depozitul veșmintelor și cel al ceauiului. După cum consem-

Cetăreanul Pu Yi primind la Grădina Botanică din Pekin, explicațiile unui lucrător...

nează „Raportul general asupra rangurilor dregătorești”, întocmit în toamna primului an al domniei Suen Tung, Departamentul curții număra 1 023 oameni.

Secția dorințelor

În această cifră nu intrau străjile, eunucii și aghiotanții. În primul an al republicii, numărul lor s-a redus la șase sute și ceva, iar în anul în care am părăsit palatul rămaseseră aproximativ trei sute. Sarcinile unora dintre ei erau cu totul neten- semnate. Am să dau un singur exemplu. Între cele patruzeci și opt de secții se afla una cu numele de „Secția dorințelor” care exista special pentru a sluji împărăteasa și concubinele imperiale atunci când ele doreau să deseneze sau să se ocupe de caligrafie. Dacă împărăteasa dorea să deseneze ceva,

personalul secției respective schița mai întâi contururile tabloului, împărătesei rămânându-i doar să-l coloreze și să se semneze. Când împărăteasa se ocupa de caligrafie, specialiștii din Palatul Maoindien îi puneau de obicei la dispoziție modele de hieroglife în diverse grafii. Tot așa procedau și membrii Academiei de Științe. În felul acesta au apărut în ultimii ani ai dinastiei inscripțiile care erau atribuite pensulei împărătesei.

În afara ceremoniilor, un anumit rol în educația mea l-a jucat și arhitectura edificiilor palatului și obiectele păstrate în palat. Inutil să spun că numai împăratul putea folosi olane galbene smălțuite. Înălțimea construcțiilor era diferită pentru edificiile imperiale. De mic copil mi s-a spus, iar eu credeam pe deplin, că sint Fiul sacru al Cerului. Eram convins că „întregul univers aparține împăratului” și că nici măcar pe-

tecul de cer de deasupra capului nu este al nimănui altcuiva. Se spunea că împăratul Tienlung (1736-1796) interzisese să se arunce ceva de pe teritoriul palatului. El a cules câteva fire de iarbă și le-a pus în palat pe o masă, poruncind eunucilor să verifice zilnic dacă toate firele sînt la locul lor. În anii cît am trăit în palat, aceste fire de iarbă, în număr de treizeci și șase și cu o lungime de 4 centimetri, au stat neclintite într-o vază de cloisonné în Palatul Langsindien. Ele îmi deșteptau o nemărginită stimă și respect față de un strămoș renumit și ură nestinsă la adresa revoluției din 1911, care ne răsturnase de la putere. Ceea ce eu nu știam însă era faptul că în vreme ce urmașii lui Tienlung au păstrat neclintite niște fire de iarbă uscate, mari porțiuni din teritoriul țării, care numărau mii și mii de li, au fost distruse de aceștia puterilor străine*

Cheltuielile familiei imperiale erau greu de calculat. Potrivit cu „Tabelul cheltuielilor în al șaptelea an al domniei Suen Tung în comparație cu cei trei ani precedenți”, întocmit de Departamentul curții, „cheltuielile în cel de-al patrulea an al republicii au depășit 2 790 000 liang de argint”. Ulterior, în al optulea, al nouălea și al zecelea an, suma a fost an de an redusă. Cu toate acestea, cheltuielile minime au reprezentat totuși 1 890 000 liang de argint. Cu alte cuvinte, datorită toleranței autorităților republicane, o mîndă de oameni în frunte cu mine respectau, ca și în trecut, ritualuri fastuoase și trăiau cu pompa de odinioară, înroșind fără milă și fără nici o finalitate ceea ce poporul realizase cu su- doare și sînge.

* Între 1859 și 1901 au fost concesionate puterilor străine 23 teritorii chineze, la care se adăugau așa-numitele settle- ments internaționale în șapte orașe din China.

Unele reguli care domneau la curte erau dictate nu numai de cerința pentru fast, ci erau îndreptățite de situația reală. Așa, de exemplu, plăcuțele de argint care se puneau în mîncare, sistemul gustării bucatelor oferite la masă și toate măsurile de prevedere la ieșirea din palat, aveau drept scop să împiedice un atentat. Se spune că împărații nu aveau toatele pentru că aici s-a încercat asupra unuia dintre ei un atentat. În general, însă, toate aceste ritualuri și reguli mai convinseseră de un lucru: eu sînt o ființă excepțională, care domnește deasupra tuturor și care îi stăpînește pe toți ceilalți.

Visuri de restaurare

Această ambianță a dat naștere în mintea mea celor mai reacționare ambiții politice. Nu mă puteam împăca cu căderea dinastiei Ţing și eram hotărît să împun din nou domnia familiei Aisin Gioro.

În 1924, cînd mai crescusem și începusem să-mi administrez singur treburile, trupele naționaliste, sub conducerea generalului patriot Fāng-Yu-siang, au ocupat pentru scurt timp Pekinul. Am fost alungat din Cetatea Interzisă, ceea ce mi-a sporit în și mai mare măsură teama și ura față de revoluționari și mi-a aprins în suflet mai puternică dorința de restaurare.

Din Pekin am fugit la Tientsin, găsindu-mi refugiu pe teritoriul concesiunii japoneze. Nu aveam însă intenția să-mi petrec în această zonă tot restul vieții. Împreună cu un grup de monarhiști fanatici conspiram, încercînd să obținem sprijinul clicilor militariste și să-i atrag de partea mea, cumpărîndu-i, pe politicienii reacționari. Militariștii s-au prăbușit însă unul după altul în furtuna revoluției populare, iar planurile monarhiștilor s-au do-

vedit a fi himerele unor imbecili. Mi-am dat seama că singura mea speranță o constituia doar ajutorul imperialiștilor străini.

De tîndr căpălasem o mare atracție pentru „străini”, mai bine-zis pentru clasele sus-puse din Europa, America și Japonia. Împărtaşeam o adulație orărbă față de tot ceea ce privea civilizația apuseană. Acest lucru îl datoram, în primul rînd, dascălului meu englez Sir Reginald Fleming Johnston, fost secretar al guvernatorului orașului Hong Kong și șef administrativ al portului Weihaiwei, concesiune britanică în provincia Șantung. El mi-a insuflat ideea „superiorității” culturii apusene.

Ambasadorii Angliei, Japoniei și Olandei protestaseră deja pe lîngă guvernul republican împotriva alungării mele din palatul imperial. La Legația japoneză din Pekin, primul meu refugiu, iar apoi în concesiunea japoneză din Tientsin eram tratat în continuare ca „Împărat al Marii Dinastii Ţing”. Mă aflam sub „protecția” consulilor generali și ai comandanților de garnizoane străine de pe teritoriile concesionate ale Statelor Unite, Angliei, Japoniei și Franței. De ziua națională a acestor state eram invitat să le trec în revistă trupele, iar cu prilejul Anului nou și a zilei mele de naștere primeam din partea lor felicitări. Japonezii, îndeosebi, din motive care ulterior au ieșit clar la lumină, îmi acordau o atenție specială. Cînd, la invitația consulului general al Japoniei, Shigeru Yoshida, am vizitat o școală primară pentru copii rezidenților japonezi, elevii m-au primit alinații de o parte și de alta a cărării, fluturînd stegulețe manciuriene și strigînd „Banzai!”*.

Din toate aceste motive, imperialiștii străini, care vreme de o sută de ani n-au

adus decît vărsare de sînge și suferințe poporului chinez, mi se păreau deosebit de simpatici. Nu este de mirare că atunci cînd, în 1931, japonezii au ocupat provinciile de nord-est ale Chinei și întreaga țară fierbea de indignare, la „reședința imperială temporară” din Tientsin domnea o atmosferă sărbătorească. Simțeam că momentul restaurării a sosit.

„Consimțămîntul imperial”

Lucrurile păreau să se desfășoare așa cum le dorișem. Japonezii creaseră în China de Nord-Est, vechea patrie a poporului manciurian și legănul dinastiei Ţing, un așa-zis stat „independent”, cu numele de „Manciuko”. Eu am urcat din nou pe tron, devenind împăratul-marionetă al noului stat. Japonezii nă foloseau atît ca paravan, cit și ca unealtă în scopul consolidării ocupației lor militare a acestei întinse regiuni din China. Eu credeam că, la rîndul meu, i-aș fi putut folosi pentru a-mi realiza marea mea vis: restaurarea dinastiei Ţing.

În răstimpul celor 14 ani de existență a „Statului Manciurian”, nord-estul Chinei devenise un adevărat iad. Între 1932 și 1945, armata japoneză de ocupație și trupele colaboraționiste au asasinat în cursul „campaniilor de pedepsă” nu mai puțin de 76 000 luptători anti-japonezi și oamezi nevinovați. În fiecare an, cîte o jumătate de milion de bărbați între 18 și 50 ani erau recrutați cu forța la muncă obligatorie. Zeci de mii dintre ei au pierit din pricina tratamentului crud la care au fost supuși. Numai în anul 1944 au fost jefuite de la populație 8 000 000 tone de cereale.

Toate acestea se făceau cu „consimțămîntul meu imperial” și în numele meu.

Consideram că pentru restaurarea „onoarei și gloriei”

* „Zeci de mii de ani să trăiască!”. Salutul rezervat împăratului în Japonia.

Casei Aisin Gioro, pentru satisfacerea ambițiilor mele personale și pentru cîștigarea tronului imperial, nu era rușinos să-mi trădez țara și să comit nenumărate crime sîngeroase împotriva populației din provinciile de nord-est. Viața mea privată era, de asemenea, complot degenerat. Eram suspicios la adresa tuturor, făceam crize de furie pentru orice fleac și îi tratam pe toți cei care mă înconjurau cu o cruzime calculată. Viața de desfrîu și o stare nervoasă permanentă mă slăbiseră atât de mult, încît, deși nu aveam decît treizeci de ani, mă fineam doar cu medicamente și injecții. Umbra morții părea că mă

urmărește în permanență. Odată cu prăbușirea imperialismului japonez în China, moartea devenise pentru mine un pericol real. Împreună cu suita mea și cu alte oficialități ale statului marionetă am fost arestat de către trupele sovietice care au ajutat la eliberarea provinciilor de nord-est. Am fost duși în Uniunea Sovietică, unde am petrecut în detențiune cinci ani. În 1950 am fost trimiși înapoi în China. Cînd trenul care ne transporta a intrat pe teritoriul Chinei, am simțit că-mi ies aproape din minți de teama umilințelor de nesuportat și a răzbunării sîngeroase care bănuiam că mă așteaptă.

Marea școală

Dar ororile de care mă temeam nu s-au petrecut. Cînd trenul s-a oprit la Șăniang, am fost escortați la Departamentul Securității Publice, unde un funcționar al Guvernului Popular ne-a îndemnat să studiem și să ne reeducăm. De la Șăniang am fost duși la Fușun. Aici, la centrul unde criminalii de război japonezi, fostele marionete ale „statului Manciuho” și criminalii gomindaniști erau deținuți separat, lucram în fiecare zi cîte patru ore și studiam alte patru ore. Aveam mîncare îndestulătoare și îmbrăcăminte caldă, o clinică și o baie. Ne puteam permite diverse recreații. Niciodată gardienii sau ostașii nu ne-au insultat sau brutalizat, iar bătaia sau înjurăturile erau pur și simplu inexistente. Un vizitator din Birmania a exclamat uimit: „Bine, dar asta nu este o închisoare! E mai curînd un fel de școală mare”.

În acest cadru am început o viață cum nu mai cunoscusem niciodată pînă atunci. Pentru prima oară de cînd mă știam mi se spunea pe nume, trăiam într-un grup și îmi încercam puterile în munca fizică. Am început să studiez lucruri cu totul deosebite față de doctrinele lui Confucius și Mencius*. Ni se fineau cursuri cu privire la societatea feudală chineză și la istoria Chinei din ultima sută de ani. Datele aflate le comparam cu ceea ce știam eu despre perioada finală a dinastiei Tîng și cu propria mea experiență și activitate. Fie că îmi plăcea sau nu, nu puteam nega faptul că în cursul ultimului secol China decăduse devenind, dintr-un stat suveran, o semicolonie și o colonie a puterilor străine. Mi-am dat seama cu durere de sufe-

...Împreună cu soția, asistentă medicală, plecînd la lucru

* Filozofi din China antică. Doctrina confucianistă a fost ideologia oficială a statului chinez feudal.

rinfele înspăimântătoare pe care le-au provocat acțiunile mele. În acest moment, administratorii centrului au considerat că sîntem pregătiți să ni se arate fara, despre care în realitate nu știam nimic.

Am vizitat fabrici, mine, gospodării agricole, instituții de sănătate, organizații culturale și multe alte locuri din China de Nord-Est. Am văzut cu ochii noștri construcții impresionante și îmbunătățirea vieții poporului într-o țară independentă și în plină dezvoltare. Contrastul dintre trecut și prezent m-a făcut să înțeleg și mai bine crimele pe care le comisese. Mi-am dat seama că singura cale către o viață demnă și folositoare era reeducarea. Trebuia să devin un om în sinul poporului meu.

Opt cutii în două ore

Din prima zi a vieții mele, pentru a fi hrănit nu aveam decît să deschid gura. Pentru a fi îmbrăcat, trebuia doar să întind mîna. Chiar în prima perioadă la Fușun continuam a considera sub „demnitatea” mea să-mi umplu eu însumi ceașca cu orez, să-mi car apă sau să-mi spăl hainele. Eram slujit de nepoții mei, și ei criminali de război. Cu timpul, am început să mă simt stînjinit de faptul că eram singurul care nu făcea nimic, în vreme ce toată lumea munca. Am început prin a mă îngriji singur de nevoile mele curente. Apoi mi-am luat rîndul la măturatul camerei și la spălatul vaselor.

În 1953 am făcut prima încercare de a ne angaja într-o muncă productivă. Confectionam cutii de carton pentru o fabrică de creioane. Treaba mi s-a părut la început nouă și amuzantă. Dar, în curînd, am observat că în vreme ce eu făceam abia o cutie, alții isprăveau cîteva. Pe de-asa-
pra ale mele arătau altfel

decît ale altora — erau cu inscripția așezată pe dos. După cîteva zile am atîns recordul meu absolut — opt cutii corecte executate în două ore, față de treizeci de cutii cite realizau ceilalți. În ziua aceea, gardienii ne-au cumpărat din banii cîștigați de noi, bomboane. Într-un fel, aceste bomboane, primul lucru pe care l-am cîștigat prin propria mea muncă, mi s-au părut mai bune decît toate dulciurile pe care le mîncasem vreodată.

Descurajarea care mă cuprinsese — văzîndu-mi prostia și neîndemînarea — a dispărut treptat în a doua jumătate a anului 1953, cînd am început să ne ocupăm de cultura legumelor. Tot nu puteam face o treabă mai delicată, cum ar fi asamblarea ramelor pentru plante sau transplantarea răsădurilor, dar m-am distins la plivirea grădinilor și la căratul apei. Am insistat, de asemenea, să car cărbune cu cobilița, deși gardianul încercase să mă convingă să renunț, temîndu-se că această muncă ar putea fi prea grea pentru mine. Spre surpriza mea și a celorlalți, m-am descurcat însă aproape la fel de bine ca și unii tineri din lagăr.

Într-o zi, directorul lagărului m-a văzut și m-a întrebat zîmbind:

— „Cum a fost pofta dvs. de mîncare în aceste zile?”

— „Trei cești mari de orez la fiecare masă”.

— „Și cum v-ați simțit cu sănătatea?”

— „N-am mai avut tulburări gastrice”.

— „Somnul?”

— „Adorm din clipa rînd pînă capul pe pernă”.

Gardienii și deținuții care au auzit conversația au izbucnit într-un ris plin de bunăvoință. Am ris și eu și m-am simțit foarte fericit. Munca nu numai că mi-a îmbunătățit sănătatea dar, ceea ce este mai important, mi-a schimbat treptat modul de a gîndi și de a privi lumea.

Bijuteriile din geamantanul negru

Aș putea umple volume întregi vorbind despre ajutorul pe care personalul lagărului mi l-a acordat, despre dificultățile pe care le-a întâmpinat și răbdarea de care a dat dovadă pentru a face din mine un om nou. Spațiul nu-mi permite să istorisesc aici decît un singur incident.

Într-o zi din vara anului 1952, nepotul meu Tșân Jui mi-a înmînat pe ascuns un bilețel, în vreme ce împărțea mîncarea. Era împotriva regulamentului, așa că pentru a-l citi am așteptat pînă cînd toată lumea a adormit. În bilețel scria: „Noi am comis cu toții crime și avem datoria să mărturisim totul autorităților. Ai mărturisit despre obiectele pe care le-am ascuns pentru tine în geamantanul negru? Dacă vei lua inițiativa și îți vei descărca sufletul, autoritățile vor da cu siguranță dovadă de clemență”.

Tșân Jui era unul din nepoții care mă slujiseră fără încetare din momentul în care devenisem împărat-marionetă. „Obiectele” ascunse în geamantanul negru cu fund dublu erau o serie de bijuterii rare, luate la plecarea mea din palat.

Conținutul bilețului m-a răscolit în cel mai înalt grad. De aproape doi ani nu pregețam să declar că regret toate crimele mele, dar păstrasem tăcere asupra acestui tezaur. Dacă l-aș fi scos acum la iveală, nu însemna să admit că am mințit față de Guvernul Popular și că tot ceea ce spuseseam n-a fost adevărat? Va da oare guvernul dovadă de clemen-

fă față de mine? Și, totuși, dacă în loc să mărturisesc pe loc așa mai fi așteptat cîtva timp, n-ar fi fost oare mai rău?

Vreme de zece zile m-am frământat în jurul acestei probleme, tocindu-mi nervii la maximum. În cea de-a unsprezecea zi m-am dus la directorul lagărului și i-am mărturisit întreaga chestiune. „Aceste comori sînt proprietatea poporului și eu am încercat să le țin pentru mine, am spus eu. Știu acum că nu am dreptul la ele. Am hotărît să le predau Guvernului Popular”.

Directorul lagărului m-a poftit să iau loc și mi-a spus: „Este un lucru foarte bun că ai luat inițiativa de a mărturisi acest lucru. Aceasta dovedește că ai făcut progrese în educarea dv. Cît privește bijuteriile, păstrați-le”.

Eu am insistat să le predau. În cele din urmă, directorul a consimțit să le primească spre păstrare temporară la administrație, oferindu-mi, în schimb, o recipisă de primire.

Această întorsătură a evenimentelor era complet neașteptată. Mi se luase de pe inimă o mare greutate.

Doi ani mai tîrziu am aflat de la director ce se întîmplase înainte de mărturisirea mea. Tșan Jui, după ce și-a dat seama că, tăcînd, ar proceda greșit, a raportat administrației ceea ce știa despre bijuterii, cerînd percheziționarea bagajelor mele și confiscarea obiectelor prețioase. Dar în loc să procedeze după suges-

tia lui Tșan Jui, conducerea lagărului l-a sfătuit pe nepotul meu să-mi scrie biletul respectiv, stimulîndu-mă astfel încît inițiativa să vină din partea mea. Ei doreau ca predarea bijuteriilor să se facă în modul cel mai profitabil pentru educarea mea, să mă determine să-mi dau eu însumi seama că politica de clemență față de cei care își recunosc crimele, (dar de pedeapsă severă față de cei care refuză să procedeze astfel), rămînea valabilă chiar și pentru un fost împărat.

Au trecut alți patru ani pînă cînd conducerea lagărului s-a convins că am înțeles într-adevăr că bijuteriile aparțin poporului și că trebuiau înapoiate acestuia. La cererile mele repetate, bijuteriile au fost acceptate ca relicve istorice și au fost predate statului.

Generozitatea poporului

După eliberarea din lagăr am început o viață nouă ca cetățean al Republicii Populare Chineze. Mai întîi în calitate de grădinar la Grădina Botanică din Pekin, apoi în cadrul Comitetului pentru studierea materialelor istorice de pe lîngă Consiliul Consultativ Politic Popular al R.P. Chineze, am început să exercit o muncă utilă pentru popor. Pentru prima oară în viață am primit un buletin de vot și am luat parte la alegeri. Pentru prima oară în viață, la 9 mai 1960, am pășit în rîndurile unui milion

de cetățeni ai Capitalei noastre, demonstrînd în sprijinul luptei poporului japonez împotriva semnării tratatului japoano-american de alianță militară.

Înainte de șederea mea la Fușun, relațiile mele cu toată lumea, inclusiv cu rudele mele cele mai apropiate, aveau caracterul impersonal și rece al raporturilor dintre „suveran și supus” sau dintre „stăpîn și slujitor”. Niciodată n-am cunoscut prietenia și dragostea adevărată. Acum am mulți tovarăși și prieteni. În luna mai 1963 m-am căsătorit cu Li Șu-sien, o asistentă medicală, și pentru întîia oară încerc sentimentul de a avea un cămin propriu.

Alți membri ai familiei Aisin Gioro trăiesc, de asemenea, o viață nouă. Printre descendenții familiei se numără astăzi un deputat în Adunarea Reprezentanților Populari din întreaga Chină, veterani distinși ai fostelor unități de voluntari ai poporului chinez în Coreea, medici care lucrează în Armata Populară Chineză de Eliberare și în spitale, profesori, un campion la motocross și un antrenor de scrimă. Unii dintre ei sînt comuniști, alții sînt membri ai Uniunii Tineretului Comunist, și zeci dintre cei mai tineri sînt pionieri.

Cum aș putea împărtăși altceva decît bucurie în fața acestei noi existențe? Deși am 57 ani, simt că viața mea reală a început abia acum.

Prezentare, note și traducere
din limba chineză:
B. WECHSLER
lector universitar

CRUCIADĂ ÎN EUROPA

**Memoriile comandantului șef
al forțelor anglo-americane
pe fronturile din Africa de Nord,
Italia, Europa Occidentală**

DAVID DWIGHT EISENHOWER

**Încă în timpul desfășurării ultimei etape
a bătăliei din Tunisia*
începuseră pregătirile
în vederea ocupării Siciliei**,
hotărîtă la Conferința
de la Casablanca.**

**Această operațiune
avea denumirea codificată „Husky”
(„Eschimosul”).**

**Al treilea episod din memoriile
generalului D.D.Eisenhower
prezintă evenimentele care au condus la reușita ei.**

„Eschimosul“

La 29 aprilie 1943, când bătea la ușa momentul eliminării axei de pe Continentele african, W. Churchill i-a propus președintelui F.D. Roosevelt o nouă întâlnire și s-a invitat la Washington pentru începutul celei de-a doua decade a lunii următoare. Premierul britanic era decis să obțină ca, după ocuparea Siciliei, operațiunile să fie continuate în Mediterana, în vederea eliminării Italiei din război și a pătrunderii în Balcani, unde ampla mișcare de Rezistență acționa ca „detonator al unei puternice explozii“ împotriva Germaniei. Dezastul trupelor axei la Stalingrad și ofensiva victorioasă a eroice armate sovietice produsese o criză gravă în țările blocului fascist și înrăutățirea generală a situației acestora stimula dorințele lui Churchill de a pătrunde în Balcani, în vederea asigurării pozițiilor postbelice ale Imperiului britanic.

Planificatorii militari ai Statului major de la Londra au înaintat, la 3 mai, propuneri pentru acțiunile de ocupare a Peninsulei Balcanice, în cazul în care Italia va fi determinată să iasă din război. Când Churchill și șefii săi de stat major au plecat spre Washington, ei aveau în vedere că anglo-americanii vor muta, în timpul verii, operațiunile în răsăritul Mediteranei. În cursul călătoriilor, aceste planuri au fost detaliate. La 10 mai, în timp ce se apropia de coasta americană, premierul britanic l-a informat pe Stalin că întreprinde călătoria cu scopul de a lua decizia „pentru noi lovituri în Europa“, după debarcarea în Sicilia și „pentru a argumenta împotriva unei orientări exagerate (americane) spre Pacific“.

Churchill a descins, la 11 mai, la New York, de pe transatlanticul QUEEN MARY. Roosevelt, conform obiceiului de a deschide o dezbatere spinosă într-un cadru cât mai puțin oficial, l-a așteptat la pavilionul său din munții Marylandului, „Shangri-La“¹. A doua zi, în camera ovală a Casei Albe a început „Tridentul“, a treia conferință de la Washington, între conducătorii celor două state. Fuseseră convocați o mulțime de consilieri și experți, inclusiv generalul englez Wavell, din India, și generalul american Stilwell, din China. Chiar în aceeași noapte, de la cartierul său general din Alger, D.D. Eisenhower a comunicat că rezistența ger-

mano-italiană în Tunisia a încetat și că 160 000 soldați se predaseră². Churchill a atacat imediat partitura sa preferată: după Sicilia, trebuie debarcat fără nici o pauză în „cizma italică“:

— Eliminarea Italiei ar avea efecte profunde, mai ales în Turcia... Ar avea, de asemenea, mari repercusiuni în Balcani, unde importante forțe ale axei cuprind cel puțin 25 divizii italiene. Dacă aceste forțe se retrag, Germania va fi obligată... să abandoneze Balcanii.

Roosevelt a răspuns sec:

— Cel mai bun mijloc de a combate Germania este de a lansa o operație peste Canalul Minciei.

Premierul însă nu s-a descurajat. De dimineață și pînă la ore avansate de noapte, el și-a debitat monologul, îmbrăcîndu-l mereu cu alte cuvinte, dar menținîndu-l strict substanța. În urma acestor insistențe, Roosevelt a dat dispoziții șefilor de stat major să analizeze, sub raport militar, posibilitatea atacării Germaniei prin Balcani, el urmînd să se gîndească la unghiul politic al unei astfel de acțiuni. Dar și-a menținut opinia că traversarea Canalului nu mai poate fi aminată dincolo de primăvara anului 1944.

Din nou, ca și la Casablanca, dar de data aceasta contînd pe un sprijin mai ferm al președintelui, generalul Marshall le-a spus șefilor militari britanici: „Dacă strategia noastră trebuie să conste în pierderea timpului în Mediterana, atunci forțele americane ar putea fi mai bine întrebuințate în Pacific“.

„Trident“ și-a prelungit deliberările 13 zile. S-a ajuns la un nou compromis: după ocuparea Siciliei, Eisenhower urma să procedeze la o ofensivă asupra peninsulei italiene³. Totuși, operațiunea împo-

2) Cifrele oficiale ale bilanțului campaniei din Tunisia diferă între ele. La 25 mai 1943 s-a considerat că numărul prizonierilor este de 238 243. Istoria oficială a armatei americane l-a situat la 275 000, iar comandamentul Grupului 18 armate — la 244 500 pentru perioada 20 martie-13 mai. Pierderile aliate în timpul campaniei din Tunisia au fost stabilite astfel: morți — 6 233 britanici, 2 715 americani, 2 156 francezi; răniți — 21 528 britanici, 8 978 americani, 10 276 francezi; dispăruți — 10 599 britanici, 6 528 americani, 7 007 francezi.

3) Calculele bazate pe o campanie ușoară în Italia au fost infirmate de desfășurarea ulterioară a evenimentelor. Această campanie, începută la 3 septembrie 1943, a durat 26 luni, pînă la 20 mai 1945. Căderea Romei nu s-a produs decît în iunie 1944, în ajunul debarcării în Franța.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1974.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1968.

1) Actuala denumire a acestei reședințe prezidențiale este „Camp David“.

triva Italiei urma să se desfășoare fără a periclitiza invazia peste canal în 1944. S-a stipulat ca șapte dintre diviziile aflate pe teatru de operațiuni din Mediterana să fie pregătite, după 1 noiembrie, în vederea transferării în Anglia, ca parte a forței de invazie a nord-vestului Europei. Premierul a obținut ca pe lista de priorități să se mențină „pregătirea terenului pentru o participare activă sau pasivă a Turciei la război de partea aliaților”.

Churchill era dezamăgit și furios că ideile sale privind Peninsula Balcanică nu fuseseră reținute⁴. La 25 mai el i-a împărtășit unuia din intimii săi: „Președintele refuză să facă vreo presiune asu-

4) Chiar în timpul Conferinței „Trident”, la 20 mai 1943, Constantin von Neurath, care fusese agentul de legătură al Ministerului de Externe din Berlin pe lângă Afrika Korps, l-a informat pe Hitler că în Sicilia și în sudul Italiei Continentale „opinia este că dacă vor veni englezii, războiul va înceta”. Hitler a răspuns: „Părea mea este formată”. Totodată, indicând colaboratorilor săi militari măsurile ce trebuiesc luate, după înfrângerea din Tunisia, în Italia și Peninsula Balcanică, a adăugat: „Pentru noi, a ne menține în Balcani este într-adevăr esențial: cupru, bauxită, crom și mai ales asigurarea că nu se va produce aici un faliment enorm, în ziua în care Italia ne va juca festa”.

pra lui Marshall. El nu e favorabil debarcării în Italia. Este absolut descurajant. N-am traversat Atlanticul pentru așa ceva. Nu pot rămâne la un astfel de rezultat”. În aceeași seară a făcut un nou apel la președinte, convingându-l să-i permită lui Marshall să-l însoțească la cartierul general din Alger, pentru o examinare a situației „la fața locului”. Premierul dorea, mai mult, să reintroducă, pe o altă cale, în Mediterana „strategia săriturii de piscică”. După cum declarase în cuvîntarea introductivă la „Trident”: „Cea mai bună metodă de a deține flexibilitatea este să ai trei sau patru planuri pentru toate eventualitățile, toate pregătite pînă la ultimul detaliu. Apoi este mult mai ușor să treci de la unul la celălalt, ca și cînd ar sări o piscică”. Suspiciunile sefilor militari americani că în spatele subtilităților verbale ale premierului se afla din nou intenția de a-i antrena într-o campanie majoră în Balcani aveau să se confirme în citeva zile, atunci cînd, împreună cu generalul Eisenhower, s-a procedat la trecerea în revistă a pregătirilor pentru și după „Eschimos”.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Eugen PREDA

VARIANTE SICILIENE

În primăvara anului 1943 am păstrat permanent legătura cu șefii Statului major combinat, pentru a determina capacitatea resurselor pe care puteam conta și timpul cînd puteau fi puse la dispoziția noastră. Statul major american ne-a trimis o divizie — a 45-a — perfect instruită, cu materialul încărcat și convoiul gata de atac. Mai dispuneam și de Divizia 3, pe care nu voiam s-o folosim în Tunisia. Planurile noastre mai prevedeau și eliberarea Diviziei 1 americane din frontul tunisian, de îndată ce acolo victoria ar fi fost asigurată. Aceste trei unități, întărite cu Divizia 2 blindată, aflată încă în Maroc, cu grufuri de parașutiști aparținînd Diviziei 82 aéro-

purtate și cu comandouri, alcătuiu partea americană a forțelor atacante. Cît deșpre britanici, aceștia hotărîseră să introducă în luptă o divizie canadiană din Anglia și, înainte chiar de încheierea campaniei tunisiene, să detașeze o parte din forțele Armatei 8 pentru pregătirea asaltului din Sicilia. Aceste efective urmau să atace Sicilia la începutul lunii iulie, întreaga pregătire bazîndu-se pe respectarea acestui termen. În funcție de amplasarea geografică a trupelor noastre și a punctelor de ambarcare, convoaiele urmau să pornească spre insulă dinspre est, vest și sud.

Alegerea punctelor de atac era o problemă complicată. În privința facilității de abordare din porturile noastre dispersate, a protec-

ției liniilor de comunicație și a naturii liniei de coastă sectoarele sud-estice ale insulei păreau favorabile, dar statele majore însărcinate cu aprovizionarea erau convinse că pe plajele existente nu puteau fi cantonate forțe de dimensiunile prevăzute. Chiar în ipoteza că Siracuză¹ — pe coasta estică a insulei — ar fi fost ocupată în timp record, specialiștii susțineau că, fără porturi suplimentare, operația ar fi eșuat din lipsă de întărituri, muniții și alte provizii.

Cealaltă alternativă presupunea conducerea operației în asemenea fel, încît în cel mai scurt timp posibil să cîștigăm cît mai multe porturi și puncte de debarcare; cum însă puterea forțelor de debarcare era li-

1) Port sicilian, cu circa 80 000 locuitori. Patria lui Arhimede.

mitată, fiecare atac în parte ar fi fost destul de slab. Experiența de până atunci ne îndreptățește să minimizăm rezistența forțelor italiene; totuși nu puteam ignora faptul că în această operație ele aveau să-și apere teritoriul fărăi, ceea ce le putea schimba comportamentul.

Preocuparea primordială a serviciilor noastre de informații era evaluarea forței garnizoanei germane. Ne temeam — și experiența ulterioară a dovedit justetea temerilor noastre — ca efectivele germane să nu depășească două divizii complete echipate, în care caz, forța atacului nostru ar fi fost prea slabă; în aceste condiții era preferabil să amânăm operația până la realizarea unei mai mari concentrări de forțe.

Dat fiind că aprovizionarea pe plajele din sud și est a mai multor divizii de asalt și a întăririlor corespunzătoare era considerată imposibilă, am studiat și adoptat, cu titlu de încercare, un plan care prevedea un asalt în etape, începând printr-un atac în sud-est, urmat de un al doilea în sud și un al treilea pe coasta nordică, în vecinătatea orașului Palermo². Astfel, fiecare atac avea să asigure urmăritului protecția aeriană, iar rezultatul final avea să fie cucerirea cât mai rapidă a unui număr de plaje și de porturi care să faciliteze aprovizionarea.

Un atac simplu și simultan

În realitate, acest plan de atac eșalonat nu suridea nimănui. Complicațiile sale, dispersarea forțelor, atacurile mai mult succesive decât simultane, erau socotite riscuri mai grave chiar decât înfrângerea datorată lipsei de porturi. Mai cu seamă Montgomery, totdeauna încrezător în forța unei

acțiuni militare, dorea să lanseze masivul efectivelor noastre în sectorul sud-estic al insulei. Statele majore însărcinate cu aprovizionarea au fost invitate să re-studieze problema. De data aceasta, aprecierile lor au fost mai optimiste decât cele făcute cu câteva săptămîni în urmă.

Ceea ce explica această schimbare era neașteptata disponibilitate a unui număr considerabil de L.S.T.-uri³ și creșterea cantității a producției de „DUCK“⁴, un vehicul amfibie, una din cele mai prețioase piese de luptă produse de S.U.A. în perioada războiului. E de menționat că alte patru piese, considerate de majoritatea ofițerilor superiori esențiale în obținerea victoriei în Africa și Europa, au fost buldozerul, jeepul, camionul de 2,5 tone și avionul C-47⁵, nici unul nefiind inițial destinat luptei. Avînd deci perspectiva unor considerabile cantități de echipament perfecționat, Statele majore însărcinate cu aprovizionarea au convenit să-și revizuiască sensibil aprecierile și au început elaborarea planurilor bazate pe mișcarea forțelor britanice împotriva coastei sâsăritene și ale americanilor împotriva sectorului estic al coastei meridionale.

Înainte de a părăsi acest subiect, câteva cuvinte despre ceea ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi fost adoptată cealaltă variantă.

Militari de profesie și alții au susținut mai tirziu că dacă am fi apreciat la justa lui valoare nivelul scăzut de combativitate al enormului efectiv italian, n-am fi renunțat la planul de încercuire „curățînd“ astfel insula în 10 sau 15 zile, în loc de 38 cîte au fost

necesare. Unii au mers chiar mai departe, pretinzînd că în acest fel am fi capturat însuși centrul motor al forțelor germane de apărare, în loc să-l silim doar să se retragă în Italia. Se prea poate că, ocupînd foarte repede Siracusa, Gela⁶, Palermo, am fi fost în măsură să ocupăm și Messina⁷, poziția cheie, înainte ca germanii să-și fi concentrat forțele pentru a ne respinge atacurile. Dar nici după o analiză retrospectivă a evenimentelor nu se poate afirma cu siguranță că întregul efectiv italian ar fi abandonat lupta. Eu și azi mai cred că am procedat înțelept concentrîndu-ne la maximum forțele și cucerind cu prudență această insulă, în care ne opunea rezistență un efectiv de aproximativ 350 000 oameni.

În cadrul trupelor britanice, generalul Alexander⁸ a desemnat, pentru a conduce acțiunea de atac, Armata 8 sub comanda generalului Montgomery, armatele americane au fost încredințate generalului Patton, care fusese adus de pe frontul tunisian la mijlocul lunii aprilie. Generalul Alexander urma să preia comanda directă a atacului terestru, cartierul său general era denumit „Grupul armatei 15“.

Pe cînd planurile se aflau încă în faza de pregătire, ne-am dat seama de oportunitatea ocupării în prealabil a Insulei Pantelleria⁹, situată între Sicilia și coasta nord-estică a Tunisiei. Cunoscută sub numele de „Gibraltarul Mediteranei centrale“ această insulă era considerată de mulți ca inexpugnabilă. Poseda un aerodrom, folosit de avioanele axei ca bază pentru opera-

6) Localitate pe coasta de sud-est a Siciliei.

7) Orașul sicilian cel mai apropiat de Italia Continentală.

8) În calitate de locțiitor al generalului Eisenhower, după încheierea campaniei din Tunisia, generalul Alexander a primit funcția de comandant al forțelor terestre ale operațiunii „Eschimos“.

9) Insula are o suprafață de 83 km².

2) Fosta capitală a Siciliei, principalul oraș și port pe coasta de nord.

3) LANDING-SHIP TANK (L.S.T.) — navă militară de debarcare pentru tancuri, care putea ancora direct la țărmul unei plaje. A fost concepută în Marea Britanie în 1940. Produsă în serie, cu unele îmbunătățiri în Statele Unite. Navele L.S.T. au fost folosite pentru prima oară pe scară largă în Sicilia.

4) Literal — „rață“.

5) Avion militar de transport.

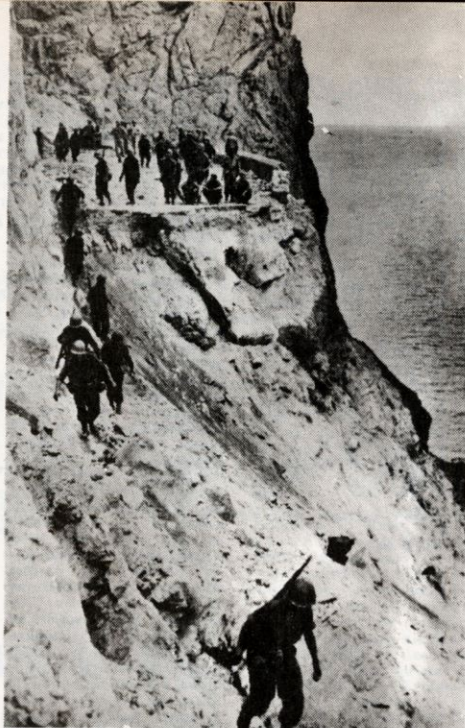
țiunile îndreptate împotriva noastră. Mai important însă era faptul că noi înșine aveam mare nevoie de acest aerodrom, pentru a dispune de un suport aerian suplimentar în atacurile împotriva Siciliei.

Ocuparea Insulei Pantelleria s-a efectuat atât de ușor — garnizoana italiană s-a predat la 11 iunie, în momentul în care trupele noastre părăseau navele de transport pentru a se imbarca în bărcile de asalt — încât pușini au bănuț temerile și îndoielile noastre dinaintea lansării operației.

O dată Pantelleria ocupată, am transportat pe aeroportul ei puternice forțe aeriene. Am continuat să ne întărim situația aeriană, construind un nou aerodrom pe Insula Gozo¹⁰, situată în largul Maltei. Terenurile Maltei erau și ele încărcate la maximum cu forțele noastre aeriene.

Domnul Churchill in formă

Spre sfârșitul lui mai, cu o lună înainte de termenul prevăzut pentru atacul Siciliei, au sosit la cartierul meu general primul ministru Churchill, însoțit de generalii Marshall și Brooke, ultimul fiind șef al Statului major imperial, pentru a discuta celelalte obiective ale campaniei siciliene, altele decât ocuparea insulei și asigurarea liberei folosiri a rutei navale mediteraneene¹¹. Existau argumente în favoarea suspendării activității de mare anvergură în Mediterana după ocuparea Siciliei, încercând să economisim totul în vederea operației principale din nord-vestul Europei. Existau însă și contraargumente serioase. Încetarea atacurilor masive ar fi eliminat amenințarea care plana asupra germanilor pe frontul sudic, dându-le astfel libertate de acțiune. În Eu-

Operația „Eschimos” o dată declanșată, trupele aliate au debarcat pe faleză siciliană

ropa, forțele terestre aliate ar fi fost inactice din vara anului 1943 până la începutul verii 1944. Aveam mare nevoie de excelențele aerodromuri din sudul Italiei. Doream să menținem starea de presiune, convingi fiind că astfel rezistența Italiei avea să fie curind înfrântă. Dacă italienii abandonau lupta, garnizoanele lor ar fi părăsit Balcanii obligând Germania să-și disperseze și mai mult forțele.

La conferință au participat amiralul Cunningham, comandantul forțelor aeriene, mareșalul Tedder, generalul Spaatz și șeful meu de stat major „Beedle” Smith. Au

fost de asemenea invitați Alexander și Montgomery. Domnul Churchill, foarte în formă și plin de elocință, ne-a prezentat o imagine zugrăvită în culori trandafirii asupra perspectivelor care, credea el, ni se vor deschide o dată cu ocuparea Siciliei. El a insistat — în cadrul conferinței — că nu avea nici o intenție să se amestece în pregătirile pentru atacul de trecere a Canalului Mineci din '44, dar că era preocupat ca eu să înțeleg dorința celor două guverne ca forțele aliate să exploateze fără întârziere orice avantaj care ar fi rezultat din căderea Siciliei. Se

¹⁰) Insula aparținând de Malta.

¹¹) La Alger a sosit și ministrul de Externe britanic, A. Eden.

temea ca nu cumva să dăm misiunii o interpretare limitată, socotind-o încheiată o dată cu ocuparea Siciliei, indiferent de împrejurări.

Dat fiind că exploatarea victoriei face în chip firesc parte din bătălie, eu personal nu prea înțelegeam ce voia să spună și la ce se aștepta primul ministru. Totuși, în prezența mea nu l-am auzit propunând vreo campanie de mare anvergură, având Balcanii sau chiar Italia de Nord ca obiectiv minim. În acel moment, mie cel puțin mi se părea că era sincer preocupat doar de ocuparea rapidă a Italiei meridionale și nimic altceva¹².

12) Este greu de asimilat această afirmație din cel puțin două motive: a) Marshall îl informase pe Eisenhower asupra pledoariilor lui Churchill de la Conferința „Trident”; b) la 31 mai, o frază a lui Anthony Eden despre momentul „când trupele noastre vor intra în zona Balcanilor” a sîrnit o veritabilă furtună între englezi și americani. Churchill a consumat multă energie pentru a potoli spiritele, asigurînd că în acel moment nu se gîndea la vreo operațiune importantă în Balcani sau chiar în nordul Italiei.

Totuși, într-o discuție între patru ochi, Brooke mi-a mărturisit că ar fi fost bucuros ca proiectul traversării Canalului Minecii să fie reconsiderat sugerînd chiar eliminarea acestui concept temerar din cadrul strategiei aliate acceptate. În timpul scurtei campanii de pe continent din 1940, Brooke comandase un corp de armată avîndu-i sub ordinele sale pe Alexander și pe Montgomery. Impulsiv din fire — așa cum se cuvine să fie descendentul unor străbuni irlandezi — ere deosebit de inteligent și devotat trup și suflet unui singur țel: cîștigarea războiului.

Cînd l-am întîlnit prima dată — în noiembrie 1941 — mi s-a părut mai curînd abil decît profund, șiret decît înțelept. Cu timpul însă mi-am dat seama că afectarea lui care mă deranja, n-avea prea mare importanță, că era sincer și că, deși lipsit de capacitatea pe care o avea generalul Marshall de a cîntări cu sînge rece datele contradicțiilor ale unei probleme pen-

tru a ajunge la o hotărîre fermă, nu-mi era deloc greu să lucrez cu el. Cînd nu era de acord cu ceva, nu ezita să-și manifeste categoric și vehement opoziția, totdeauna însă cinstit, pe față; iar temperatura oricît de ridicată a discuțiilor oficiale nu afecta niciodată relațiile sale prietenești cu oponenții. Era un soldat strălucit și trebuia considerat ca atare. De aceea am ascultat și atunci, cu mare atenție, expunerea punctului său de vedere.

El mi-a spus că prefera o politică de folosire a forței noastre navale și aeriene în scopul blocării Germaniei și distrugerii industriei sale și de evitare a marilor bătălii terestre pe fronturile principale. Era convins că într-un conflict terestru desfășurat pe un vast teatru operațional, noi am fi fost dezavantajați și am fi suferit pierderi enorme și inutile. Părerea lui era să nu deschidem alt front mai mare în afara celui căruia îi puteam face față în Italia. Nu știu dacă primul ministru era de acord cu această ultimă parte

Un obstacol greu de învins chiar și pentru jeepuri: drumurile desfundate ale Italiei

Printre ruinele oraşului Catania

a părerilor lui Brooke, referitoare la amânarea pe termen nelimitat a operaţiunii de trecere a Canalului Minecii, însă fapt cert este că Churchill dorea cu adevărat să maseze în Italia cea mai mare parte a forţelor aliate disponibile în Mediterană¹³.

13) Brooke exprima cu fidelitate punctul de vedere, din acel moment, al lui Churchill. La 2 iulie, după reîntoarcerea la Londra, Churchill a comunicat şefilor săi de stat major să nu se lase influenţaţi de „gândirea lipsită de viaţă” a lui Eisenhower şi a altor generali americani. Cinci zile mai târziu, premierul britanic l-a scris generalului Eisenhower pentru a-l cere să se realizeze cât mai rapid o debarcare în sudul Italiei, care să permită trecerea de trupe anglo-americane în vestul Balcanilor.

Orice sugestie sau însinuare privind abandonarea operaţiei „Overlord”¹⁴ găsea întotdeauna alături la Marshall, cât şi la mine, un refuz categoric de a fi luată în consideraţie. Nu numai că amândoi eram încă pe deplin convinşi — şi nu ne sfiam s-o repetăm cu glas tare — de temeinicia argumentelor care stătuseră la baza elaborării planului „Overlord” ca efort strategic principal de pus de noi în Europa, dar studiam orice propunere de angajare a trupelor în altă parte prin prisma repercusiunilor ei eventuale asupra întârrii sau slăbirii şan-

selor de succes ale operaţiunii „Overlord”. Amândoi recunoşteam că invazia Italiei Meridionale, în caz de victorie, ne-ar fi adus mari avantaje — şi nu ne preocupă eforturile în acest sens — dar refuzam cu hotărâre să angajăm alături trupele aliate, cât şi pe noi înşine într-o campanie de mare anvergură, mizând totul pe operaţiunile din Italia.

Aceste motive, şi altele, au dus la încheierea unui acord, potrivit căruia exploatarea operaţiunii siciliene a fost lăsată la aprecierea mea, mie revenindu-mi şi misiunea de a profita de orice ocazie favorabilă pentru a pătrunde cât mai adânc în Italia. Astfel, im-

14) Denumire codificată pentru debarcarea în Franţa de Nord-Vest. Vezi şi Magazin istoric, nr. 9/1968.

portanța aerodromurilor din Foggia devenise și mai evidentă. Cum însă pentru a ne menține în Italia aveam nevoie de un port mai mare, a fost desemnat orașul Neapole ca cel de-al doilea obiectiv strategic în atenția aliaților.

Un alt subiect care a suscitât discuții prelungite în cadrul conferinței a fost oportunitatea bombardării stațiilor de triaj, situate în apropierea Romei. Am fost cu toții de acord că, în măsura în care era cu putință, „orașul etern” trebuia crușat, aceasta fiind, de altfel, atitudinea noastră față de toate monumentele civilizației antice de pe teritoriul Italiei. Dar, pe de altă parte, nu era un secret pentru nimeni că germanii profitau de reticențele noastre și utilizau Roma drept verigă principală a sistemului lor de comunicații. Nu s-a luat pe loc nici o hotărâre, însă ulterior am fost autorizați să bombardăm, totuși, stațiile de triaj, având deosebită grijă să nu aducem stricăciuni Romei și Cetății Vaticanului.

Să divulgăm secretul, pentru a-l păstra

Planul campaniei sici-liene a fost anunțat, în linii mari, reprezentanților presei cu o lună înainte de declanșare. Oricât de paradoxal pare, această măsură fără precedent a fost luată tocmai pentru păstrarea secretului.

Simțeam că trebuia pus capăt speculațiilor reporterilor de război cu privire la intențiile forțelor aliate. Știam că germanii ne urmăreau îndeaproape; și este surprinzătoare măiestria cu care personalul versat al unui serviciu de informații reușește să asambleze frânturi disperate de informații, aparent lipsite de importanță, și să alcătuiască un tablou al planurilor inamice. În acel moment, Afri-

ca de Nord se transformase într-un adevărat stup, întrucât erau de febrile pregătirile pentru invazia în Sicilia. În fiecare loc disponibil de-a lungul plajelor soldații făceau instrucție; marile porturi erau înfestate de provizii; în porturile mai mici și în golfuli soseau noi efective destinate debarcării. Dacă ziaristii, în căutare de subiecte senzaționale, ar fi continuat să relateze despre activitățile noastre de pe întreg teatrul operațional, era de la sine înțeles că în scurt timp dușmanul ar fi putut deduce cu destulă precizie capacitatea forțelor noastre de atac și programarea atacului, chiar dacă asupra locului aveau îndoieli.

În timpul perioadelor de inactivitate militară, reporterii își împănău articolele cu speculații și cum, după câteva luni, pe front, oricare ziarist capătă abilitatea de a interpreta just evenimentele din viitorul apropiat, eram grav amenințați ca, foarte curând, inamicul să ne afle planurile, chiar și detaliile lui. Comentariile serioase ale observatorilor militari de acasă, analizând de la mare distanță problemele frontului — nu cred că pot fi de folos inamicului. Concluziile lor se bazează pe informații sumare și sînt, în general, mai degrabă amuzante decât înfricoșătoare; totuși, în măsura în care se apropie de adevăr și în care furnizează date statistice, ca suport concret al ideilor exprimate, ele pot deveni periculoase. Dar în cadrul unui teatru operațional activ, situația este cu totul alta și, din pricina repulsiei mele înăscute față de o cenzură nejustificată și mai cu seamă a încrederei pe care o aveam în integritatea ziaristilor mei, am hotărât să le împărtășesc secretele.

Nu pot spune că aș repeta experiența cu inima ușoară, căci darea în vileag a unui secret azează pe umerii celui însărcinat cu păstrarea lui o grea povară; însă proce-

dînd astfel, i-am dat fiecărui reporter sentimentul că împărtășește responsabilitatea cu mine și colaboratorii mei. Din acea zi și pînă după lansarea atacului de pe cîmpul operațional nu s-au mai făcut speculații și nici un reprezentant al presei nu a mai trimis informații în măsură să ajute inamicul. După ce operația a fost încheiată cu bine, mulți corespondenți mi-au măturisat teama lor ca nu cumva, din neatenție, să divulge secretul. În perioada pregătirilor, s-au abținut de la orice fel de discuții, chiar și între ei, privind operația și au inventat nume de cod foarte complicate pentru a desemna materiale de război necesare atacului sau vreun detaliu al operației.

Reporterii au rămas cu gurile căscate cînd, chiar la deschiderea conferinței, le-am spus că vom ataca Sicilia la începutul lui iulie, că Armata 7 condusă de generalul Patton va ataca plajele meridionale, iar Armata 8 britanică sub comanda generalului Montgomery — plajele estice, la sud de Siracuză. Iar cînd le-am explicat că generalul Alexander va prelua comanda ambelor armate și că începuserăm deja campania aeriană preliminară, care avea ca scop atît distrugerea forțelor aeriene germane și tăierea căilor de comunicații maritime și terestre ale inamicului, cît și slăbirea capacităților sale defensive, s-a lăsat o liniște apăsătoare. Am declarat presei că adoptasem în ofensiva aeriană o tactică înșelătoare, care să-i sugereze inamicului că vom ataca extremitatea occidentală a insulei. I-am informat că, în cadrul operației vom folosi trupe aeropurtate pe o scară mult mai largă decît s-a mai încercat vreodată. Atacul a avut loc în noaptea de 9 iulie și s-a desfășurat întocmai după cum îi informasem pe corespondenții de presă.

Deoarece Malta poseda o remarcabilă rețea de comunicații navale, am ales-o drept cartier general pentru

perioada etapelor inițiale ale operațiunii. Însă majoritatea formațiilor noastre aeriene fiind masate pe aerodromurile din nord-estul Tunisiei, principalul cartier general al forțelor aeriene a trebuit să rămână în vecinătatea Cartaginei antice¹⁵.

Împreună cu generalul Alexander și amiralul Cunningham am sosit la Malta cam cu o zi înainte de momentul fixat pentru atac, ca să putem lua măsurile care s-ar fi dovedit necesare la fața locului. Am fost oaspeții feldmaresalului Lord Gort¹⁶, guvernatorul insulei.

Malta avea cu totul alt aspect decît în urmă cu cîteva luni, cînd fusese în centrul tirului puternic al forțelor inamice, neputîndu-i opune decît o slabă rezistență. Deși greu încercat, moralul locuitorilor nu fusese zdruncinat. Cînd, după cucerirea Africii de Nord, aliații le-au acordat sprijin aerian și maritim, ei s-au dovedit la înălțime. În momentul în care am hotărît să folosim avanteajele oferite de Malta, aerodromurile sale se aflau într-o stare excelentă, iar garnizoana sa ardea de nerăbdare de a intra în luptă.

„Atacul mai are loc sau nu?”

În perioada acestor pregătiri am putut aprecia încă odată cît de utilă era realizarea operativă a unor construcții în stilul „producției de masă” din S.U.A. Se construia un teren de aviație pe mica Insulă Gozo, situată în largul Maltei. Solul era total neprielnic construcției, iar geniștii britanici, care lucrau cu unelte manuale și echipament ușor, renunșaseră la orice speran-

ță de a mai amenaja în timp util aerodromul pentru a fi folosit în campania siciliană. Din fericire, chiar în momentul critic maresalul aerului, Park¹⁷, comandantul forțelor aeriene de pe insulă, a primit vizita unui genist american, specializat în construirea terenurilor de aviație.

Park i-a adus acestuia la cunoștință datele problemei și după ce i-a arătat locul, l-a rugat să calculeze timpul necesar construirii unei piste de aterizare: „10 zile”, a răspuns indiferent cel întrebat. Lui Park — care era un om foarte dinamic — răspunsul i s-a părut atît de absurd, încît s-a crezut victima unei farse. Totuși, observînd seriozitatea cu care ofiterul examina problema, l-a întrebat: „Cînd poți începe?”. „De îndată ce mi se aduce echipamentul, adică peste cîteva zile”. A urmat un schimb intens de mesaje și 13 zile de la data cînd prima unitate americană de construcții păsise pe insulă, primul avion de război decola de pe pistă.

Convoaiele maritime care aduceau trupele în amplasamentele desemnate, veneau din porturi răspîndite de-a lungul coastelor mediteraneene. Sincronizarea și manevrele finale ale diferitelor coloane navale trebuiau efectuate cu mare precizie, căci porțiunea de mare care separă Sicilia de continent era strîmtă și înfîșată de mine și trebuiau, totodată, combinate în asemenea mod, încît să deruteze inamicul.

Amiralii Cunningham și Hewitt, împreună cu subordonații lor, au îndeplinit această sarcină impecabil. Totul a decurs perfect, pînă în ziua asaltului, cînd vremea care în aceste părți ale Mediteranei este de obicei senină în timpul verii, s-a înrăutățit, amenințînd să împiedice debarcarea. Ne temeam mai ales de debarcarea care trebuia să aibă loc pe plajele meridionale, căci vîntul suflînd dinspre

vest, cele orientale erau apărate de insulă.

Am petrecut cîteva ore cu amiralul Cunningham, în biroul lui unde, la intervale scurte, meteorologii aduceau rapoartele și prognozele. Personalul flotei de război vorbea despre viteza vîntului folosind cuvîntul forță. Intra, de pildă, un om și spunea: „Forța IV, domnule”, un altul: „Forța V, domnule”. Eu trebuia să transform aceste cifre în mileloră, dar urmîrind expresia feței lui Cunningham nu-mi era deloc greu să înțeleg că forța V era mai rea decît forța IV. Pronosticul anunța totuși o scădere a vitezei vîntului spre seară, ceea ce ne-a mai înveselit, căci dacă se adeverea tendința de îmbunătățire a vremii către miezul nopții condițiile de declanșare a atacului ar fi devenit satisfăcătoare.

Unii mai făceau cîte o plimbare, dar urmăream cu încordare anemometrele, căci se apropia cu repeziune ora cînd avea să fie imposibil să întoarcem forțele de asalt îndreptate spre punctele de debarcare. A sosit un mesaj din partea generalului Marshall: „Atacul mai are loc sau nu?”. Ce n-aș da să știu, am spus în sinea mea. Seara se apropia și prognozele indicau o ușoară ameliorare a vremii. Am hotărît să acționăm conform planului și am trimis în acest sens o radiogramă generalului Marshall. Chiar dacă forțele care trebuiau să atace coasta meridională erau obligate să-și amîne debarcarea, cele din est puteau totuși debarca și eram încredințat că, în felul acesta, se crea mai puțin dezordine decît dacă am fi încercat să oprim întreaga flotă.

Dar se lăsa seara și viteza vîntului creștea alarmant. Nu puteam face nimic decît să ne rugăm, cu disperare.

**Versiunea românească a
memoriilor:**

**Dana CRIVĂȚ,
Mădălina NICOLAESCU**

¹⁵ În nordul Africii, pe coasta Golfului Tunis.

¹⁶ În 1939-1940 a comandat forțele engleze în Franța.

¹⁷ Este vorba de vicemaresalul aerului Keith Park.

Pseudoistorie

D'Artagnan, cel mai celebru mușchetar dintre Cei trei mușchetari ai lui Dumas, nu e în întregime un personaj născocit. Se știe că autorul s-a inspirat din aventurile unui gentilom gascon, Charles de Batz, numit d'Artagnan, sau, mai exact, din povestirea pe care a scris-o un alt mușchetar, Gatien de Courtilz, despre aventurile aceluiași personaj. Există deci câteva surse de informație despre d'Artagnan, acela care a încarnat mai bine decât nimeni altul aventura jovială și generoasă.

Primul d'Artagnan, cel adevărat, nu se știe unde este înmormântat. Al doilea zace în fundul unor biblioteci, iar al treilea a fost și este în mâinile tuturor, el fiind împreună cu Ivanhoe, Gil Blas, Eulenspiegel etc., unul dintre personajele cele mai populare de pe întreg globul.

Ce spune istoria despre adevăratul d'Artagnan și ceilalți?

ADEVĂRATA ISTORIE A LUI D'ARTAGNAN

L. AGUADO

La 25 iunie 1673, în timpul războiului Olandei cu Anglia și Franța, la asediul orașului neerlandez Maestricht a luat parte și adevăratul d'Artagnan. După o scurtă bătălie, asaltanții au reușit să pună mîna pe unul din punctele cheie ale apărării. A urmat însă un teribil contra-atac al olandezilor și un glonte l-a rănit pe d'Artagnan mortal. Deși *La Gazette de France*, într-o notă informativă despre această luptă l-a citat pe neînfricatul mușchetar în cuvinte foarte elogioase, făcînd aluzie la sentimentul de regret pe care l-a încercat regele Ludovic XIV auzind de această pierdere, vestea morții lui avea să fie dată uitării curînd după aceea.

Dar abia pierise autenticul d'Artagnan pe cîmpul de luptă de la Maestricht, cînd un alt d'Artagnan, mult mai consistent, deși fals, se năstă într-o carte a pamfletarului Gatien de Courtilz, fost mușchetar și el. Pe celebrul d'Artagnan l-a creat însă, 150 ani mai tîrziu, fantezia romancierului Alexandre Dumas.

Vom începe cu cel mai cunoscut de toți, cel care a făcut înconjurul lumii, cel după care alergau, în momentul apariției sale în foileton, atît portăresele, cît și miniștrii guvernului de la Paris, cel pe care îl păstrau în cabine căpitani de fregate, porniți în lungi călătorii pe ocean: d'Artagnan al lui Alexandre Dumas. Deși personajul este atît de popular printre cititorii din întreaga lume, credem necesar să amintim unele episoade din aventuroasa lui existență literară, încercînd să desprindem, acolo unde e posibil, adevărul de ficțiune.

Un gascon vine la Paris

Așadar, cum ni-l prezintă Alexandre Dumas? D'Artagnan își face intrarea în Paris prin poarta Saint-Antoine, într-o zi de aprilie a anului 1625, fără o lescaie în buzunar. De unde vine? Nici Dumas și nici Gatien de Courtilz, primul său biograf, nu ocolesc adevărul: d'Artagnan vine din Béarn (Gasconia). Caracterul și accentul său sînt, în mod incontestabil, gascone. Cu acest „pașaport” se îndreaptă spre Paris, decis să-și croiască drum. La cîteva leghe de Orléans, pe drumul spre curte, tînărul trece prin prima sa aventură; niște necunoscuți îl ciomăgesc și îi fură scrisoarea cu care tatăl său l-a trimis la Paris.

Creatorul acestui fals d'Artagnan ne spune că tînărul gascon, în vîrstă de 18 sau 20 ani, este puternic și bine legat, cu ochi vioi și fața ușor alungită, dar foarte bărbătească. Îmbrăcat cu un pieptar de lînă decolorat de soarele și ploaia drumurilor, călărește pe o mîrtoagă care trezește mila și batjocura celor ce-o privesc. Tatăl său nu i-a putut oferi altceva decît curajul: „Fiule — i-a spus el — nu-ți fie frică de ocazii și caută aventurile. Amintește-ți că ești gascon”. Mama sa, mai practică, i-a dat un balsam pentru răni sau lovituri, pe care a avut ocazia să-l folosească chiar la începutul călătoriei.

După ce eroul lui Dumas trece cu succes de prima sa peripeție, autorul aduce în scenă alte personaje: un cavalier misterios — agent secret al cardinalului Richelieu, viitorul dușman al lui d'Artagnan — îl contemplă oarecum disprețuitor. Curînd apare și Milady, o doamnă atît de frumoasă încît, văzînd-o, îndrăznețul gascon leșină. Nu se știe precis dacă acest fapt se datorește sensibilității tînărului pentru sexul frumos sau acelor lovituri primite între timp și pe care nu a mai avut cînd să le oblojească cu balsamul recomandat de mama sa.

Atît autenticul d'Artagnan, cît și corespondentul lui literar, ajung cu timpul agenți secreți și intermediari ai politicii duse de abilul cardinal Mazarin, succesorul lui Richelieu. Deocamdată, însă, d'Artagnan al lui Dumas nu e decît un personaj ingenios care sosește, zdrobit de lovituri, la Paris, într-o zi de primăvară. Își vinde calul pe trei scuzi și pornește, ca orice nou venit, în căutarea unei locuințe. Se interesează apoi unde îl poate găsi pe domnul de Tréville, căpitan al gîrzii regale, compatriot al său. Reușește între timp să cîștige prietenia „celor trei mușchetari” — Athos, Porthos, Aramis, care, ca și d'Artagnan, au existat în realitate și care s-au înrolat cu nume false în corpurile secrete din serviciul regelui. Rînd pe rînd, cititorul face cunoștință cu ei și îi îndrăgește, ca și pe tînărul și inexperimentatul gascon care, la recomandarea lui Tréville, este angajat în compania comandată de cumnatul acestuia, domnul des Essarts. Cît despre servitorii mușchetarilor, ei se numără printre puținele personaje cărora nu le putem descoperi identitatea reală. Au existat? Fără îndoială, dar nu știm nici cine au fost, nici cum se numeau. Este un obicei ingrat al istoriei de a-i remarca numai pe cei mari.

Nu există, se pare, nici un portret al lui Charles de Batz; în schimb abundă cele ale legendarului d'Artagnan, a cărui reprezentare nu este însă totdeauna aceeași

Regina îndrăgostită

În virful piramidei celor mari se află regele și regina. Alexandre Dumas situează o bună parte din acțiunile mușchetarilor în epoca lui Ludovic XIII (1610-1643), un rege căruia îi plac spadasinii și gilcevele, pentru că îi condimentează viața monotună. Cît privește regina, Anna de Austria, interesul ei se îndreaptă spre ministrul englez, ducele de Buckingham. Această predilecție nu este născocită de romancier, ci pe deplin reală, și-i va prilejui lui d'Artagnan numeroase aventuri. Despre un alt personaj, doamna Bonacieux, subreta reginei, nu se poate afirma că a existat cu adevărat, însă istoria confirmă că multe doamne din anturajul Annei de Austria au plătit mult prea scump devotamentul lor pentru această frumoasă, gingașă și cam ușuratică soție de rege.

Cititorii își amintesc desigur, cum de dragul ei, ducele de Buckingham se stre-

coară, incognito, pe străzile întunecate ale Parisului și pătrunde, printr-o ușă secretă, în Luvru. În timp ce-și netezește prețioasa chică în oglindă, vede apărînd, printr-o ușă, de asemenea secretă, pe iubita sa regină. După *Memoriile* doamnei de Motteville, pe care devotamentul față de Anna o va duce la exil, regina are „o gură mică, roșie, niște ochi de smarald și pielea de piersică”. Pe atunci nu implinise 30 ani. Însotită de doamna sa de onoare Stephanie de Villa (un alt personaj istoric, vinat din zbor de către Dumas din relatările de epocă), regina pare o arătare de basm, îmbrăcată în satin alb, cu părul auriu, mătăsos, căzînd bogat peste umeri.

Fascinat, Buckingham cade la picioarele sale. În trei ani nu s-au văzut decît de trei ori — a treia oară la un bal mascat, unde ducele încearcă s-o sărute pe Anna prin acele unghere întunecoase pe care Velasquez le-a pictat atît de bine. Regina s-a crezut atunci grav compromisă, ca și acum, de altfel, cînd are ne-

fericita idee de a-i face cadou englezului, drept cheazăie a prieteniei lor, un giuvaer cu diamante. Faimosul giuvaer care, mai târziu, va servi lui d'Artagnan drept pretext pentru prima sa călătorie în Anglia (episod comentat și în alte scrieri, printre care cartea lui Roederer *Intrigues politiques et galantes de la cour de France*). Ducele se vede însă nevoit să înapoieze zălogul cât mai repede posibil, căci cardinalul a avut grijă să-l informeze pe rege despre acest cadou compromițător. Din ordinul suveranului, regina urmează să poarte această bijuterie la balul oferit de Primărie. Intriga se complică și mai mult prin faptul că Milady, teribila Milady, reușește să taie două din diamantele giuvaerului, pregătind astfel dovada infidelității Annei, dovadă pe care, la rîndul său, Richelieu intenționează s-o prezinte lui Ludovic.

D'Artagnan își îndeplinește însă admirabil misiunea, aducînd la Paris giuvaerul, reconstituit de un bijutier priceput. Încît în ziua balului, Anna poate etala celebrele diamante.

Destul de apropiate de realitate sînt și peripecțiile, mai mult sau mai puțin comice, prin care trec mușchetarii fiindcă n-au bani pentru a-și plăti extrem de costisitorul echipament necesar unei campanii militare (asediul cetății La Rochelle). Că femeile, așa cum se întîmplă în cazul lui Porthos, îi ajutau pe mușchetari să-și plătească echipamentul, este un adevăr istoric, mărturisit de mulți cronicari. Nu același lucru se poate spune despre o altă afirmație a lui Dumas, cum că d'Artagnan se arată abil nu numai în minuirea armelor, dar și în cea a literelor. Deși adevărul d'Artagnan a fost un curier priceput în serviciul lui Mazarin, el a trebuit să transmită mesaje întotdeauna prin viu grai, dat fiind că, pînă la sfîrșitul vieții lui, scrisul îi trăda originea provincială și puținele sale cunoștințe în ale slovelor. Oricît de simpatice ne-ar fi acest personaj, trebuie să recunoaștem că, în ciuda legăturii sale cu curtea, el n-a fost niciodată la înălțimea unei societăți atît de cultivate cum era cea care-l înconjură pe Ludovic XIV (1643-1715), în timpul căruia eroii lui Dumas își continuă peripecțiile.

Trecînd peste o seamă de alte amănunte ale cunoscutului roman al lui Dumas, amintim doar că, în cele din urmă, d'Artagnan e numit locotenent de mușchetari.

Crescători de păsări și ostași

Ce știm despre adevărul d'Artagnan? Cronicle atestă că se numea Charles de Batz, senior d'Artagnan. S-a născut în 1611 sau 1615 la Lupiac, sat ce mai există

și azi în Gasconia. Din partea mamei era un Montesquiou d'Artagnan. După părerea unor istorici, numele de d'Artagnan l-a purtat un unchi al său, Henri Montesquiou, care îl servea pe Ludovic XIII. Acesta a fost unul dintre motivele pentru care regele l-a primit cu simpatie și familiaritate pe tînărul gascon. Un altul pare să fie faptul că tatăl lui Ludovic XIII, Henric IV era originar din Béarn, regiune de unde venea și d'Artagnan.

Mica nobilime provincială, din care făcea parte și Charles de Batz d'Artagnan, se compunea în realitate din burghezi îmbogățiți, din mici comercianți care cumpărau titluri și castele, cu bani. Se pare că mai târziu, după moartea mușche-

Această placă amintește: „Aici s-a născut pe la 1615 d'Artagnan, al cărui adevărat nume a fost Charles de Batz, moart la asediul Maastrichtului în 1673”

tarului, familia d'Artagnan a falsificat titluri de conți și marchizi, fapt care i-a adus și unele neplăceri.

Nobil autentic sau nu, adevărul d'Artagnan era destinat să facă, uneori prin curaj, alteori prin viclenie, o strălucită carieră la Paris. Fie că s-a născut în 1611, în 1615, cum presupun unii istorici, sau chiar în 1620 (nu s-a putut găsi actul său de botez), trebuie să fi ajuns la Paris tînăr, așa cum îl descrie și Dumas, și să fi intrat imediat în compania domnului des Essarts. În 1640, în timpul războiului de 30 ani, îl găsim, după documentele Ministerului de Război, la asediul din Arras, iar doi ani mai târziu, luptînd în Roussillon. Dușmănia sa cu Richelieu trebuie să fi durat puțin, pentru că în același an, 1642, moare marele cardinal. Un an mai târziu dispare dintre cei vii și Ludovic XIII.

D'Artagnan a fost, în realitate, un protejat al lui Mazarin, care l-a ajutat să intre în rîndurile mușchetarilor. Cînd,

În timpul Frondei*, Mazarin s-a exilat voluntar la Bruhl, mușchetarul a călătorit din Franța în Germania și înapoi, ca purtător de mesaje pentru Colbert, omul de încredere al cardinalului, viitorul controlor general al finanțelor, și pentru Fouquet, supraincendent al finanțelor (care, mai târziu, denunțat de Colbert pentru afacerile sale vicioase, avea să fie arestat și supravegheat tot de către d'Artagnan).

Cu asemenea buni amici, cariera sa militară n-a rămas obscură. În 1655 a devenit căpitan și totodată... administrator al crescătoriei de păsări de vânătoare din Tuileries, misiune foarte importantă, care dovedea încrederea ce i-o acorda regele. Înaintea lui, această funcție o deținuse Luynes, un favorit al lui Ludovic XIII, care fusese și „maestru al cîinilor mici ai regelui”. Ar fi greșit să afirmăm că funcția administrativă a lui d'Artagnan l-a determinat să ocolească cîmpul de bătălie. Dimpotrivă, a fost prezent la datorie ori de cîte ori trebuia să lupte. Astfel, s-a aflat alături de mareșalul Turenne în campania din Flandra, iar cînd ducele de Nevers, nepotul lui Mazarin, s-a retras din fruntea companiei sale de mușchetari, d'Artagnan l-a înlocuit. În această calitate a fost însărcinat să-l aresteze pe Fouquet, în 1661.

Această arestare a produs senzație. Supercintendentul, posesor al unei averi fabuloase, protejase cu generozitate pe mulți literați și artiști și-și făcuse numeroși prieteni. Știind toate acestea, regele i-a încredințat lui d'Artagnan delicata misiune de a-l reține pe Fouquet. Mușchetarul a îndeplinit întocmai ordinele regelui, rămînînd însă, așa cum fusese întotdeauna, o persoană cu sentimente umane alese. El a fost cel care a condus-o pe doamna de Sévigné și pe alte cîteva persoane la Bastilia, pentru a sta de vorbă cîteva minute, cu puternicul lor prieten aflat în dizgrație. Tot d'Artagnan va fi cel care îl va însoți pe Fouquet în exilul din Pignerol.

Sursa de inspirație: un volum de false memorii

Gatien de Courtilz nu numai că l-a „descoperit” pe d'Artagnan, dar a fost și primul care a înțeles ce folos s-ar putea scoate din această interesantă figură de la curtea lui Ludovic XIV. Se pare că în războiul cu Olanda, care l-a costat viața pe d'Artagnan, de Courtilz a luptat chiar sub ordinele celebrului mușchetar. Prințre cele aproximativ 50 volume ce se atribuie acestui autor, se numără și o serie

de *Memorii* apocrife ale unor personaje secundare, Gatien de Courtilz alegîndu-le poate tocmai pentru a putea da friu liber imaginației sale fecunde. Lui îi datorăm și falsele *Memorii* ale lui d'Artagnan, care i-au furnizat lui Dumas toate amănuntele în legătură cu acest personaj.

Evenimentele relatate de Courtilz și Dumas sînt aproape aceleași, ca și personajele. Ceea ce a făcut în plus Dumas, a fost să le dea aripi și să le idealizeze.

Cum a cunoscut el cartea lui de Courtilz? Din simplă întîmplare. În cursul unei călătorii la Marsilia, a fost găzduit de un prieten, al cărui frate era bibliotecarul orașului. În rafturile bibliotecii, Dumas a dat peste *Memoriile* lui d'Artagnan și, interesat, ca de obicei, de tot ce era istorie, a luat-o cu împrumut, plecînd apoi în Italia. Cît despre carte, bibliotecarul n-a mai revăzut-o niciodată.

În general, Dumas era bine informat. Unele nepotriviri cronologice dintre viața adevăratului d'Artagnan și cea a eroului imaginat de el au fost intenționate. Deși documentat prin intermediul lui de Courtilz, Dumas s-a simțit mai mult literat decît istoric. L-a vrut pe Richelieu în relatarea sa și l-a introdus cînd i-a convenit. A făcut ca povestea „celor trei mușchetari” să se petreacă între 1624 și 1628, deși nu e exclus ca pe atunci d'Artagnan să se fi jucat încă de a-v-ați ascunselea în satul său natal. Istoricii îi reproșează și altele. Că a greșit făcînd din ducesa d'Aiguillon și doamna Combalet două personaje diferite, cînd în realitate au fost una și aceeași persoană. Că a făcut un personaj să vorbească despre infailibilitatea papei, cînd nici unui papă nu-i trecuse încă prin minte să o proclame. Că a vorbit despre strada Servandoni într-o perioadă cînd arhitectul cu acest nume nu construise biserica Saint-Sulpice. Că i-a făcut pe protagoniști să se îmbăieze în mare cînd, în realitate, abia dacă — pe vremea lor — exista obiceiul de a-ți spăla minile (băile în mare se făceau numai în caz de turbare) și i-a transportat cu trăsura în fața unor locuințe numerotate, cînd numerele pe case au apărut mai târziu.

Dar toate acestea putem să i le iertăm. Așa cum i le-a iertat eroul unuia din romanele sale istorice, cavalerul Rongeville. Apartinînd unei familii cu al cărei nume Dumas își intitulase unul din romane, acest cavaler, la apariția cărții, a protestat. După puțin timp, însă, cucerit de talentul romancierului, i-a trimis următoarea misivă: „Domnule, sînt ultimul din familia Rongeville și chiar acum mă voi sinucide, din motive de dragoste. Folosește numele meu în continuare, cum dorești”.

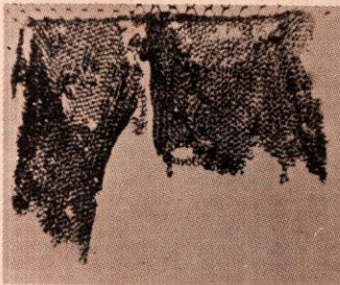
* Fronda — În Franța, mișcare social-politică (1648-1653) împotriva absolutismului reprezentat de guvernul cardinalului Mazarin.

— Cititorii ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscritele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sint rugați să-și păstreze copile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliiți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte necitit că le vom răspunde mult mai puțin prompt decit corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisorilor lor.

O „CĂMAȘĂ“ MEDIEVALĂ

GEORGE GEORGESCU, din Sulci, jud. Argeș, ne trimite fotografia pe care o reproducem. Cu mai mulți ani în urmă, un locuitor al comunei a găsit „cămașa“ într-un mal surpat. E confecționată din inele rotunde, de fier, cu diametrul de un centimetru. Prin comparație cu obiecte similare, specialiștii Muzeului de Istorie Națională din București au datat-o în sec. XV.

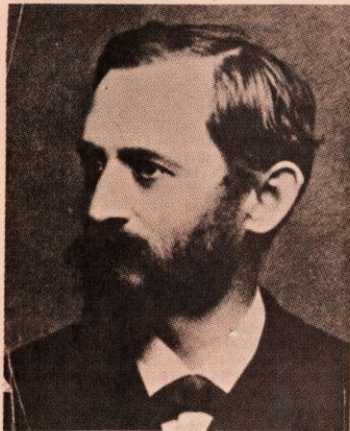
IOAN MIHALYI DE APȘA

PETRE LENGHEL-IZANU, profesor pensionar din Sighetul Marmăției, ne-a trimis o microbiofografie a istoriografului maramureșean Ioan Mihalyi de Apșa. Extragem din scrisoarea d-sale ca și din materialele puse la dispoziția redacției noastre de către col. (r.) I. Gradu — clișee date mai însemnate, care completează „vocea“ ce l-a fost consacrat în recent apărutului Mic dicționar enciclopedic român.

„Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, fost membru corespontent al Academiei române, s-a născut în comuna Ieud, jud. Maramureș, la 25 ianuarie 1844, dintr-o veche și nobilă familie — descendentă din voievozii Iuga, fratele lui Bogdan de Cuhea, întemeietorul Moldovei — al cărei membri au jucat un important rol politic și cultural în trecutul Maramureșului. A studiat la Sighet și Budapesta, unde și-a trecut doctoratul în drept (1868), urmînd apoi și unele cursuri de științe istorice; din 1872, a îndeplinit diverse funcții oficiale în administrația maramureșeană; totodată, a desfășurat o bogată și fructuoasă activitate cultural-obștească, fiind ani în sir secretarul și casierul „Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș“, înființată în 1860 de unchiul său, comitele Iosif Man de Sieu. A luptat pentru înființarea unui liceu pedagogic românesc la Sighet, ipotecîndu-și averea pentru 6 000 forinți pe care l-a depus ca garanție în vederea

construirii localului școlii. În cadrul asociațiunii, a înființat o societate de lectură și o tipografie românească.

Înap de 34 ani, a adunat documente maramureșene, publicînd, în 1900, volumul *Diplome maramureșene din secolul XIV-XV*; această lucrare, care conține 366 acte referitoare la istoria politică, economică și socială a Maramureșului în perioada amintită, a atras imediat atenția istoricilor români. Academia română premiîndu-l pe autor cu marelui premiu Năsturel-Herescu și alegîndu-l printre membrii ei (1901). Cit. privește pe maramureșeni, el au considerat cartea lui Mihalyi — instrument fundamental pentru înțelegerea istoriei unei întregi epoci — drept o importantă contribuție la afirmarea demnității naționale a poporului român.

Eruditul cărturar s-a stins din viață la 12 octombrie 1914, lăsînd în manuscris al doilea volum al *Diplomei lor maramureșene* și lucrarea *Pămîntul Maramureșului în timpul preistoriei*.

AVEȚI DREPTATE !

PETRE I. BĂRBUNEANU din București: cele 14 regimente de grăniceri (nr. 1/1913) au fost ridicate din Dalmația, Croația și Slovenia (nu Sloveția), pentru apărarea graniței de sud a imperiului.

Ing. ADRIAN I. ENACHE din Iași: expresia „Tara lui Papură-vodă” (nr. 11/1973) se raportează la Stefănița Lupu (1639-1661) și nu la Stefănița-Vodă (1517-1527), nepotul lui Ștefan cel Mare. De altfel, acest lucru se înțelege și din context, prin apelul la Cronica lui Miron Costin.

PĂRERI...

TOADER IORDACHE din com. Parova, jud. Bacău, susține că, de fapt, colonelul Crdăniceanu nu a fost împușcat în comuna Cleja, Bacău (nr. 1/1973) ci pe teritoriul comunei Gropile (azi Dumbrava).

În ceea ce privește identitatea lui Peneg Curcanul, considerăm problema închisă, prin publicarea, în nr. 12/1973, la Posta Magazin Istoric, a scrisorii lui Vasile Alecsandri din 12 decembrie 1877. Acest răspuns se adresează și tov. SIMION TIRONIOCI din com. Vicov de Jos, jud. Suceava.

PRECIZĂRI

Imaginea înfățișând pe Ștefan cel Tânăr (detaliu din tabloul votiv de la biserica Sf. Gheorghe din Suceava), apărută în numărul trecut al revistei noastre (p. 8), reprezintă o reproducere grafică de Maria-Elena Ursu, publicată în lucrarea Moldova în contextul politic european (1517-1627) a istoricului Horia I. Ursu. În lucrarea amintită, ca și într-o altă lucrare publicată în 1940, la Cluj, Horia Ursu susține teza despre politica abilită dusă de Ștefănița Vodă pentru apărarea independenței Moldovei. Precizăm că în fișierul bibliografic care însoțea articolul lui N. Grigoraș (fișier eliminat din text de redactorul Ștefan S. Gorovei), această mențiune era făcută.

TRAIAN AXINTE din București: ați înțeles foarte bine, așa cum au făcut și ceilalți concurenți: s-a interzis numerotarea răspunsurilor 4 și 5 (nr. 2/1974, p. 51). Evident, la considerarea răspunsurilor s-a ținut seama de ordinea corectă.

SOLOMON IMRE din București, ne atrage atenția asupra unei erori care s-a strecurat (redactor Ștefan S. Gorovei) în finalul articolului Tiranile ce-au avut de suferit, nimeni n-ar ști să le descrie (Magazin Istoric, nr. 12/1973); anume: Francisc Rákóczi II a murit nu la Istanbul, ci în orașul turc Rodosto. Viața lui Rákóczi și a curții sale acolo este zugrăvită de omul său de încredere Mihail Kelemen în Scrisorile din Rodosto. Autorul, dr. P. Cernovodanu nu indicas: locul exilului lui Rákóczi.

CASTELUL DIN VINȚU DE JOS

SEBASTIAN FL. TOMESCU din București, ne semnalează degradarea Castelului Martinuzzi din localitatea Vințu de Jos, jud. Alba. După corespondentul nostru, faptul s-ar datora utilizării clădirii „ca depozit de cereale, de mobilă sau de legume”.

Dacă (subliniem dacă) lucrurile se prezintă conform relatării corespondentului nostru, sîntem și noi de acord cu opinia formulată în scrisoare. „Poate că încă nu ar fi cu totul tîrziu să se încerce de către cei în drept salvarea acestor vestigii”.

Același cititor ne semnalează că în Micul dicționar enciclopedic român, București, 1972, p. 1704, Castelul Martinuzzi este datat din sec. XVII. Tomul III al Enciclopediei Române, Sibiu, 1904, p. 216, menționează că G. Martinuzzi și-a găsit moartea asasinat, la 17 decembrie 1551, în castelul din Vințu de Jos.

MULȚUMIRI...

Dintre multele sugestii și propuneri sosită pe adresa redacției noastre, am reținut pe cele semnate de următorii cititori, cărora le mulțumim: ION FURNICĂ din București; ILIE BOLCHIȘ, satul Poșta, jud. Maramureș (cu mulțumiri pentru urdările adresate); DIMITRIE MĂCIȘANU din Sînnicolaul Mare, jud. Timiș; CONSTANTIN TOMA din Hunedoara; PEPELEA ABEL din Piatra Neamț, elev la Școala generală din Chesinț careia, de asemenea îi mulțumim pentru călduroasele urdări adresate.

Nicolae MJNEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● „Orașul bucuriilor” și legendele sale: 600 ani de istorie bucu-reșteană ● 1 Mai 1939: comuniștii în fața palatului regal ● PROPĂȘIREA — o înflăcărată tribună a democratismului pașoptist ● 1866 — răscoala grănicerilor ● Agresivul pact de neagresiune: o scrisoare inedită a lui Lucrețiu Pătrășcanu către Iuliu Maniu ● 23 August 1944: martori oculari își confruntă amintirile ● Iscusitul diplomat Dimitrie Brătianu ● Leonardo da Vinci și anii săi de neînvișe ● Maxim Gorki despre revoluția din februarie 1917 ● „Citind a mele versuri...”: Ovidiu la asediul cetății Aegyssus? ● Relatările de front ale lui D.D. Eisenhower ● „Dragoste fili-ală” la Curtea regală: destăinuirile inedite ale unei doamne de onoare a reginei Maria

CONTENTS

CONST. C. GIURESCU Vlad the Impaler (1456-1462, 1476)	2
CRISTINA ANTON-MANEA and SERGIU IOSIPESCU The Anti-Ottoman Campaign of the Three Romanian Principalities (1657-1662)	13
RADU VULPE A New Interpretation of the Roman Monument at Adamclisi (II)	19
N. AJITĂRITEL, I. DRAGOMIRESCU and V. ȘIMANDAN January-July 1944: Opposing the Dictatorship of Antonescu and the Nazi Occupation	24
CĂTĂLINA DIACONESCU The Sforzas	44
CHRISTIAN POPIȘTEANU and SIR DAVID MARTIN The Royal Society	50
S. GOROVEI Historians in the Assembly Hall of the Romanian Academy	55
A. I. ERIOMENKO The Battle for Rostov	60
MIRCEA BĂLTESCU and MIRCEA GHERMAN The Antifascist Militant Dante Gherman • ELISABETA IONIȚĂ The Workers' Solidarity (Recollections from the Struggle of the Communists, 1933-1941)	67
AISIN GIORRO PU YI Memoirs of the Last Emperor of China	72
D. D. EISENHOWER War Memoirs	84
L. AGUADO The True Story of d'Artagnan	93

SOMMAIRE

CONST. C. GIURESCU Vlad l'Empereur (1456-1462, 1476)	2
CRISTINA ANTON-MANEA et SERGIU IOSIPESCU La campagne antiottomane des trois principautés roumaines (1657-1662)	13
RADU VULPE Nouvelle interprétation du monument romain d'Adamclisi (II)	19

N. AJITĂRITEL, I. DRAGOMIRESCU et V. ȘIMANDAN Janvier-Juillet 1944: Contre la dictature d'Antonescu et l'occupation hitlérienne	24
CĂTĂLINA DIACONESCU Les Sforzas	44
CHRISTIAN POPIȘTEANU et SIR DAVID MARTIN La Royal Society	50
S. GOROVEI Historiens dans la salle de l'Académie Roumaine	55
A. I. ERIOMENKO La bataille pour Rostov	60
MIRCEA BĂLTESCU et MIRCEA GHERMAN Le militant antifasciste Dante Gherman • ELISABETA IONIȚĂ Solidarité ouvrière (Souvenirs de la lutte des communistes, (1933-1941)	67
AISIN GIORRO PU YI Les Mémoires du dernier empereur de Chine	72
D. D. EISENHOWER Mémoires de guerre	84
L. AGUADO La véritable histoire de d'Artagnan	93

СОДЕРЖАНИЕ

К. К. ДЖУРЕСКУ Влад Цепеш (1456-1462, 1476)	2
К. АНТОН-МАНИ, С. ИОСИПЕСКУ Противотурецкая кампания трех румынских княжеств (1657-1662)	13
Р. ВУЛПЕ Новые точки зрения касающиеся румынского памятника в Адамклизе (II)	19
Н. АЖИТАРИТЕЛ, И. ДРАГОМИРЕСКУ, В. ШИМАНДАН Январь-июль 1944 г. Против диктатуры Антонеску и гитлеровской оккупации	24
К. ДИАКОНЕСКУ Семья Сфорца	44
К. ПОПИШТЯНУ, СЕР ДЭВИС МАРТИН Роял Сосайети	50
С. Ш. ГОРОВЕЙ Историки в Румынской Академии	55
А. И. ЕРЕМЕНКО Битва за Ростов	60
М. БАЛТЕСКУ, М. ГЕРМАН Л. АГУАДО Die wahre Geschichte d'Artagnan's	93

Герман • ЕЛИСАБЕТА ИОНИȚĂ Рабочая солидарность (Воспоминания о борьбе коммунистов 1933-1941 гг.)	67
П.-И. Мемуары Последнего императора Китая	72
Д. Д. ЕЙЗЕНГОВЕР Военные мемуары	84
Л. АГУАДО Настоящая история д'Артаньяна	93

INHALT

CONST. C. GIURESCU Vlad der Pfälzer (1456-1462, 1476)	2
CRISTINA ANTON-MANEA, SERGIU IOSIPESCU Der Antiotomanische Feldzug der drei rumänischen Länder (1657-1662)	13
RADU VULPE Neuartige Interpretationen hinsichtlich des rumänischen Denkmals von Adamclisi (II)	19
N. AJITĂRITEL, I. DRAGOMIRESCU, V. ȘIMANDAN Januar-Juli 1944. Gegen Antonescu's Diktatur, gegen die nazistische Okkupation	24
CĂTĂLINA DIACONESCU Die Familie Sforza	44
CHRISTIAN POPIȘTEANU, SIR DAVID MARTIN Royal Society 50	
S. GOROVEI Historiker im Amphitheater der Rumänischen Akademie	55
A. I. ERIOMENKO Die Schlacht um Rostov	60
MIRCEA BĂLTESCU, MIRCEA GHERMAN Der antifaschistische Kampfgenosse Dante Gherman • ELISABETA IONIȚĂ Arbeitersolidarität (Erinnerungen an die kommunistische Widerstandsbewegung der Jahre 1933-1941)	67
AISIN GIORRO PU YI Die Memoiren des letzten Kaisers von China	72
D. D. EISENHOWER Kriegserinnerungen	84
L. AGUADO Die wahre Geschichte d'Artagnan's	93

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domicia Zavolinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Școlii” — București

BIBLIOTECA
ACADEMIEI
ROMANE

GEORGIUS RAKOCZI II. N.

